

**МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ
ФАКУЛЬТЭТ МІЖНАРОДНЫХ ЗНОСІН
КАФЕДРА КРАІНАЗНАЎСТВА УСХОДУ**

КРЫЦУК-ТАРАСАЎ
Мікіта Іванавіч

**ДАСЛЕДАВАННЕ ЭКСПЛІЦЫТНАСЦІ І ІМПЛІЦЫТНАСЦІ
МОЎНЫХ КАТЭГОРЫЙ У СТАРАЖЫТНАКІТАЙСКАЙ МОВЕ
(НА ПРЫКЛАДЗЕ ТЭКСТУ 莊子 «ДЖУАНДЗЫ»)**

Магістарская дысертацыя

Спецыяльнасць 1-23 80 10 Усходазнаўства

Навуковы кіраўнік:

доктар філалагічных навук,
прафесар кафедры ўсходніх моў
Гардзеі Аляксандр Мікалаевіч

Допущаны да абароны

«__» _____ 20__

Заг. кафедрай усходазнаўства,

кандыдат гістарычных навук, дацэнт _____ В.Р. Баравы

МІНСК, 2022

ЗМЕСТ	
АГУЛЬНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА ПРАЕКТА.....	4
ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЕКТА	5
GENERAL DESCRIPTION OF WORK.....	6
ПЕРАЛІК УМОЎНЫХ АБАЗНАЧЭННЯЎ.....	7
УВОДЗІНЫ	13
ГЛАВА 1 ВЫЗНАЧЭННЕ ПАНЯЦЦЯЎ (ЭКСПЛІЦЫТНАСЦЬ, ІМПЛІЦЫТНАСЦЬ, КОМПЛЕКС ТЭРМІНАЎ АДПАВЕДНЫХ АБСЯГАЎ) І ДЭМАНСТРАЦЫЯ ІХ ПРЫМЯНЕННЯ НА ПРАКТЫЦЫ..	16
1.1 Вызначэнне паняццяў экспліцытнасці і імпліцытнасці. Гіпотэза імпліцытнай універсальнасці.....	16
1.2 Сінтаксіс, яго роля ў перадачы мадэлі свету. Экспліцытны і імпліцытны сінтаксіс. Суадносіны сінтаксіса і марфалогіі.....	20
1.3 Мінімальны (ядзерны) імпліцытны ланцуг SAO. Прэдыкацыя. Эксплікаванне мікрапрацэсаў	24
1.4 Імпліцытны семантычны ланцуг, віртуальны ланцуг. Элементы імпліцытнага семантычнага ланцуга і іх характарыстыка	26
1.5 Экспліцытныя сінтаксічныя канструкцыі.....	33
1.6 Сінтаксіс простых сказаў старажытнакітайскай мовы	40
1.7 Спецыфіка граматыкі вэньяні.....	50
ГЛАВА 2 ПРАКТЫЧНЫЯ ЗАЎВАГІ ДА РАЗБОРУ ТЭКСТУ СМ, РАЗБОР І ВЫСНОВЫ.....	54
2.1 Асаблівасці функцыянавання асобных ЗАС у тэксце СМ. Дэталі каталагізацыі ЗАС у віртуальным ланцугу і паслоўным перакладзе	54
2.2 Паслоўны, літаратурны і семантычны пераклады ў даследаванні	58
2.3 Паясненні да разбору сказаў тэксту СМ	60
2.4 Разбор сказаў тэксту СМ	61
2.5 Апісанне рэзультатаў экспліцытнага і імпліцытнага разбору сказаў	90
ЗАКЛЮЧЭННЕ	103
БІБЛІАГРАФІЧНЫ СПІС	105
ДАДАТАК 1 ТЭКСТ СЫХОДНАЙ МОВЫ 《莊子》（南華經）（«ДЖУАНДЗЫ»）.....	111

ДАДАТАК 2 ТЭКСТ ПЕРАКЛАДАЮЧАЙ МОВЫ «ДЖУАНДЗЫ» З ПЕРАКЛАДЧЫЦКІМІ ПАЗНАКАМІ	112
ДАДАТАК 3 СХЕМЫ І ЛАНЦУГІ ДА ТЭАРЭТЫЧНАЙ ЧАСТКІ МАГІСТАРСКАГА ПРАЕКТА	114

АГУЛЬНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА ПРАЕКТА

Праект 104 с., 61 крыніца

Ключавыя словы: ІМПЛІЦЫТНЫ СЕМАНТЫЧНЫ ЛАНЦУГ; МІНІМАЛЬНЫ (ЯДЗЕРНЫ) СЕМАНТЫЧНЫ ЛАНЦУГ; ЭКСПЛІЦЫТНЫЯ СІНТАКСІЧНЫЯ КАНСТРУКЦЫІ; МАДЭЛЬ СВЕТУ; ІМПЛІЦЫТНАЯ ЁНІВЕРСАЛЬНАСЦЬ; ПРАМАЯ ПРЭДЫКАЦЫЯ; АДВАРОТНАЯ ПРЭДЫКАЦЫЯ; ВІРТУАЛЬНЫ ЛАНЦУГ; МЕТАСЕМАНТЫЧНАЕ ЗНАЧЭННЕ; МОЎНАЯ КАТЭГОРЫЯ; ІМПЛІЦЫТНЫЯ ЭЛЕМЕНТЫ; ЭКСПЛІЦЫТНЫЯ ЭЛЕМЕНТЫ; ПАВЕРХНЕВЫ СІНТАКСІС; ЭКСПЛІКАЦЫЯ ІМПЛІЦЫТНАГА ЛАНЦУГА.

Аб’ект даследавання: імпліцытна-семантычныя і экспліцытна-сінтаксічныя характарыстыкі старажытнакітайскай мовы.

Прадмет даследавання: заканамернасці ўзаемасувязі дадзеных характарыстык на прыкладзе ўрыўка з тэксту 《莊子》 («Джуандзы»).

Мэта даследавання: вызначэнне заканамернасцяў эксплікацыі імпліцытных элементаў у старажытнакітайскай мове.

Метады даследавання: індукцыя, дэдукцыя, аналіз, сінтэз, абстрагаванне, апісальны метады, метады кампанентнага аналізу, метады рэкурсіўнай рэканструкцыі, камбінатарны метады, супастаўляльны метады, метады вымярэння.

У рэзультате даследавання быў праведзены комплексны імпліцытна-семантычны і экспліцытна-сінтаксічны разбор сказаў і іх элементаў старажытнакітайскай мовы разгледжанага тэксту; ажыццяўлены імпліцытна-семантычны, экспліцытна-паслоўны і літаратурны пераклады разгледжанага тэксту; апісаны асноўныя спосабы і заканамернасці эксплікацыі імпліцытных элементаў, праведзены статыстычны разгляд эксплікавання элементаў мінімальнага (ядзернага) семантычнага ланцуга і прадукта ў разгледжаным тэксце старажытнакітайскай мовы; распрацаваны фрагменты віртуальнага ланцуга для простага сказа старажытнакітайскай мовы; ажыццяўлена прыкладная класіфікацыя метасемантычных значэнняў знакаў алфавіта сінтаксіса (ЗАС) старажытнакітайскай мовы, зарэгістраваных у разгледжаным тэксце.

Значнасць праекта: вынікі даследавання могуць быць прыменены пры распрацоўцы метадалогіі аперыравання імпліцытным ланцугом любой натуральнай мовы ў цэлым і старажытнакітайскай мовы ў прыватнасці, уключаючы разбор і апісанне, пераклад, рэдагаванне і стварэнне тэкстаў.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОЕКТА

Проект 104 с., 61 источника

Ключевые слова: ИМПЛИЦИТНАЯ СЕМАНТИЧЕСКАЯ ЦЕПОЧКА; МИНИМАЛЬНАЯ (ЯДЕРНАЯ) СЕМАНТИЧЕСКАЯ ЦЕПОЧКА; ЭКСПЛИЦИТНЫЕ СИНТАКСИЧЕСКИЕ СТРУКТУРЫ; МОДЕЛЬ МИРА; ИМПЛИЦИТНАЯ УНИВЕРСАЛЬНОСТЬ; ПРЯМАЯ ПРЕДИКАЦИЯ; ОБРАТНАЯ ПРЕДИКАЦИЯ; ВИРТУАЛЬНАЯ ЦЕПОЧКА; МЕТАСЕМАНТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ; ЯЗЫКОВАЯ КАТЕГОРИЯ; ИМПЛИЦИТНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ; ЭКСПЛИЦИТНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ; ПОВЕРХНОСТНЫЙ СИНТАКСИС; ЭКСПЛИКАЦИЯ ИМПЛИЦИТНОЙ ЦЕПОЧКИ.

Объект исследования: имплицитно-семантические и эксплицитно-синтаксические характеристики древнекитайского языка.

Предмет исследования: закономерности взаимосвязи данных характеристик на примере отрывка из текста 《莊子》 («Чжуанцзы»).

Цель исследования: определение закономерностей экспликации имплицитных элементов в древнекитайском языке.

Методы исследования: индукция, дедукция, анализ, синтез, абстрагирование, описательный метод, метод компонентного анализа, метод рекурсивной реконструкции, комбинаторный метод, сопоставительный метод, метод измерения.

В результате исследования был проведен комплексный имплицитно-семантический и эксплицитно-синтаксический разбор предложений и их элементов древнекитайского языка рассматриваемого текста; осуществлены имплицитно-семантический, эксплицитно-пословный и художественный переводы рассматриваемого текста; описаны основные способы и закономерности экспликации имплицитных элементов, проведено статистическое рассмотрение экспликации элементов минимальной (ядерной) семантической цепочки и продукта в рассматриваемом тексте древнекитайского языка; разработаны фрагменты виртуальной цепочки для простого предложения древнекитайского языка; проведена прикладная классификация метасемантических значений знаков алфавита синтаксиса (ЗАС) древнекитайского языка, зарегистрированных в рассматриваемом тексте.

Значимость проекта: результаты исследования могут быть применены при разработке методологии оперирования имплицитной цепочкой любого естественного языка в целом и древнекитайского языка в частности, включая разбор и описание, перевод, редактирование и создание текстов.

GENERAL DESCRIPTION OF WORK

Work has 104 p., 61 sources

Key words: IMPLICIT SEMANTIC CHAIN; MINIMAL (CORE) SEMANTIC CHAIN; EXPLICIT SYNTAX STRUCTURES; MODEL OF THE WORLD; IMPLICIT UNIVERSALITY; DIRECT PREDICATION; REVERSE PREDICATION; VIRTUAL CHAIN; METASEMANTIC MEANING; LANGUAGE CATEGORY; IMPLICIT ELEMENTS; EXPLICIT ELEMENTS; SURFACE SYNTAX; EXPLICATION OF THE IMPLICIT CHAIN.

The object of the research: implicit-semantic and explicit-syntactic characteristics of the ancient Chinese language.

The subject of the research: patterns of interrelation of these characteristics on the example of an excerpt from the text 《莊子》 (“Zhuangzi”).

The purpose of the research: the defining of patterns of explication of implicit elements in the ancient Chinese language.

The methods of research: induction, deduction, analysis, synthesis, descriptive method, method of component analysis, method of recursive reconstruction, combinatorial method, comparative method, method of measurement.

As a result of the research a complex implicit-semantic and explicit-syntactic analysis of sentences and their elements of the ancient Chinese language of the analyzed text was carried out; implicit-semantic, explicit-word-by-word and literary translations of the analyzed text were carried out; the main methods and regularities of the explication of implicit elements were described; fragments of a virtual chain for a simple sentence of the ancient Chinese language were developed; an applied classification of the metasemantic meanings of the signs of syntax alphabet (SSA) of the ancient Chinese language, registered in the analyzed text, was developed.

The significance of the work: the results of the research can be applied while developing methodology for operating with the implicit chain of any natural language in general and the ancient Chinese language in particular, including analysis and description, translation, editing and creation of texts.

ПЕРАЛІК УМОЎНЫХ АБАЗНАЧЭННЯЎ

Абазначэнні імпліцытных элементаў:

- (ланцуг) SAO – абстрактны мінімальны (ядзерны) семантычны ланцуг/канкрэтны семантычны ланцуг, у т.л. ускладнены іншымі элементамі (інструмент, медыятар, прадукт);
- S – суб’ект;
 - In – ініцыятар;
 - Is – натхняльнік;
 - Ds – распаўсюджвальнік
 - Rl – вяршальнік;
- A – акцыя;
 - A – асноўная акцыя;
 - mA – мадальная акцыя;
- O – аб’ект;
 - Cv – пакрыццё;
 - Bd – корпус;
 - Il – праслойка;
 - Cr – асяродак;
- P – прадукт;
 - Bk – загатоўка;
 - Sf – паўфабрыкат;
 - Pt – прататып;
 - Ar – выраб;
- I – інструмент:
 - Ac – актыватар;
 - Sp – супрэсар;
 - Am – узмацняльнік;
 - Cn – пераўтваральнік;
- M – медыятар:
 - Or – арыенцір;
 - Ls – локус;
 - Tr – транспарцёр;
 - Ad – адаптар;
 - Mt – матэрыял;
 - Md – макет;
 - Rt – фіксатар;
 - Rs – рэсурс;
 - St – стымул;
 - Rg – рэгулятар;

- Ct – хранатып;
- Sc – крыніца;
- Ir – індикатар.

Абзначэнні элементаў фрагментаў віртуальнага ланцуга вэб-апісання экспліцытных канструкцый:

- ДВП – абстрактны дзейнік, выказнік, прамое дапаўненне/канкрэтная экспліцытная канструкцыя простага сказа, у т.л. ускладненая іншымі элементамі (азначэннямі, акалічнасцямі і г.д.);
- Дз – дзейнік (група дзейніка):
 - УДз – уласна дзейнік;
- В – выказнік (элементы групы выказнікаў):
 - АКВ – асноўны кампанент галоўнага выказніка;
 - МКВ – мадальны кампанент галоўнага выказніка:
 - МКВ {ПрЁ} – пераменныя ёгены ў ролі МКВ;
 - МКВ {ПЁ} – пастаянныя ёгены ў ролі МКВ;
 - УКВ – удакладняльны кампанент галоўнага выказніка;
 - ДВ – асноўны кампанент даданага выказніка;
- Д – дапаўненне (элементы блока дапаўненняў):
 - ПД – прамое дапаўненне;
 - УД – ўскоснае дапаўненне;
 - А-ДМ – акалічнасць-дапаўненне месца;
- А – акалічнасць:
 - АМ – акалічнасць месца;
 - АЧ – акалічнасць часу;

Прадвыказніковыя звароты (іншыя элементы блока выказніка):

- АУД – арыенцёрнае ўскоснае дапаўненне;
- Ін – інструмент;
- Аз – азначэнні:
 - Аз_{АМ} – азначэнне да акалічнасці месца;
 - Аз_{Дз} – азначэнне да дзейніка (група дзейніка);
 - Аз_{ПД} – азначэнне да прамога дапаўнення (група прамога дапаўнення);
 - Аз_{УД} – азначэнне да ўскоснага дапаўнення (група ўскоснага дапаўнення).
- ❖ Члененне сказа ў рамках прэдыкацыйнай канцэпцыі:
 - Т – топік;
 - К – каментарый.
- ❖ Знакі алфавіта сінтаксіса:
 - Разнавіднасці ЗАС:

- ПЧ – пачатковая часціца;
 - КЧ – канцавая часціца;
 - пЗАС – паў-ЗАС;
 - ЗАС – іншыя ЗАС (у т.л. самастойныя ЗАС у сярэдзіне сказа).
- Навігацыя ЗАС:
- $ZAC^{y.z}x$ – ЗАС x , якому прысвоены нумар y , ужыты ў дадзенай сітуацыі ў сваім метасемантычным значэнні пад літарай z (гл. «3) Спіс ЗАС з пералікам іх метасемантычных функцый» 1 падглавы 2 главы дадзенага даследавання).
- Несамастойныя ЗАС і ЗАС у функцыі несамастойных ЗАС:
- $ZAC_{дз}x$ – ЗАС-размежавальнік дзейніка x (група дзейніка, не трапляўся ў разгледжаным тэксце СМ);
 - $ZAC^{13.a}_{АУД}$ 為 – ЗАС увядзення арыенцірнага ўскоснага дапаўнення 為 (група арыенцірнага ўскоснага дапаўнення блока выказніка);
 - $ZAC^{12.a}_{ін}$ 以/ $ZAC^{12.6}_{ін}$ 以 – ЗАС увядзення інструмента 以 (група інструмента блока выказніка);
 - $ZAC^{402.a}_B$ 而 – ЗАС увядзення даданага выказніка перад асноўным кампанентам галоўнага выказніка 而;
 - $ZAC^{неу.z}x$ – ЗАС-негатар x пад нумарам y у метасемантычным значэнні z (група выказніка);
 - $ZAC^{11.a}_{А-ДМ}$ 於 – ЗАС увядзення акалічнасці-дапаўнення месца 於 (група акалічнасці-дапаўнення месца блока дапаўненняў).

Абзначэнні аперацый віртуальнага ланцуга:

- «—» (гарызантальная рыса) і «/» (касяя рыса) – карэляцыя (дыз’юнкцыя) членаў сказа («альбо») [10: с.28];
- «+» (знак плюс) – рэляцыя (кан’юнкцыя) членаў сказа («і») [10: с.28].

Абзначэнні дэталізаваных імпліцытнага і экспліцытнага апісанняў, у т.л. у семантычным і паслоўным перакладах:

- «/» (касяя рыса) – развядзенне розных варыянтаў разбору урыўка СМ альбо яго элемента;
- «+» (знак плюс) – лінейнае спалучэнне членаў сказа альбо іх складальных, не выстаўляецца паміж згорнутымі ці апушчанымі элементамі;
- «=» (знак раўно) – сінтаксічная тоеснасць элементаў альбо семантычнае адпавяданне рознаўзроўневых элементаў;
- «~» (хвалістая рыса) – неадназначнасць ідэнтыфікавання элемента альбо адначасовая рэалізацыя элемента ў некалькіх ралях ці функцыях;

- «¿ ?» (запіс, заключаны паміж перагорнутым пыталёнікам і пыталёнікам) – спрэчная, да канца неўстаноўленая ідэнтыфікацыя члена сказа альбо ўрыўка СМ;
- «||» (дзе шчыльна размешчаныя вертыкальныя рысы) – экспліцытна і непасрэдна выяўленае адасабленне розных ланцугоў SAO;
- «|| ||» (дзе пары шчыльна размешчаных вертыкальных рыс) – экспліцытна і непасрэдна выяўленае адасабленне розных, семантычна і лагічна асобных ланцугоў SAO;
- «►» (стрэлка ў выглядзе чорнага трохвугольніка) – непасрэдна, як правіла, трансфармацыйна абумоўлены, пераход паміж рознымі ланцугамі SAO ці канструкцыямі ДВП;
- «⌋» (дзе шчыльна размешчаныя вертыкальныя рысы, перпендыкулярна перакрэсленыя) – апасродкаваны, як правіла, сэнсавы, узнаўляльны з кантэксту пераход паміж рознымі ланцугамі SAO ці канструкцыямі ДВП;
- ««SAO»» (вялікія лацінскія літары saO, заключаныя ў маленькія трохвугольныя дужкі) – згортка ланцуга SAO, як правіла, да іншага элемента.

Умоўныя абазначэнні:

- «()» (круглыя дужкі) – заключаны ў дужкі элемент ланцуга факультатыўны;
- «[]» (квадратныя дужкі) – заключаны ў дужкі ўчастак ланцуга ці тэксту СМ функцыянуе як адзінае цэлае;
- «{ }» (фігурныя дужкі) – заключаны ў дужкі каментарый адносіцца да таго члена сказа і/ці адрэзка тэксту СМ, пасля якога стаяць дужкі;
- «^{y.z} x[>...ЗАС^{y.z}x<]^{y.z} x»/«^{y.z} x[>...ЗАС^{y.z}x...<]^{y.z} x»/«^{y.z} x[>ЗАС^{y.z}x...<]^{y.z} x» (розныя варыянты пазіцыі слова «ЗАС» з абазначэннем ^{y.z}x у рамках фігурных дужак, што абрамляюць разгорнутыя трохвугольныя дужкі і заключаны ў абазначэнне ^{y.z}x) – дзеянне ЗАС x пад нумарам y у функцыі z пашыраецца на элемент альбо ўчастак ланцуга ці тэксту СМ, заключаны ў разгорнутыя трохвугольныя дужкі, можа выкарыстоўвацца ў спалучэнні з абазначэннем «{ }» (фігурныя дужкі);
- «//» (падвойная касая рыса) – раздзяляе віртуальны ланцуг ці тэкст СМ на ўчастак топіка (злева ад рысы) і каментарыя (справа ад рысы);
- «¿ ?» (запіс, заключаны паміж перагорнутым пыталёнікам і пыталёнікам) – у віртуальным ланцугу спрэчны, да канца неўстаноўлены элемент альбо фрагмент.

Умоўныя абазначэнні для семантычнага і паслоўнага перакладаў:

- «| |» (вертыкальныя дужкі) абазначаюць элемент экспліцытнай канструкцыі альбо імпліцытнага ланцуга, апушчаны ў тэксце СМ;
- «< >» (трохвугольныя дужкі) абазначаюць фрагмент выказвання, аднаўленне якога ў перакладзе з'яўляецца неабходным для паўнаwartаснага разумення ўсяго выказвання;
- «{* *}» (фігурныя дужкі з зорачкамі пасля тэксту паслоўнага перакладу, выдзеленага падкрэсліваннем, альбо фрагмента ці фрагментаў паслоўнага перакладу, нумар якога ці якіх выдзелены падкрэсліваннем) абазначаюць каментарый да адпаведнага ўрыўка, што звязаны з разыходжаннем у апісанні паміж СМ і ПМ, якое абумоўлена нейкімі ўзуальнымі, стылістычнымі, граматычнымі і іншымі асаблівасцямі.

Умоўныя скарачэнні, тэрміны:

- «ex/EX» (выдзеленыя курсівам маленькія літары ці вялікія літары ex лацінскага алфавіта) – каментарый датычыцца абсягу экспліцытных сінтаксічных канструкцый, «экспліцытны»;
- «im/IM» (выдзеленыя курсівам маленькія літары ці вялікія літары im лацінскага алфавіта) – каментарый датычыцца абсягу імпліцытнага семантычнага ланцуга, «імпліцытны»;
- «ms/MS» (выдзеленыя курсівам маленькія літары ці вялікія літары ms лацінскага алфавіта) – каментарый датычыцца метасемантычнага напаўнення элемента, «метасемантычны»;
- «sem/SEM» (выдзеленыя курсівам маленькія літары ці вялікія літары sem лацінскага алфавіта) – каментарый датычыцца семантычнага напаўнення элемента, «семантычны»;
- «syn/SYN» (выдзеленыя курсівам маленькія літары ці вялікія літары syn лацінскага алфавіта) – каментарый датычыцца сінтаксічнага функцыянавання элемента, «сінтаксічны»;
- «ПС» (вялікія літары ps кірылічнага алфавіта) – «паверхневасінтаксічны»;
- «autoS» (маленькія літары лацінскага алфавіта auto, запісаныя без прабела з вялікай літарай s лацінскага алфавіта) – аўтаўздзеянне суб'екта;
- «тс» (маленькія літары ts кірылічнага алфавіта) – «таксама», «у тым ліку ўключае»;
- «СМ» (вялікія літары см кірылічнага алфавіта) – сыходная мова;
- «ПМ» (вялікія літары pm кірылічнага алфавіта) – перакладаючая мова;
- вэньянь (文言, літар., «культурная мова» ці «мова пісьмён») – гэта нарматыўная традыцыйная кітайская літаратурная мова, якая пачала складвацца на мяжы н.э. на аснове класічных тэкстаў V-III стст. да н.э.: кананічных, філасофскіх і гістарычных [17: с.11];

- бел. мова – беларуская мова.

Умоўныя скарачэнні для семантычнага і паслоўнага перакладаў:

- *Неба* – «адна з гал. катэгорый кіт. культуры і філасофіі, якая выяўляе паняцці: 1) бога, вярхоўнага бажства, найвышэйшай боскай сілы; 2) прыроды, натуры, натуральнасці; 3) небасхіла як носьбіта астранамічных і метэаралагічных аб’ектаў і з’яваў; 4) неба як асноватворнага структурнага элемента космасу, які адпавядае часу і апазіцыйны зямлі (дзі), якая адпавядае прасторы, а таксама ўваходзіць у светаўтваральную трыяду (сань цай): неба-зямля-чалавек» [18: с.612].

У дадзеным даследаванні ў значэннях 1, 2 *Неба* стандартна выступае ў якасці S. Таксама ў якасці S *Неба* выступае ў значэнні, асноўным для дадзенага даследавання – сілы прыроды і заканамернасці развіцця яе складальных. У значэнні 3 *неба* стандартна выступае ў якасці Ls. Значэнне 4 не было зарэгістравана ў тэксце СМ, разгледжаным у гэтым магістарскім праекце.

- *Людзі* {стандартна S} – усе і любыя прадстаўнікі чалавецтва ва ўсіх і любых аспектах свайго праяўлення;
- *Рэчы* {стандартна O} – усе і любыя прадметы, якія могуць выступаць у якасці аб’екта дзеяння пры адсутнасці непасрэднага аб’екта дзеяння;
- *Паднябёсная* {стандартна Ls} – «сінацэнтраванае чалавецтва з займанай ім тэрыторыяй» [17: с.32].

УВОДЗІНЫ

Трансляванне прадуктаў дзейнасці чалавечага інтэлекту ў маўленне праз мову – адзін з тых працэсаў, паўнаўартаснае і глыбіннае разуменне якога здольнае не толькі наблізіць навукова-даследчыцкі апарат да сферы бессвядомага – сферы, якая ў значнай, калі не выключнай, ступені абумоўлівае нашу шматаспектную самарэалізацыю, – але і выпрацаваць сістэму мінімізавання ўзаемных непаразуменняў паміж людзьмі, пачынаючы міжіндывідуальнай камунікацыяй і сканчаючы міжнародным і міжкультурным абменам. Падобнае трансляванне з’яўляецца залежным ад шматлікіх пазаінтэлектуальных і пазамоўных чыннікаў. Тым не менш, вызначэнне законаў і асаблівасцяў выяўлення мадэлі свету (схаванага ведання) [113: с. 56] у моўную карціну свету (адкрытае веданне) [9: с. 34] і наадварот – дэкадавання схаванага ведання ў веданні адкрытым – выводзіць нас на глыбінныя асновы быцця чалавека.

Аб’ектам дадзенага магістарскага праекта з’яўляюцца імпліцытна-семантычныя і экспліцытна-сінтаксічныя характарыстыкі старажытнакітайскай мовы, **прадметам** – заканамернасці ўзаемасувязі дадзеных характарыстык на прыкладзе ўрыўка з тэксту 《莊子》 («Джуандзы»).

Мэтай дадзенага магістарскага праекта з’яўляецца вызначэнне заканамернасцяў эксплікацыі імпліцытных элементаў у старажытнакітайскай мове, з чым спалучаюцца наступныя **задачы**:

- 1) вызначэнне зместу базавых тэрмінаў экспліцытнасці і імпліцытнасці, а таксама комплекса паняццяў адпаведных абсягаў, устанаўленне і сістэматызацыя адпаведных элементаў;
- 2) прымяненне вышэйзгаданых паняццяў і элементаў пры ажыццяўленні імпліцытнага і экспліцытнага разбору сказаў разглядамага тэксту;
- 3) вылучэнне заканамернасцяў і асаблівасцяў эксплікавання імпліцытных характарыстык у тэксце.

Палажэнні да абароны:

- 1) усім і любым натуральным мовам меркавана ўласцівы агульныя імпліцытныя характарыстыкі (гіпотэза імпліцытнай універсальнасці);
- 2) адрозненні паміж мовамі ўзнікаюць на экспліцытным узроўні, т.б. на ўзроўні эксплікавання імпліцытных элементаў;
- 3) скажэнні пры эксплікаванні імпліцытных элементаў характарызуюцца заканамернасцю, а ў асобных выпадках – экспліцытнай індывідуальнасцю;
- 4) карэктнае вызначэнне імпліцытных элементаў (элементаў імпліцытнага семантычнага ланцуга) немагчымае без апоры на мадэль свету.

Матэрыялам дадзенага магістарскага праекта з’яўляецца ўрывак са старажытнакітайскага помніка 《莊子》 («Джуандзы») – даоская кніга

прыпавесцяў, напісаная ў канцы перыяду Царстваў у змаганнях (III стагоддзе да н. э.) і названая па імі галоўнага меркаванага аўтара. Разам з 《道德經》 («Канонам шляху і дабрачыннасці») адносіцца да асноватворных тэкстаў даасізму. Тэкст уяўляе сабой збор прыпавесцяў і кароткіх апавяданняў з розных крыніц. Дадзены тэкст не быў перакладзены на беларускую мову, гэтаксама як і не характарызуецца такой частотнасцю перакладаў і каментарыяў на рускай, як «Канон шляху і дабрачыннасці».

З’яўляючыся адным з характэрных і ключавых філасофска-літаратурных помнікаў Кітайскай цывілізацыі, дадзены твор выступае выдатным узорам «рэпрэзентатыўнага слова», увасабляючы і адлюстроўваючы цывілізацыйны дух, а таксама асноватворныя цывілізацыйныя асаблівасці. Адносячыся да пераасэнсавання шматлікіх рэакцый культурна-гістарычнай супольнасці на шматгранныя цывілізацыйныя выклікі, а таксама сінтэзам унутрыдыскурснага перагляду канцэпцый і ідэй розных інтэлектуальных плыняў, гэты помнік спалучае ў сабе фундаментальнасць «мыслення цывілізацыі» і выбітнасць яе культурнай самарэалізацыі праз мову.

У якасці асновы тэарэтычнай главы і метадалагічнага падыходу даследавання шырока выкарыстоўваліся тэрміны і катэгорыі, распрацаваныя ў даследаваннях доктарам філалагічных навук, прафесарам Гардзеям Аляксандрам Мікалаевічам. Пры апісанні экспліцытных сінтаксічных канструкцый, гэтаксама як і для вызначэння метасемантычнага значэння ЗАС старажытнакітайскай мовы актыўна выкарыстоўваліся тэарэтычныя матэрыялы і прыклады з «Падручніка класічнай кітайскай мовы вэньянь. Пачатковы курс» аўтараў А. М. Карапецьянца і Тань Аошуан. Тэрміналогія і змест азначэнняў гэтага падручніка рэдагаваліся намі ў адпаведнасці з метадалагічнымі падыходамі дадзенага даследавання.

Пры перакладзе тэксту сыходнай мовы на беларускую мову выкарыстоўваліся разнастайныя слоўнікі (у дужках прыведзены толькі асобныя прыклады слоўнікаў): кітайска-англійскія (PLECO), кітайска-рускія (大 БКРС), кітайскія тлумачальныя (старажытнай кітайскай мовы – 词典网), руска-беларускія (Skarnik). У якасці даведачных матэрыялаў па разгляданым тэксце выкарыстоўваліся каментарыі да перакладу тэксту помніка на сучасную кітайскую мову (пераклад Джун Лі), а таксама на рускую мову (Л. Д. Пазднеевай, У. В. Малявіна).

Структура. Глава 1 гэтага магістарскага праекта прадстаўляе ўводную і пераважна тэарэтычную частку: у ёй прыведзена гіпотэза імпліцытнай універсальнасці; ажыццяўлена вызначэнне ключавых паняццяў дадзенага даследавання (экспліцытнасць і імпліцытнасць, імпліцытны семантычны ланцуг і экспліцытныя сінтаксічныя канструкцыі, інш.); прыведзена характарыстыка аспектаў, фундаментальных для гэтага магістарскага праекта (мадэль свету, віртуальны ланцуг, інш.); апісаны граматычныя асаблівасці

старажытнакітайскай мовы, ключавыя для дадзенага даследавання; прыведзены дэманстрацыйныя практычныя прыклады з розных моў (старажытная і сучасная кітайскія, беларуская, хіндзі, часткова – англійская). Глава 2 прадстаўляе сабой частку практычную. У ёй размешчаны экспліцытны і імпліцытны разбор сказаў помніка «Джуан-дзы», папярэдне прыведзены неабходныя паясненні да разбору, а таксама абагульнены высновы, зробленыя на падставе дадзенага разбору сказаў.

Метады. Пры напісанні дадзенага магістарскага праекта выкарыстоўваліся наступныя метады: індукцыя, дэдукцыя, аналіз, сінтэз, а таксама апісальны метад (назіранне, абагульненне, інтэрпрэтацыя і класіфікацыя); метад абстрагавання, паколькі элементы адасоблена разглядаліся ў імпліцытна-семантычным і экспліцытна-сінтаксічным аспектах; метад кампанентнага аналізу, паколькі імпліцытныя і экспліцытныя характарыстыкі элементаў успрымаліся не ў суцэльнасці, а ў шматграннасці, што ўтвараецца рознымі дэталямі, прызнакамі, характарыстыкамі; актыўна выкарыстоўваўся метад рэкурсіўнай рэканструкцыі (для выяўлення першапачатковага імпліцытнага ланцуга і апушчаных экспліцытных элементаў старажытнакітайскай мовы); камбінатарны метад; часткова выкарыстоўваліся супастаўляльны метад (пры параўнанні экспліцытных канструкцый старажытнакітайскай і беларускай моў) і метад вымярэння (для ацэньвання частотнасці эксплікацыі элементаў ядзернага ланцуга і прадукта).

Практычная значнасць даследавання заключаецца ў ажыццяўленні дэталізаванага экспліцытнага і імпліцытнага разбору, у вылучэнні і апісанні заканамернасцяў эксплікавання імпліцытных элементаў старажытнакітайскай мовы на прыкладзе помніка «Джуандзы». **Тэарэтычная значнасць** даследавання заключаецца ў прымяненні метадаў семантычнага сінтаксіса і камбінатарнай семантыкі, ідэнтыфікаванні фрагментаў віртуальнага ланцуга ў дачыненні да старажытнакітайскай мовы.

Аktуальнасць дадзенага магістарскага праекта абумоўлена фармаваннем базіса распрацоўкі метадалогіі аперыравання імпліцытным ланцугом любой натуральнай мовы ў цэлым і старажытнакітайскай мовы ў прыватнасці, уключаючы разбор і апісанне, пераклад, рэдагаванне і стварэнне тэкстаў.

Навуковы праект «Семантико-синтаксическая частноязыковая эксплицитность и общезязыковая имплицитность (на примере древнекитайского памятника “Чжуанцзы”)», дзе асвятляліся пераважна тэарэтычныя аспекты гэтага магістарскага даследавання, быў ганараваны дыпламам за 1 месца ў міжнародным конкурсе студэнцкіх навучальных работ «Філалагічная навука і адукацыя: тэндэнцыі і інавацыі» ў намінацыі «Сучасныя тэндэнцыі ў лінгвістыцы» (навуковым кіраўніком выступіла кандыдат філалагічных навук, дацэнт І. М. Івашкевіч).

ГЛАВА 1 ВЫЗНАЧЭННЕ ПАНЯЦЦЯЎ (ЭКСПЛІЦЫТНАСЦЬ, ІМПЛІЦЫТНАСЦЬ, КОМПЛЕКС ТЭРМІНАЎ АДПАВЕДНЫХ АБСЯГАЎ) І ДЭМАНСТРАЦЫЯ ІХ ПРЫМЯНЕННЯ НА ПРАКТЫЦЫ

1.1 Вызначэнне паняццяў экспліцытнасці і імпліцытнасці. Гіпотэза імпліцытнай універсальнасці

«Найважнейшым прынцыпам арганізацыі камунікатыўнай дзейнасці чалавека з'яўляецца прынцып суіснавання і ўзаемадзеяння экспліцытнай і імпліцытнай інфармацыі. Існаванне імпліцытнай інфармацыі звязана са здольнасцю мозга да засваення і аперыравання ведамі без вывядзення іх на ўзровень усведамлення. Менавіта імпліцытны спосаб захоўвання і аперыравання ведамі дазваляе чалавечай свядомасці быць эфектыўнай і інфармацыйна ёмістай» [26: с.150].

Намі дадзеныя паняцці разглядаюцца, сыходзячы з базавых значэнняў адпаведных тэрмінаў:

- тэрмін імпліцытны *implicit* будзем разумець як выяўлены няўна, які нясе ўтоены сэнс, што падразумываецца ў разуменні;
- тэрмін экспліцытны *explicit* мы разумеем як выяўлены яўна, які нясе адкрыты сэнс, адкрыты для разумення [27: с. 134].

Тым не меней, падобныя вызначэнні з'яўляюцца занадта агульнымі і патрабуюць удакладнення ў залежнасці ад непасрэднай сферы прымянення. У гэтым даследаванні сферай прымянення дадзеных паняццяў з'яўляюцца семантычны сінтаксіс і камбінатарная семантыка.

У дадзеным магістарскім праекце выкарыстоўваюцца наступныя базавыя паняцці, якія былі ўведзены ў лінгвістычны ўжытак А. М. Гардзею:

Свет – усё, што нас акружае, без абмежаванняў у прастору і часе.

Копія свету – адлюстраванне свету органамі пачуццяў.

Унутранае кадаванне – аўтаматычная рэалізацыя на падсвядомым узроўні прыроджанай здольнасці інтэлекту да кадавання пры дапамозе некаторага ўнутранага кода.

Стэрэатып – закадаваны інтэлектам паўтаральны элемент у копіі свету.

Мадэль свету (схаванае веданне) – архітэктура стэрэатыпаў, г.зн. упарадкаванае мноства стэрэатыпаў і ўпарадкаванае мноства пераўтварэнняў адных стэрэатыпаў у іншыя [13: с. 56].

Моўная карціна свету (адкрытае веданне) – дэкадаваная (прадстаўленая і ператвораная) з дапамогай мовы частка мадэлі свету для свядомага кіравання інтэлектуальнай дзейнасцю, то бок частковая архітэктура стэрэатыпаў і

частковае ўпарадкаванае мноства пераўтварэння адных стэрэатыпаў у іншыя [9, с.34].

Семантыка – лінгвістычная дысцыпліна, якая вывучае адносіны мовы да мадэлі свету. Пад семантыкай разумеецца таксама змест стэрэатыпаў, значэння знакаў і сэнс сказаў [13: с.56].

«У сучасным мовазнаўстве... паступова ўстанаўліваецца ўяўленне аб тым, што семантыка – гэта раздзел мовазнаўства, які даследуе адносіны мовы да мадэлі свету, у адрозненні ад філасофіі, прызначанай даследаваць адносіны мадэлі свету да свету» [12: с.9]. Інакш кажучы, прадстаўнікі сучаснага мовазнаўства ўсё часцей прыходзяць да паняцця «камбінатарная семантыка – лінгвістычная дысцыпліна, якая даследуе адносіны мовы да мадэлі свету, у адрозненне ад філасофіі, прызначанай даследаваць адносіны мадэлі свету да свету» [9: с.35]. **Камбінатарная семантыка** – гэта навуковая дысцыпліна, якая «займаецца даследаваннем адлюстраваннем мовай дынамікі роляў індывідаў у падзеі» [4: с.13].

Агульнае азначэнне семантычнага сінтаксіса – гэта «раздзел сінтаксіса, які вывучае адцягнана-семантычнае напаўненне структурных элементаў сказа» [28]. Пры ўдакладненні дадзенага вызначэння з улікам вышэйпрыведзеных паняццяў, мы даём вызначэнне **семантычнаму сінтаксісу** як лінгвістычнай дысцыпліне, якая даследуе суадносіны паміж сінтаксічнымі структурнымі элементамі, эксплікаванымі ў сказе як адрэзку маўлення, і семантычнымі структурнымі элементамі, імплікаванымі ў адпаведным сказу фрагменце ўнутранага кода як мадэлі свету.

«Асіметрыя мадэлі свету і моўнай карціны свету з’яўляецца асноўнай прычынай памылак у інтэрпрэтацыі значэння знакаў і іх сінтаксічных роляў пры перакладзе з роднай мовы на замежную і з замежнай мовы на родную. Выяўляець і ўстараняць падобныя памылкі – важная прыкладная задача камбінатарнай семантыкі» [12: с.12].

Відавочна, што хутчэй за ўсё неабходнасць размежавання таго, што мы бачым, яўнага («эксплікаванае») і што за гэтым стаіць («імплікаванае») паўстае пры ажыццяўленні перадачы нейкага сэнсу, як правіла, з адной сістэмы моў (не абавязкова натуральных) у іншую. Але праблемы размежавання эксплікаванага і імплікаванага караняцца куды глыбей, чым у выключна ўтылітарных патрабаваннях да адэкватнага перакладу. Размежаванне эксплікаванага і імплікаванага – гэта шлях вылучэння заканамернасцяў перадачы ўнутранага кода ў маўленні, гэта маршрут вызначэння таго, якім спосабам мы апісваем прадукты дзейнасці свайго інтэлекту.

Такім чынам, пры перанясенні паняццяў экспліцытнасці і імпліцытнасці на дадзенае даследаванне, мы разглядаем **імпліцытны семантычны ланцуг** (далей – імпліцытны ланцуг) як гіпатэтычна ўласцівы ўсім і любым натуральным мовам

ланцуг семантычных элементаў на тым узроўні мовы, дзе яна непасрэдна мяжуе з мадэллю свету.

Экспліцытныя сінтаксічныя канструкцыі (далей – экспліцытныя канструкцыі) мы разумеем як выяўленыя яўна ва ўсялякім тэксце натуральных моў камбінацыі паверхневасінтаксічных элементаў на ўзроўні маўлення як матэрыялізаванай рэалізацыі мовы як унутранага кода. Заканамернасці камбінавання экспліцытных сінтаксічных канструкцый могуць быць апісаныя пры дапамозе віртуальнага ланцуга, пра які размова пойдзе ў падглаве «1.4 Імпліцытны семантычны ланцуг, віртуальны ланцуг. Элементы імпліцытнага семантычнага ланцуга і іх характарыстыка».

Тым не менш, варта зазначыць, што ўнутраны код і мадэль свету не з’яўляюцца абсалютна тоеснымі паняццямі, бо сам працэс унутранага кадавання ўключае не толькі нейкія фармальна-інтэлектуальныя працэсы выбудоўвання архітэктурны стэрэатыпаў, але таксама знаходзіцца пад уплывам біялагічных, псіхалагічных і іншых аспектаў чалавечага існавання. То бок, мы разглядаем імпліцытнасць не як з’яву сферы ўнутранага кода, а як з’яву сферы мадэлі свету, паколькі поўнае даследаванне працэсаў унутранага кадавання выходзіць за выключна лінгвістычную кампетэнцыю.

Элементы абсалютна кожнай экспліцытнай канструкцыі гіпатэтычна ўзводзяцца да аднаго альбо некалькіх элементаў імпліцытнага ланцуга альбо яўна, альбо шляхам рэканструкцыі імпліцытнага ланцуга, уключаючы «дыягнастуючыя трансфармацыі і падстаноўкі» [23: с.24]. Падкрэслім, што для кожнай мовы ў кожным канкрэтным выпадку дыягнастуючыя трансфармацыі і падстаноўкі могуць адрознівацца. Апрача гэтага, ступень эксплікаванасці імпліцытнага ланцуга таксама можа адрознівацца ў розных мовах, стылістычных канструкцыях і маўленчых сітуацыях. Акрамя таго, у аднолькавых сітуацыях носбіты розных моў могуць выкарыстоўваць экспліцытныя канструкцыі, якія ўзыходзяць да розных элементаў імпліцытнага ланцуга, што можа быць выклікана разыходжаннем у апісанні роляў індывідаў, абумоўленымі канвенцыйнымі, стылістычнымі, узуальнымі патрабаваннямі. Апроч гэтага, верагодным з’яўляецца неадназначнасць экспліцытнай канструкцыі, якая можа быць варыянтам адначасова больш за адзін фрагмент імпліцытнага ланцуга, і рэалізацыя аднаго фрагмента імпліцытнага ланцуга ў розных экспліцытных варыянтах. Больш падрабязна аб гэтым гл. падглавы «1.4 Імпліцытны семантычны ланцуг, віртуальны ланцуг. Элементы імпліцытнага семантычнага ланцуга і іх характарыстыка» і «1.5 Экспліцытныя сінтаксічныя канструкцыі».

Сыходзячы з нашай гіпотэзы, няма і не можа існаваць ніякага адрознення паміж натуральнымі мовамі ў імпліцытным аспекце, за выключэннем канвенцыянальных разыходжанняў у апісанні семантычна неадназначных сітуацый ці іх фрагментаў. У большасці выпадкаў адрозненні паміж мовамі

ўзнікаюць менавіта пры рэалізацыі фрагментаў імпліцытнага ланцуга ў экспліцытных варыянтах. У дадзеным выпадку мы гаворым аб тых носьбітах натуральнай мовы, якія могуць паўнаўартасна рэалізоўваць яе як свой унутраны код праз маўленне (г.зн., якія не маюць інтэлектуальных, фізіялагічных, псіхалагічных і іншых адхіленняў, што адбываюцца на авалоданні мовай і маўленчых здольнасцях). Нягледзячы на частотна радыкальныя экспліцытныя адрозненні паміж натуральнымі мовамі, нярэдка праз аналіз варыянтаў экспліцытных канструкцый і іх элементаў прасочваюцца агульнамоўныя імпліцытныя ўласцівасці. Гіпатэтычна адрозненні на імпліцытным узроўні паміж мовамі могуць з'явіцца ў выпадку ўзнікнення чалавека з прыныпова іншым інтэлектам, што, як мяркуецца, магчыма альбо шляхам эвалюцыйнага развіцця, альбо шляхам штучнага ўмяшання ў біялагічныя характарыстыкі. На дадзены момант у даследаванай гісторыі чалавецтва такія выпадкі невядомыя, а з пункту гледжання, які дамінуе ў сучасных этнапсіхалогіі і культурнай антрапалогіі, нават інтэлекты прадстаўнікоў найбольш істотна адрозных рэалій – да прыкладу, прадстаўніка максімальна традыцыйнай супольнасці, ізаляванай ад сучаснага грамадства (асобныя родаплемянныя групы цяжкадаступных рэгіёнаў) і прадстаўніка самага перадавога сучаснага грамадства – «раўнамагутныя, але рознанакіраваныя» [22].

Сыходзячы з прэзумпцыі таго, што абсалютна ўсе маўленча-інтэлектуальныя працэсы людства грунтуюцца на агульначалавечым базісе, мы дапускаем магчымасць выпрацоўвання метада дакладнай перадачы ідэі з адной мовы ў іншую. Гэта можа быць карысным у т.л. пры распрацоўцы камунікатыўных здольнасцяў штучнага інтэлекту пры ўмове, што мадэль свету, у рамках якой падобны штучны інтэлект функцыянуе, альбо супадае цалкам ці прыныпова з мадэллю свету чалавека, альбо здольная ўключаць яе ў сябе. Метад дакладнай перадачы ідэі з адной мовы ў іншую прадугледжвае «глыбінны пераклад», дзе пераклад не з'яўляецца працэсам перадачы тэксту ці ідэі адной мовы сродкамі іншай. Глыбінны пераклад – гэта працэс вызначэння фрагмента мадэлі свету, заключанага ў інтэлектуальнай ідэі СМ, і працэс стварэння на аснове дадзенага фрагмента тэксту на ПМ. Схема падобнага «перакладу» наступная: тэкст СМ – адпаведны фрагмент мадэлі свету – выніковы тэкст ПМ.

Варта адзначыць, што размова ідзе менавіта пра перакладчыцкую працу на найглыбейшым узроўні – на ўзроўні аперацый з унутраным кодам. У большасці выпадкаў адэкватны пераклад не вымагае настолькі глыбіннага метада, але менавіта даследаванні ў сферы глыбіннага перакладу рэпрэзентатыўных тэкстаў – параўнанне падобнага перакладу з ужо створанымі перакладамі, параўнанне перадачы глыбінных характарыстык розных тэкстаў у розных мовах і г.д. – можа наблізіць нас да разумення тых адрозненняў, якія становяцца бар'ерам у памкненні прадстаўнікоў розных супольнасцяў разумець адзін аднаго.

Інакш кажучы, даследаванне ўзаемасувязяў імпліцытнага семантычнага ланцуга і экспліцытных сінтаксічных канструкцый дае ключ да дакладнай перадачы структуры інтэлектуальнай ідэі з любой СМ на любую ПМ у выпадку, калі і СМ, і ПМ грунтуюцца на агульначалавечым базісе (г.зн., з’яўляюцца «чалавечымі»).

Верагодна, падобным чынам можна выйсці на радыкальна базавыя асновы чалавечага інтэлекту – да ўнутранага кода, але высвятленне падобнага роду пытанняў выходзіць за рамкі выключна лінгвістычнай кампетэнцыі. Таксама верагодна, што ў выпадку грунтоўнай і дэталёвай распрацоўкі падобны метады будзе паспяхова функцыянаваць і пры перадачы «эмацыйна (т.б. інстынктыўна) абумоўленага кампанента ідэі», але гэтае сцверджанне таксама вымагае дадатковай міждысцыплінарнай кампетэнцыі.

Такім чынам, імпліцытны семантычны ланцуг – гэта гіпатэтычна ўласцівы ўсім і любым натуральным мовам ланцуг семантычных элементаў на тым узроўні мовы, дзе яна непасрэдна мяжуе з мадэллю свету. Экспліцытныя сінтаксічныя канструкцыі – выяўленыя яўна ва ўсялякім тэксце натуральных моў камбінацыі паверхневасінтаксічных элементаў на ўзроўні маўлення як матэрыялізаванай рэалізацыі мовы як унутранага кода. Усе мовы гіпатэтычна маюць аднолькавы імпліцытны ланцуг, які рэалізуецца ў адрозных экспліцытных канструкцыях.

1.2 Сінтаксіс, яго роля ў перадачы мадэлі свету. Экспліцытны і імпліцытны сінтаксіс. Суадносіны сінтаксіса і марфалогіі

Важная заўвага датычыцца ролі вышэйпрыведзенай гіпотэзы ў ступені, а яшчэ дакладней, у якасці адлюстравання ў імпліцытным ланцугу таго сэнсу, які перадаецца ў тэксце: даследаванне выключна імпліцытнага ланцуга не можа быць дастатковым для разумення інтэлектуальнага зместу альбо яго перадачы ў іншай мове. Для дэманстравання вернасці падобнага сцверджання нам неабходна звярнуцца да самага базавага вызначэння таго, што ёсць сінтаксіс.

«Сінтаксіс – раздзел лінгвістыкі, які вывучае будову і функцыянальнае ўзаемадзеянне розных часцін маўлення ў сказах, словазлучэннях і іншых моўных адзінках» [29].

Мы не будзем удавацца ў дэталі наконт таго, наколькі абгрунтаваным з’яўляецца выкарыстанне тэрміна «часціны маўлення» ў падобным кантэксце, паколькі гэта не з’яўляецца мэтай нашага даследавання. Ёсць яшчэ адно вызначэнне паняцця «сінтаксіс» А.А. Івіна («Філасофія: Энцыклапедычны слоўнік»), якое трапна падводзіць нас да магчымасцяў прымянення з’явы імпліцытнага ланцуга, з той агаворкай, што ў ім тэрмін «семантыка» прадстаўлены ў сваім больш «традыцыйным» і агульнавядомым значэнні.

«Сінтаксіс – раздзел семіётыкі, які даследуе структурныя ўласцівасці сістэм знакаў, правілы іх утварэння і пераўтварэння, адцягваючыся ад іх інтэрпрэтацыі (якую даследуе семантыка)» [30].

Адсюль вынікае, што даследаванне імпліцытнага ланцуга не дае нам магчымасці зразумець інтэлектуальны змест, але спрыяе высвятленню арганізацыйнай структуры дадзенага інтэлектуальнага зместу. То бок, абстрактнай мадэлі свету, а не канкрэтнага сэнсу пэўнага выказвання. Верагодна, што гіпотэза, прыведзеная ў папярэдняй падглаве можа быць пашырана і на іншыя плоскасці моў, у т.л. і семантыку ў сваім «традыцыйным» значэнні, але выясненне падобнага роду пытанняў не ўваходзіць у рамкі даследавання.

«Калі верна, што ўсе элементы сістэмы мовы спараджаюцца сінтаксічна і вызначаюцца праз сінтаксіс, то натуральным пачаткам усялякага даследавання мовы як цэлага з’яўляецца ўстанаўленне таго мінімальнага сінтаксічнага ланцуга, у межах якога і праз які магчыма вызначэнне першай апазіцыі гэтай сістэмы элементаў» [23: с.15]. Уяўляецца значным прадставіць дэталізацыю мінімальнага сінтаксічнага ланцуга: «Мінімальны ланцуг знакаў, з дапамогай якога можа быць перададзены скончаны сказ, мае ўстойлівую структуру. Яна складаецца з трох пазіцыйных варыянтаў знака: суб’екта дзеяння (S), дзеяння (A) і аб’екта дзеяння (O)» [24: с.71].

У дадзеным даследаванні ў прыкладных мэтах мы прымяняем такія тэрміны, як экспліцытны і імпліцытны сінтаксіс, якія фактычна ўяўляюць з сябе два аспекты суцэльнага метада. Экспліцытны сінтаксіс – гэта вызначэнне ролі членаў сказа ў залежнасці ад іх ПС паказчыкаў, але з магчымым улікам іх імпліцытных характарыстык з мэтай выяўлення заканамернасцяў эксплікавання імпліцытных элементаў. Імпліцытны сінтаксіс – гэта вызначэнне роляў членаў сказа, у т.л. фармальна апушчаных, а таксама згорнутых элементаў, у залежнасці ад перадачы імі роляў элементаў мадэлі свету. Мы не ўводзім дадзеныя тэрміны ў якасці паняццяў, але выкарыстоўваем іх для размежавання разбору сказаў як фрагментаў маўлення (экспліцытных сінтаксіс) і разбору фрагментаў імпліцытнага ланцуга, эксплікаванага ў разбіраных сказах (імпліцытны сінтаксіс). Прадэманструем гэта на прыкладзе сказа *мяч разбіў акно*.

Пры аналізе на ўзроўні экспліцытнага сінтаксіса гэты сказ мае схему «Дз – В – ПД». Але калі мы не дапускаем падобную сітуацыю ў фантасмагарычных акалічнасцях, *мяч* не можа разбіць акно самастойна: нехта павінны мяч кінуць. Пры ажыццяўленні трансфармацыі мы бачым, што па сэнсе сказ *мяч разбіў акно*, *мячом разбілі акно* і *нехта мячом разбіў акно* з’яўляюцца тоеснымі, а *мяч* ува ўсіх вышэйпрыведзеных выпадках аказваецца I, а не S дзеяння. То бок, пры ажыццяўленні аналізу на ўзроўні імпліцытнага сінтаксіса сказ *мяч разбіў акно* мае схему |S| – I – A – O. Схема «Дз – В – ПД» адлюстроўвае экспліцытную канструкцыю, а схема |S| – I – A – O, у сваю чаргу – імпліцытны ланцуг.

З вышэйпрыведзенага прыклада мы бачым, што аб'ект разбору экспліцытнага сінтаксіса – гэта і ёсць тое, у чым адрозніваюцца розныя мовы. У свой час аб'ект разбору імпліцытнага сінтаксіса – гэта якраз тое, што розныя мовы аб'ядноўвае. Тым не менш, існуюць сітуацыі, калі аднолькавая з'ява не толькі можа быць апісана сказамі з рознымі экспліцытнымі канструкцыямі, але і гэтыя сказы могуць узыходзіць да розных фрагментаў імпліцытнага ланцуга. Для дэманстрацыі падобнай сітуацыі прывядзём адзін з прыкладаў разыходжання ў апісаннях роляў індывідаў у розных мовах. Для даведкі: «**індывід** – разнастайнасць стэрэатыпа як асобнай сутнасці ў выдзеленым фрагменце мадэлі свету. Складаецца з трох элементаў: ядра, абалонкі і асяроддзя. *Элемент* – гранічны індывід (індывід без частак). *Абалонка* – пастаяннае найбліжэйшае акружэнне элемента, *асяроддзе* – пераменнае найбліжэйшае акружэнне. *Ядро* – элемент, заключаны ў абалонку і змешчаны ў асяроддзе» [13: с.56].

«**інструмента** (інструмент ~ локус)

– *разговаривать по телефону* (рус.) ~ *talk by phone* (англ.) ~ 在电话里谈话 (кіт.), літ.: *размаўляць унутры тэлефона*, т. б. тэлефон разглядаецца ў кітайскай моўнай карціне свету як інфармацыйны локус» [12: с.11].

У падобнай сітуацыі відавочнымі з'яўляюцца разыходжанні маўленчых карцін свету, але ў якой ступені тут супадаюць індывіды мадэлі свету і наколькі выконваецца тады гіпатэтычнае дапушчэнне аб тым, што мадэлі свету абсалютна ўсіх моў аднолькавыя? Для раз'яснення дадзенага пытання перш за ўсё неабходна прааналізаваць семантычнае значэнне слоў *телефон* у рускай, *phone* у англійскай і 电话 у кітайскай.

Паводле слоўніка рускай мовы Google, прадастаўленага выдавецкім аддзелам «Oxford Languages», рускае слова «телефон» мае два значэнні, актуальныя для вышэйпрыведзенага прыклада:

1. Сістэма тэхнічных прыстасаванняў для перадачы гукаў на адлегласць па правадах пры дапамозе электрычнай энергіі.

2. Апарат для размовы такім спосабам [31].

То бок, у кантэксце прыведзенага прыклада слова «телефон» можа выкарыстоўвацца і ў першым, і ў другім значэннях пры больш верагодным варыянце выкарыстання ў другім значэнні. У любым выпадку, у вышэйзгаданым прыкладзе маецца на ўвазе прыстасаванне (т.б., І), пры дапамозе якога магчыма ажыццяўляць размову дыстанцыйна.

Паводле слоўніка англійскай мовы Google, прадстаўленага выдавецкім аддзелам «Oxford Languages», у значэнні, якое ўяўляе для нас цікаваць, слова «*phone*» мае тое ж самае значэнне, што і слова «*telephone*» [38]. Паколькі само па сабе слова «*phone*» стылістычна афарбавана як размоўнае, яно не будзе абазначаць «сістэму перадачы гукаў на адлегласць пры дапамозе правадоў альбо радыё шляхам пераўтварэння акустычных хістанняў у электрычныя сігналы».

Адпаведна, застаецца значэнне «прыбор, які выкарыстоўваецца як частка тэлефоннай сістэмы, як правіла, адзіны блок, што ўключае тэлефонную трубку з перадаючым мікрафонам і набор пранумараваных кнопак, з дапамогай якіх можна ажыццявіць злучэнне з іншым падобным прыборам» [41]. З гэтага вынікае, што ў кантэксце вышэйпрыведзенага прыклада роля індывіда, апісанага словам «phone», узыходзіць да ролі І.

Паводле слоўніка кітайскай мовы Google, прадстаўленага выдавецкім аддзелам «Oxford Languages», слова 电话 мае наступныя значэнні:

1. Спосаб сувязі, пры якім выкарыстоўваецца перадача электрычных сігналаў для вядзення размоў на вялікай адлегласці. Падзяляецца на два віды – бесправадны і правадны.

2. Маецца на ўвазе тэлефонны апарат.

3. Размова, якая перадаецца пры дапамозе тэлефоннага прыбора [44].

Паказальна, што ў кітайскага слова 电话 ёсць значэнне, якога няма ў яго адпаведнікаў у рускай і англійскай мове – ‘тэлефонная размова’. І менавіта тут мы бачым сітуацыю, калі апісанне адной і той самай з’явы, адбываючыся з апорай на розныя ролі індывідаў, узыходзіць да розных фрагментаў імпліцытнага ланцуга. Змяняльна, што апісанне індывіда як у кітайскай мове – узвядзенне яго да ролі інфармацыйнага локуса ў імпліцытным ланцугу – цалкам магчымае ў рускай і беларускай мове (*в телефонном разговоре ~ у тэлефоннай размове*). Інакш кажучы, на вышэйпрыведзеным прыкладзе мы бачым, што канвенцыянальныя і ўзуальныя патрабаванні ў розных мовах могуць спрыяць апісанню аднолькавых з’яваў пры дапамозе адрозных імпліцытных роляў, але гэта абазначае варыятыўнасць фіксавання інтэлектам фрагментаў копіі свету нават на ўзроўні мадэлі свету, ды не выключае агульнаначалавечай прыроды мадэлі свету і не абвяргае выстаўленай намі гіпотэзы.

Як ужо было адзначана вышэй са спасылкай на працы В. У. Мартынава, «усе элементы сістэмы мовы спараджаюцца сінтаксічна і вызначаюцца праз сінтаксіс». Таксама як адзначаў В. У. Мартынаў, «ёсць мовы без фаналогіі і марфалогіі, напрыклад, іерагліфічная кітайская, але няма моў без сінтаксіса і семантыкі» [25]. Адпаведна, у дадзеным праекце разбор марфалагічных паказчыкаў прымяняўся выключна для пацверджання ці праверкі інфармацыі, атрыманай шляхам сінтаксічнага разбору. Тым не менш, у сінтэтычных мовах нярэдка менавіта марфалагічныя паказчыкі адлюстроўваюць важныя заканамернасці, што могуць сведчыць як пра экспліцытныя асаблівасці пэўнай мовы, гэтак і пра імпліцытныя агульнамоўныя заканамернасці. Падрабязней пра гэта гл. падглаву «1.5 Экспліцытныя сінтаксічныя канструкцыі».

Такім чынам, імпліцытна-семантычны разбор сказаў адлюстроўвае элементы мадэлі свету і ўзаемадзеянне дадзеных элементаў; экспліцытна-сінтаксічны разбор можа акрэсліваць, але, як правіла, не выяўляць цалкам

імпліцытна-семантычныя асаблівасці ў мове і маўленні. Сінтаксіс з’яўляецца першасным у дачыненні да марфалогіі. Тым не менш, нярэдка даследаванне марфалагічных паказчыкаў сінтэтычных моў акрэслівае ці нават перадае фундаментальныя, агульнамоўныя экспліцытныя і імпліцытныя заканамернасці ў маўленні, мове і вербалізаваным мысленні.

1.3 Мінімальны (ядзерны) імпліцытны ланцуг SAO. Прэдыкацыя. Эксплікаванне мікрапрацэсаў

Як ужо было адзначана вышэй, у дадзеным даследаванні вылучаюцца імпліцытны сінтаксіс (разбор сказа як эксплікацыі фрагмента імпліцытнага ланцуга, узыходзіць да мадэлі свету) і экспліцытны сінтаксіс (разбор сказа як экспліцытнай канструкцыі, узыходзіць да моўнай карціны свету).

Што датычыцца імпліцытнага ланцуга, як ужо было згадана са спасылкай на даследаванні В. У. Мартынава, мінімальны ланцуг знакаў скончанага сказа складаецца з трох пазіцыйных варыянтаў сказа: суб’екта дзеяння (S), дзеяння (A) і аб’екта дзеяння (O) – SAO.

А. М. Гардзеў у сваёй манаграфіі «Прынцыпы вылічэння семантыкі прадметных абсягаў» пералічвае пункты перавядзення працадуры задання сістэмы на метамоў лінгвістыкі. Больш за ўсё нас цікавіць пункт «е»: «Пастулююцца правілы злучэння знакаў у ланцугу – ядзерны ланцуг *суб’ект – акцыя – аб’ект* і яе вытворныя (у семантычным сінтаксісе), трансфармацыі (у глыбінным сінтаксісе), парадак пазіцый членаў сказа (у паверхневым сінтаксісе)» [10: с.14]. «Суб’ект, акцыя, аб’ект пастулююць мінімальны (ядзерны) сінтаксічны ланцуг, які змяшчае элементарную семантычную адзінку (квант сэнсу)» [10: с.20].

Вышэй у даследаванні мы звярталіся да такіх умоўных паняццяў, як экспліцытны і імпліцытны сінтаксіс. Экспліцытны сінтаксіс – гэта фактычна тое самае, што і паверхневы сінтаксіс, з тым дапаўненнем, што ў экспліцытным сінтаксісе абавязкова выяўляюцца апушчаныя члены сказа. Больш за тое, на пэўным этапе разбору абавязкова вызначаецца сувязь эксплікаванага з імплікаваным. У паверхневым жа сінтаксісе апушчаныя члены сказа нярэдка не аднаўляюцца, а паралелі паміж экспліцытным і імпліцытным узроўнямі наогул не праводзяцца. Пад паняццем імпліцытны сінтаксіс былі ўмоўна аб’яднаны семантычны і часткова глыбінны сінтаксіс як абсягі больш глыбіннага разбору сінтаксічнай структуры сказаў. Яшчэ дакладней, пад паняццем імпліцытны сінтаксіс мы маем на ўвазе той этап транслявання ідэі ў думку, калі ідэя яшчэ не перайшла ў слова, але ўжо не з’яўляецца абсалютнай абстракцыяй.

«Семантычнымі эквівалентамі дзейніка, выказніка і дапаўнення з’яўляюцца суб’ект (ініцыятар акцыі), акцыя (адносіны) і аб’ект (рэцыпіент

акцыі)... Адносіны (акцыя) не могуць існаваць па-за элементамі (суб'ектам і аб'ектам), аднолькава як і суб'ект (аб'ект) не можа існаваць па-за адносінамі. Праз гэта маніфестуючыя суб'ект, акцыю і аб'ект дзейнік, выказнік і дапаўненне з'яўляюцца трыма галоўнымі членамі сказа... Адсутны галоўны член сказа можа быць адноўлены дзякуючы кантэксту (прэзумпцыі) і агульнай мадэлі свету (прэсупазіцыі)» [10: с.20]. Безумоўна, узнікаюць сітуацыі, калі ў асобных мовах (уключаючы беларускую) фармальныя паказчыкі элементаў паверхневага сінтаксіса не адпавядаюць элементам семантычнага альбо глыбіннага сінтаксіса. Тым не менш, суадносіны эксплікаваных членаў сказа і іх імпліцытных роляў устанаўліваюцца шляхам рэкурсіўнай рэканструкцыі імпліцытнага ланцуга.

У гэтым рэчышчы вымагаецца зазначыць такую з'яву, як прэдыкацыя.

«Устанаўленне адна-адназначнай адпаведнасці паміж сінтаксісам і семантыкай, пры якой кожная роля часціны мовы ў сказе адлюстроўваецца ў кожную ролю індывіда ў вылучаным фрагменце мадэлі свету, назавём **металінгвістычнай аперацыяй або прэдыкацыяй**» [10: с.13].

Падрабязней пра ролі індывіда гл. падглаву «1.4 Імпліцытны семантычны ланцуг і віртуальны ланцуг. Элементы імпліцытнага семантычнага ланцуга і іх характарыстыка» дадзенага магістарскага праекта.

«Падзея адбываецца, калі адзін індывід уздзейнічае на іншы, таму мінімальная семантычная структура любога сказа, які апісвае гэтую падзею, аж да безасабовага, назыўнога ці выклічнага, трохсастаўная: *Іду → Я перамяшчаю сябе; Тужліва → Я адчуваю тугу; Маяк! → Я бачу маяк!; Ах! → Я выпусціў вазу!*

«Калі дзейнік адлюстроўваецца ў суб'ект, выказнік – у акцыю, а дапаўненне – у аб'ект, то прэдыкацыя з'яўляецца **прамой**: *Школьнік нясе партфель, Котка п'е малако, Расліна выпрацоўвае кісларод*. Аднак назіральнік не заўсёды можа вызначыць сапраўднага суб'екта акцыі і, імкнучыся апісаць падзею адносна роляў іншых індывідаў, звяртаецца да **адваротнай** прэдыкацыі, адлюстроўваючы дзейнік у прыладу ці нават у аб'ект, што непазбежна прыводзіць да метафарызацыі знака ў ролі выказніка: *Снарад прабіў браню замест Снарадам прабіла браню*, г.зн. *Нехта снарадам прабіў браню; Недалёка ад мяне ёсць станцыя метро замест Недалёка ад майго дома ёсць станцыя метро*, г.зн. *Нехта ўключыў станцыю метро ў локус майго дома; Кніга ляжыць на сталае замест Паверхня стала ўтрымлівае кнігу*, г.зн. *Нехта з дапамогай паверхні стала ўтрымлівае кнігу*» [7: с.13-14].

Адноўленне менавіта прамой прэдыкацыі з'яўляецца ключавым чыннікам пры ажыццяўленні імпліцытнага разбору сказа.

Разам з тым мэтазгодным прадстаўляецца адзначыць, што нават у выпадку прамой прэдыкацыі, калі Дз эксплікуе S, дакладнае вызначэнне імпліцытнага ланцуга можа сутыкнуцца з яшчэ адной істотнай перашкодай – эксплікаванне мікрапрацэсаў. **Эксплікаванне мікрапрацэсаў** – гэта такое апісанне складанай

падзеі (г.зн., падзеі, у якой вылучаецца асноўны працэс, альбо макрапрацэс, які выступае звязом усёй сітуацыі, і працэсы ніжэйшых узроўняў, альбо мікрапрацэсы, якія заключаюць у сабе камунікатыўна істотны кампанент), пры якім непасрэдна эксплікаванымі аказваюцца мікрапрацэсы. Частотна эксплікаванне мікрапрацэсаў суправаджаецца частковай згорткай макрапрацэсу і/ці змяшэннем макра- і мікрапрацэсаў, што ў яшчэ большай ступені скажае эксплікаванне імпліцытных элементаў.

Эксплікаванне мікрапрацэсаў можа адбывацца як пры прамой, так і пры адваротнай прэдыкацыі. Прыкладам эксплікавання мікрапрацэсаў пры прамой прэдыкацыі выступае сінтагма 鯤之大 Куня «вялікасць» (ex1.2.1). Як самастойны сказ яна б магла выглядаць як 鯤大 Кунь {Дз} «вялікасны» {В} (ex1.2.1.1) і мела б наступны семантычны пераклад (im.1.2.3):

Кунь {S} |мае| {A} вялікі {<SAO>_О} |памер| {O}.

Імпліцытна іерогліф 大 ‘вялікі’ – гэта характарыстыка да згорнутага О ‘памер’, але экспліцытна – гэта В. Т.б. згортка мікрапрацэсу да О выступае членам сказа, які экспліцытна знаходзіцца на адным узроўні з S, але пры гэтым Дз эксплікуе S.

Прыкладам эксплікавання мікрапрацэсаў пры адваротнай прэдыкацыі выступае сказ 水淺 (ex10.2.5) вада {Дз} плытка {В}. Семантычны пераклад гэтага сказа наступны (im10.2.5):

|Неба| {S} |збірае| {A} |ў тым месцы| {Ls} «плытку» {<SAO>_О} ваду {O}.

Вада не можа з’яўляцца S, але пры гэтым, з’яўляючыся О, аказваецца эксплікаванай Дз. Разам з тым, як і ў папярэднім прыкладзе, іерогліф 淺 ‘плыткі’ – гэта характарыстыка да О ‘вада’, які пры гэтым эксплікуецца В. Інакш кажучы, знак, які абазначае згортку мікрапрацэсу да О, выступае членам сказа, які экспліцытна знаходзіцца на адным з ім узроўні, а сам О пры гэтым эксплікуецца Дз.

Такім чынам, вызначэнне SAO дапамагае нам атрымаць уяўленне аб мінімальным імпліцытным трохсастаўным ланцугу сказа. Калі гіпатэтычна выказаць здагадку, што які-небудзь з элементаў візуальна адсутнічае ў сказе, імпліцытна ён усё роўна маецца на ўвазе і яго магчыма рэканструяваць. Аднымі з найважнейшых умоў вызначэння SAO з’яўляюцца аднаўленне прамой прэдыкацыі ў сказах з адваротнай такой і рэканструкцыя макрапрацэсаў пры эксплікаванні мікрапрацэсаў.

1.4 Імпліцытны семантычны ланцуг, віртуальны ланцуг. Элементы імпліцытнага семантычнага ланцуга і іх характарыстыка

З прычыны больш пільнага разгляду іншых аспектаў у дадзенай працы мы выкарыстоўваем устаноўлены набор тэрмінаў для апісання семантычных

элементаў імпліцытнага ланцуга і адпаведных ім часцін мовы («часціны мовы – падмноствы моўнай сістэмы, элементамі якіх з’яўляюцца знакі з агульным гранічна абстрактным стэрэатыпам у значэнні» [8: с.20]) без надання пільнай увагі іх ізамарфізму, нягледзячы на тое, што ўсе знакі ўзыходзяць да ланцуга SAO (гл. падрабязна В. У. Мартынаў «Катэгорыі мовы. Семіялагічны аспект» 1982]). Разгледзім прыклад, узяты з дадзенай манаграфіі: сказ *Іван мае грошы ў ашчадках* разглядаецца не як імпліцытны ланцуг $S - A - O_2 - O_1$, а як ланцуг $S - A - Ls - O$.

А. М. Гардзею у артыкуле «Метасемантыка моўных катэгорый» пералічвае семантычныя катэгорыі мовы («Метасемантыка моўных катэгорый альбо семантыка моўных семантычных катэгорый ёсць змест моўных стэрэатыпаў, пакладзеных у аснову размежавання часцін мовы ў парадыгме» [8: с. 19]), якія «дазваляюць сфармуляваць адназначныя правілы ў сінтаксісе і вырашыць шматлікія важныя сінтаксічныя задачы. Напрыклад, у прымяненні да аналітычных аплікатыўных моў, якой з’яўляецца кітайская, вывесці закон магістралі кітайскага сінтаксіса, што заключаецца ў чаргаванні тайгенаў з ёгенамі ў ролі галоўных членаў сказа ў асноўнай пазіцыі, і пабудаваць віртуальны ланцуг кітайскага сінтаксіса ў выглядзе мадэлі гіпатэтычнага кітайскага сказа, у якім былі б рэалізаваны ўсе члены сказа» [5: с. 356].

Вядома, у прымяненні, напрыклад, да сінтэтычных флектыўных моў, да якой адносіцца беларуская, віртуальны ланцуг праяўляе сябе як стылістычны прынцып, а не сінтаксічнае прадпісанне, бо часціна мовы ў сказе падобных моў часцяком можа займаць любую пазіцыю незалежна ад сваёй імпліцытнай альбо экспліцытнай ролі. Тым не менш, канцэпцыю віртуальнага ланцуга магчыма прымяніць для вэньянні ў якасці сінтаксічнага прадпісання, паколькі вэньян, нягледзячы на большую варыятыўнасць пазіцый часцін мовы ў сказе ў параўнанні з сучаснай кітайскай мовай, адрозніваецца дастаткова ўстойлівым парадкам слоў у параўнанні з беларускай. Падрабязней пра фармалізаванне віртуальнага ланцуга вэньянні гл. падглаву «1.6 Сінтаксіс простых сказаў старажытнакітайскай мовы», а пра рэзультаты падобнай фармалізацыі гл. «Схема 1. Імпліцытны семантычны ланцуг» у Дадатку 3 гэтага магістарскага праекта. Апісанне віртуальнага ланцуга грунтавалася, у першую чаргу, на аснове тых самых метадаў, якія прымяняў А. М. Гардзею ў сваіх даследаваннях, для віртуальнага ланцуга сучаснай кітайскай мовы

Разам з тым, паколькі гіпатэтычна ўсе натуральныя мовы аднолькавыя ў сваім імпліцытным аспекце, даволі мэтазгодным бачыцца ўвядзенне А. М. Гардзею «алгарытма роляў індывідаў» (падрабязней гл. А. М. Гардзею, «Семантычная разметка падзеі і яе адлюстраванне сродкамі кітайскай і рускай моў»). У гэтым даследаванні мы будзем прымяняць найменне «імпліцытны семантычны ланцуг». Ён прадугледжвае ўсе магчымыя семантычныя элементы,

адпаведных членам максімальна разгорнутага гіпатэтычнага простага (г.зн., з адным ланцугом SAO) сказа любой натуральнай мовы. Падрабязнае пастуляванне падобнага імпліцытнага ланцуга выходзіць за аб'ект дадзенага даследавання.

Варта мець на ўвазе, што імпліцытны ланцуг – апісанне з'яваў імпліцытнага абсягу, а ланцуг віртуальны – экспліцытнага.

У дадзеным даследаванні нас цікавіць набор семантычных эквівалентаў, адпаведных членам максімальна разгорнутага гіпатэтычнага простага сказа любой натуральнай мовы. Для гэтага нам неабходна прывесці некаторыя семантычныя катэгорыі, вылучаныя А. М. Гардзеям:

«**I. Мадэлі свету, мовы і метамовы.** Першасны ўзровень семантычнай стратыфікацыі знакаў складаюць **часціны мовы** – падмноствы моўнай сістэмы, элементамі якіх з'яўляюцца знакі з агульным гранічна абстрактным стэрэатыпам у значэнні, і **знакі алфавіта сінтаксіса** – дапаможныя сродкі сінтаксіса (прыназоўнікі, паслялогі, саюзы, часціцы і інш.), якія служаць для злучэння састаўных часцін моўных структур. Знакі алфавіта сінтаксіса належаць не мове, а метамове (мове, якая інтэрпрэтуе іншую мову), бо абазначаюць не факты мадэлі свету, а факты мовы. Напрыклад, прыназоўнік *на* выкарыстоўваецца для пабудовы лакатываў кшталту *на стала*, але не для абазначэння індывідаў, якія адыгрываюць ролю локуса ў мадэлі свету. Прыназоўнік *на* знікае, калі структуру сказа прывесці ў адпаведнасць са структурай мадэлі свету, напрыклад, *наверхня стала трымае кнігу* замест *кніга ляжыць на стала*. Знакі алфавіта сінтаксіса самастойных роляў у сказе не адыгрываюць і членамі сказа не з'яўляюцца» [8: с. 20].

Паколькі знакі алфавіта сінтаксіса абазначаюць не факты мадэлі свету, а факты мовы, яны не могуць з'яўляцца часткай імпліцытнага ланцуга, але дапамагаюць вызначыць часціны мовы ў прыватнасці і іх суаднесенасць з элементамі імпліцытнага ланцуга – у агульным.

«**II. Індывіда і яго прыкметы.** Часціны мовы падраздзяляюцца на **тайгены** (ад яп. 体言 – стабільнае слова), што абазначаюць індывід, напрыклад: *стол, восем, мы*, і **ёгены** (ад яп. 用言 – рухомае слова), якія абазначаюць прыкмету індывіда, напрыклад: *бегчы, карычневы, смела*» [8: с. 20]. Вызначэнне паняцця індывіда ўжо было прыведзена вышэй у падглаве «1.2 Сінтаксіс, яго роля ў перадачы мадэлі свету. Экспліцытны і імпліцытны сінтаксіс. Суадносіны сінтаксіса і марфалогіі». «**Прыкмета індывіда** – разнастайнасць стэрэатыпа як уласцівасці асобнай сутнасці ў вылучаным фрагменце мадэлі свету альбо працэсу (акцыі), у якім гэтая сутнасць удзельнічае» [13: с. 56].

Як ужо было згадана вышэй, закон магістралі кітайскага сінтаксіса заключаецца ў чаргаванні тайгенаў з ёгенамі ў ролі галоўных членаў сказа ў асноўнай пазіцыі. З улікам стандартнага парадку слоў у вэньяні, мы, верагодна,

можам прымяніць дадзены закон у дачыненні да віртуальнага ланцуга вэб-сайта. Таксама мы адназначна прызнаём важнасць вылучэння індывідаў і прыкмет індывідаў для імпліцытнага ланцуга, паколькі гэтыя паняцці адлюстроўваюць глыбінныя факты мадэлі свету.

«III. Згорткі і разгорткі» [8: с. 21]. Дадзеная семантычная катэгорыя дазваляе суаднесці элементы імпліцытнага ланцуга і членаў сказа, вызначыўшы эксплікаваныя і імплікаваныя элементы. У гэтым даследаванні мы адасабляем «згорткі» – неэксплікаваныя элементы імпліцытнага ланцуга – і «апушчэнні» – эксплікаваныя элементы імпліцытнага ланцуга альбо наяўнасць экспліцытных кампанентаў (не абавязкова прамапрэдыкаваных) у канструкцыі, якія з’яўляюцца «апушчанымі», лёгка ўзнаўляльнымі з кантэксту. Напрыклад, у сказе *я| раблю ўрокі |Дз| – В – ПД адбываецца апушчэнне Дз, але не яго згортка.*

Таксама варта адзначыць, што «кожны элемент ядзернага ланцуга *суб’ект* – *акцыя* – *аб’ект* можа мультыплікавацца (напрыклад, падвойвацца): *суб’ект₁ – суб’ект₂ – акцыя – аб’ект* = “*Лекар лекамі лечыць хворага*” => “*лекі*” (*суб’ект₂*) – інструмент; *суб’ект – акцыя – аб’ект₂ – аб’ект₁* = “*Дрыпасек у лесе сячэ дрэва*” => “*Дрыпасек сячэ лес*” => “*у лесе*” (*аб’ект₂*) – локус; *суб’ект – акцыя₁ – акцыя₂ – аб’ект* = “*Я размаўляю па-кітайску*” => “*Я ўмею (магу) размаўляць па-кітайску*” => “*умею (магу)*” (*акцыя₂*) – мадальнасць і г.д. З прыкладаў відаць, што мультыплікацыя элементаў ядзернага ланцуга на звышглыбокім узроўні аспекта зместу сказа прыводзіць да яго распаўсюджвання на паверхневым узроўні» [10: с.20-21]. Мы мімаходзь адзначалі дадзеную асаблівасць вышэй. З гэтага пункта вынікае, што ўсе элементы імпліцытнага ланцуга ўзыходзяць да ядзерных – SAO. Тым не менш, для спрашчэння імпліцытнага апісання і яго прымянення мы разглядаем іншыя элементы асобна, а не як распаўсюджванне ядзернага ланцуга.

Такім чынам, апрача элементаў ланцуга SAO, мы можам вызначыць іншыя элементы ў залежнасці ад суаднесенасці іх у мадэлі свету з індывідамі і прыкметамі індывідаў.

Спіс роляў індывідаў:

- а) суб’ект: ініцыятар, натхняльнік, распаўсюджвальнік, вяршальнік [15];
- б) інструмент: актыватар, супрэсар, узмацняльнік, пераўтваральнік;
- в) медыятар: арыенцір, локус, транспарцёр, адаптар, акцэптар, запас, сепаратар, матэрыял, макет, фіксатар, рэсурс, стымул, рэгулятар, хранатып, крыніца, індыкатар;
- г) аб’ект: пакрыццё, корпус, праслойка, асяродак;
- д) прадукт: загатоўка, паўфабрыкат, прататып, выраб [11: с. 15].

Падрабязней пра ролі індывідаў мы будзем весці размову ніжэй.

Ролі прыкмет індывідаў: «мадальная акцыя, асноўная акцыя» [12: с.11]. Мы не вылучаем такія ролі прыкмет індывідаў, як акцыі «сумежная ~ прамавая» [12:

с.12], паколькі падобныя разыходжанні ў апісаннях у розных мовах тлумачацца альбо разгорткай ускладненага сказа да двух простых, альбо абумоўлены семантычна. Разгледзім два адпаведныя прыклады:

- *птица сидит на дереве (рус.)* ~ 鸟停在树上 (*кіт.*), літ.: *птушка спынілася на дрэве*;

- *pencil stands on the table (англ.)*, літ.: *аловак стаіць на сталі* ~ *карандаш лежит на столе (рус.)* ~ 桌子上放着铅笔 (*кіт.*), літ.: *паверхня стала трымае (утрымлівае) аловак*.

У першым прыкладзе ў сказах на розных мовах выкарыстоўваюцца розныя словы з семантычных прычын: у кітайскай мове птушка не можа 坐 *zuò* 'сядзець', бо ядзернае значэнне знака прадугледжвае змену позы суб'ектам у параўнанні з працэсамі стаяння і ляжання, што не характэрна для птушак. Тым не менш, фраза 鸟站在树上 *niǎo zhàn zài shù shàng*, літ.: *птушка стаіць на дрэве* таксама магчымая. Мінімальна частотнасць фразы 鸟坐在树上 *niǎo zuò zài shù shàng*, літ.: *птушка сядзіць на дрэве* ўказвае на яе відавочную нерэгулярнасць (тэарэтычна і ў беларускай мове магчыма сказаць *птушка стаіць на дрэве*).

Што датычыцца другога прыклада, у ім мы наглядна бачым сітуацыю, дзе экспліцытныя структуры ў кітайскай мове аказваюцца бліжэйшымі да імпліцытных у параўнанні з рускай і англійскай мовамі: аловак не можа быць суб'ектам дзеяння, калі размова не датычыцца фантастычных апавяданняў, у якіх алоўкі набываюць характарыстыкі жывых істот. 桌子上 *zhuōzi shàng* 'на сталі' – рэкурсіўна гэта відавочна локус, аб чым сведчыць наяўнасць паўпаслялога 上 (*面*) *shàng(miàn)* 'на' ('верхняя паверхня'). Адпаведна, у сказе апущаны суб'ект дзеяння. Гэта таксама пацверджваецца тыповасцю структуры *локус + акцыя*, выяўленая пераменным ёгенам з паўсуфіксам 着 + аб'ект у кітайскай мове [42: с. 23-24]. У разгорнутым выглядзе дадзены сказ і яго экспліцытная структура будуць выглядаць наступным чынам:

人+[在+桌子+上]+[放+着]+铅笔

rén [zài zhuōzi shàng] fàng • zhe qiānbǐ

літ.: *чалавек на стол паклаў аловак*.

Дз {адпавядае S} + [在 *zài* {ЗАС увядзення статычнай акалічнасці месца} + *статычная акалічнасць месца* {адпавядае Ls}] + [В {адпавядае А} + 着 • *zhe* {паўсуфікс, які абазначае доўгі незавершаны нерэзультатыўны працэс [14]]] + ПД {адпавядае О}.

Пераклад 放着 *fàngzhe* як *паклаў*, насамрэч, не з'яўляецца цалкам карэктным, аднак перадаць арыгінальную семантыку пры дапамозе паслоўнага перакладу (у дачыненні да рускай мовы «паслоўны пераклад – гэта такі пераклад, у якім кожнае слова перакладанага тэксту па магчымасці перададзена адным рускім словам, а сінтаксічныя адносіны паміж рускімі словамі адпавядаюць сінтаксічным адносінам паміж словамі арыгінала» [17: с. 34]) у беларускай мове

праблематычна. Для перадачы адпаведнай семантыкі ў дадзеным кантэксте магчыма перакласці вышэйзгаданае спалучэнне пераменнага ёгена і паўсуфікса *着* • *zhe* прыкладна як «класці, пакідаючы прадмет у стане доўгатэрміновага знаходжання».

Неабходна адзначыць, што любы сказ, у якім прысутнічаюць дадатковыя індывіды, магчыма разбіць на некалькі працэсаў. Напрыклад, ранейпрыведзены прыклад *Лекар лекамі лечыць хворага* можна разглядаць як $S_1 - S_2 (I) - A - O$, а можна разгарнуць, падзяліўшы на два простыя: *лекар* |*выкарыстоўвае*| *лекі* і *лекар* *лечыць хворага* – і для іх абодвух будзе ўласцівая схема $S - A - O$.

Мы мяркуем, што для мэт абслугоўвання штучнага інтэлекту альбо імпліцытнага разбору сказаў больш складаная імпліцытная схема магчымая з апорай на «тыповыя выпадкі разыходжання мадэлі свету і моўнай карціны свету на стыку роляў індывідаў... і іх акцый» [12: с.11]. Размяшчэнне групы І і групы М злева і справа ад групы А бліжэй да S і O адпаведна абумоўлены тым, што «**інструмент** – роля найбліжэйшага да суб'екта індывіда, выканаўца акцыі», а «**медыятар** – роля найбліжэйшага да аб'екта індывіда, пасрэднік акцыі» [11: с.15]. Р размешчаны справа ад O, паколькі, як правіла, прадукт з'яўляецца свайго роду O іншага кшталту, O іншага дзеяння альбо «згорткай» іншай схемы SAO.

Разгледзім больш падрабязна ролі індывідаў.

Суб'ект (напрыклад, *сацыяліст* альбо *камуніст*):

- 1) ініцыятар (*сацыялісты-ўтаністы*);
- 2) натхняльнік (*прадстаўнікі гуманістычнага накірунку ў Брытаніі, Францыі*);
- 3) распаўсюджвальнік (*Маркс і Энгельс, Пляханаў*);
- 4) вяршальнік (*Ленін*) [15].

Інструмент:

- 1) актыватар – пачынае працэс, аказвае неабходную падтрымку (*лязо нажа, коўш снегаўборачнай машыны*);
- 2) супрэсар – інструмент, які пераадольвае супраціў аб'екта (*клін – больш тоўстая частка каўша, клін нажа*);
- 3) узмацняльнік – узмацняе дзеянне супрэсара (*лопасці, якія заграбаюць, а ў нажы – сама даўжыня нажа, якая з'яўляецца рычагом*);
- 4) пераўтваральнік – тое, што змяняе аб'ект у неабходны нам бок (*шасцярні кантэйнера, у які трапляюць снег і лёд; ручка, якая кіруе дзяржаннем нажа – паколькі мэта не заключаецца ў знішчэнні аб'екта*) [15].

Наглядна зразумець ролі інструмента ў навучальным працэсе дапамагае наступная схема: «актыватар – выкладчык; супрэсар – старшы выкладчык; узмацняльнік – дацэнт; пераўтваральнік – прафесар» [15].

Медыятар:

- 1) арыенцір – арыентуе ўздзеянне на аб’ект (*напрыклад, калі цэль недасягальная, артылерыст арыентуецца на нешта іншае* [15]);
- 2) локус – лакалізуе аб’ект у прастору («дзе нешта знаходзіцца» [15]);
- 3) транспарцёр – перамяшчае аб’ект («транспартны сродак для перасоўвання аб’екта» [15]);
- 4) адаптар – прыстасоўвае інструмент да ўздзеяння на аб’ект (*напрыклад, клей* [15]);
- 5) матэрыял – выкарыстоўваецца ў якасці аб’екта-сыравіны для вытворчасці прадукта («тое, з чаго будзе зроблены іншы аб’ект» [15]);
- 6) макет – з’яўляецца сыходным узорам для вытворчасці з аб’екта прадукта;
- 7) фіксатар – пераўтварае пераменны локус аб’екта ў пастаянны;
- 8) рэсурс – сілкуе інструмент;
- 9) стымул – праяўляе параметр аб’екта;
- 10) рэгулятар – служыць інструкцыяй у вытворчасці з аб’екта прадукта;
- 11) хранатып – лакалізуе аб’ект у часе;
- 12) крыніца – забяспечвае інструкцыямі інструмент (*напрыклад, веды лекара аб хваробе* [15]);
- 13) індикатар – адлюстроўвае параметр уздзеяння на аб’ект альбо параметр прадукта як рэзультата ўздзеяння на аб’ект [11: с.16].

Аб’ект:

- 1) пакрыццё – знешняя ізаляцыя абалонкі індывіда;
- 2) корпус – абалонка індывіда;
- 3) праслойка – унутраная ізаляцыя абалонкі індывіда;
- 4) асяродак – ядро індывіда [11: с.16].

Прадукт:

- 1) загатоўка – пераўтвораны ў сыравіну аб’ект;
- 2) паўфабрыкат – напалову выраблены з сыравіны прадукт;
- 3) прататып – доследны ўзор прадукта;
- 4) выраб – гатовы прадукт [11: с.16].

Дэталізацыя апісання фрагментаў імпліцытнага ланцуга ў практычнай частцы гэтага даследавання будзе вар’іравацца ў залежнасці ад дастатковасці аналізу для дасягнення канкрэтных задач.

Імпліцытны ланцуг прыведзены пад загалоўкам «Схема 1. Імпліцытны семантычны ланцуг» у Дадатку 3 да дадзенага магістарскага праекта.

Такім чынам, у разгорнутым варыянце імпліцытнага семантычнага ланцуга, апрача ўжо згаданых мінімальнага (ядзернага) элементаў SAO існуюць таксама такія ролі індывідаў, як інструмент (I), медыятар (M), а таксама магчымае вылучэнне прадукта (P). Віртуальны ланцуг – гэта комплекснае фармалізаванае прадстаўленне характарыстык экспліцытных канструкцый канкрэтнай мовы. Нягледзячы на верагодныя істотныя разыходжанні паміж

імпліцытным ланцугом і рознымі экспліцытнымі канструкцыямі, віртуальны ланцуг з’яўляецца ў пэўнай ступені працягам рэалізацыі імпліцытнага ланцуга ў мове.

1.5 Экспліцытныя сінтаксічныя канструкцыі

Дыяпазон варыятыўнасці экспліцытных сінтаксічных канструкцый з’яўляецца вельмі шырокім, пачынаючы нейкімі базавымі аспектамі і сканчаючы асобнымі сітуацыямі канкрэтнай рэалізацыі. Напрыклад, у сучаснай кітайскай мове стандартным з’яўляецца парадак *Дз – В – ПД*. Разам з тым паміж значэннямі і ўжываннем пераменных ёгенаў 是 *shì* ‘быць’ і 有 *yǒu* ‘мець’ прасочваецца выразная і відавочная розніца, гэтаксама як і паміж адпаведнымі спецыялізаванымі негатаарамі 不 *bù* і 沒 *méi*: першы «адмаўляе незавершаныя працэсы (метасемантычнае ядро) альбо адмаўляе працэсы, якія ніколі не адбываліся і праз гэта не могуць быць завершаны (метасемантычная перыферыя)», а другі «адмаўляе завершаныя працэсы (метасемантычнае ядро) альбо адмаўляе працэсы, якія перайшлі ў стан, бо ў іх актыўная фаза завершаная (метасемантычная перыферыя)» [14]. У беларускай мове частотным таксама з’яўляецца парадак *Дз – В – ПД*, але словы *быць* і *мець* не маюць такіх відавочных размежаванняў. Таксама для іх не існуе спецыялізаваных негатаароў.

З дадзенай нагоды варта працытаваць урывак з кнігі Э. Бенвеніста «Агульная лінгвістыка»: «У аснову аналізу, як гістарычнага, так і апісальнага, варта пакласці адрозненне двух слоў, якія змешваюць, калі разважаюць пра дзеяслоў “быць”: адно з іх – “звязка”, граматычны паказчык тоеснасці; іншае – паўназначны дзеяслоў <...> Яго значэнне – “мець існаванне, належаць рэчаіснасці”, і гэта “існаванне”, гэтая “сапраўднасць” вызначаюцца як нешта пэўнае, несупярэчнае, сапраўднае... “Мець” – гэта не што іншае, як інвертаванае “быць у”: *mihi est pecunia* “у мяне ёсць грошы” інвертуецца ў *habeo pecuniam* “Я маю грошы”» [1: с. 203-213].

У хіндзі ж, якая генеалагічна адносячыся да індыйскай групы індаеўрапейскай моўнай сям’і, у адрозненне ад кітайскай, што адносіцца да кітайска-тыбецкай (зараз часцей называнай «сіна-тыбецкай») моўнай сям’і, але і ў адрозненне ад беларускай, што адносіцца да ўсходняй падгрупы славянскай групы індаеўрапейскай моўнай сям’і [3: с.99, 102], частотным з’яўляецца парадак *Дз – ПД – В*, а «дзеяслоў» होना *honā* мае значэнні і ‘быць’, і ‘мець’. Аднак для выкарыстання ў значэнні ‘быць’ ён вымагае прымянення паслялога का *kā* (аналаг *’s* у англійскай мове), як правіла, калі размова ідзе пра адушаўленыя прадметы ці неадушаўленыя з падкрэсленай важнасцю ў стаўленні да іх, пра неад’емныя часткі чалавека (часткі цела, намеры, жаданні...) альбо нерухомую маёмасць (паказчык прыналежнасці); альбо паслялога के पास *ke pās* ‘побліз;

побач; поруч', калі размова ідзе пра неадушаўлёныя рухомыя прадметы, якія не з'яўляюцца неад'емнай часткай чалавека (грошы, час...) [35: с. 108-109].

Таксама пытанне часам ускладняецца ў залежнасці ад таго, які шлях разбору сказа прымяняецца – праспектыўны альбо рэтраспектыўны. «Праспектыўны шлях разбору сказа – гэта разбор таго, што ёсць у сказе. Абапіраецца на лінейны метада (групы дзейніка, групы выказніка, дапаўнення і г.д.). Рэтраспектыўны шлях разбору сказа – гэта разбор сказу з улікам апушчанага ў сказе. Абапіраецца на рэкурсіўны метада (раскладанне цэлага на множнікі)» [14]. Выкарыстанне выключна першага метада нярэдка прыводзіць да відавочна супярэчлівых вынікаў, пра што пойдзе размова ў апісаннях да ніжэйпрыведзеных прыкладаў.

我+有+哥哥 => 我+没+有+哥哥 wǒ yǒu gēge => wǒ méi yǒu gēge
я маю (старэйшага) брата/братоў => я не маю брата/братоў
Дз + В + ПД => Дз + 没 méi {негатар, гл. вышэй} + В + ПД.

Мы бачым сітуацыю, пры якой выкарыстанне пераменнага ёгена 有 і негатара 没 з'яўляецца цалкам стандартызаваным і спецыялізаваным, а экспліцытная канструкцыя, якой уласцівая прамая прэдыкацыя, цалкам адпавядае імпліцытнаму ланцугу S(没)АО.

У мене + ёсць + брат => у мене + няма {параўн. укр. немає} + брата.
УД + В + Дз => УД + няма {не + выказнік} + прамое дапаўненне

Першы момант, які адразу аказваецца ў полі нашай увагі – гэта свабодны пераход пераменнага ёгена *ёсць* у такі *мець*, што сведчыць пра іх семантычнае ўзаемапранікненне і адсутнасць выразнай спецыялізацыі. Таксама ў дадзеным прыкладзе прадстаўлены разбор сказа быў праведзены лінейным метадам, выключна з апорай на тое, што ёсць у сказе. Даволі супярэчлівым падаецца тое, як негатыя В радыкальна змяняе структуру сказа ад структуры з Дз і В пры апушчаным (адсутным?) ПД да такой без Дз, але з В і ПД. Падобны разбор узнімае пытанне, чаму настолькі радыкальна структура сказа змяняецца ў вузкай групе прыкладаў з пераменнымі ёгенамі *ёсць* і *мець*? Вядома, тут неабходна звярнуцца да рэкурсіўнага метада, але ў той самы час звярнуць увагу на пэўныя паказчыкі паверхнеасінтаксічнай структуры.

Сродкамі беларускай мовы мы можам перафармуляваць сказ *у мене ёсць брат* такім чынам, каб пераменны ёген *быць* быў заменены такім, аднакарэнным пераменнаму ёгену *мець* (т.б., *у мене маецца брат*). Таксама мы можам перафразаваць адмоўны сказ *у мене няма брата*, замяніўшы *ёсць* на *быць* у мінулым часе: *у мене не было брата*. Разам з тым стандартным для носьбіта беларускай мовы ўспрымаецца менавіта парадак *у мене ёсць брат*. Варыянты ж *у мене брат ёсць* альбо *брат ёсць у мене* ўспрымаюцца як сказы з інверсіяй. З гэтай прычыны, калі разглядаць вышэйпрыведзены прыклад, магчыма ажыццяўляць разбор сказа, сыходзячы з двух апорных пазіцый:

1) асноўная семантыка выказніка – ‘мець’, слова *брат* – О, т.б., ПД (болей верагодны варыянт);

2) семантыка выказніка можа разглядацца і як ‘мець’, і як ‘быць’ (а дакладней, ‘знаходзіцца’), слова *брат* – і як О (ПД), і як S (Дз).

Неабходна адзначыць, што другі варыянт разбору (калі ‘брат’ з’яўляецца S), што прыводзіцца ва ўсіх ніжэйапісаных прыкладах, не быў бы верагодны ў тым выпадку, калі б на месцы слова *брат* было б такое без значэння суб’екта (напрыклад, *кніга*). Мы прытрымліваемся меркавання, што вызначэнне імпліцытнага ланцуга цалкам магчымае толькі ў выніку аднаўлення прамой прэдыкацыі сказа. Адпаведна, нават калі ў дадзеным даследаванні імпліцытны ланцуг вызначаецца без аднаўлення прамой прэдыкацыі, адпаведныя прыклады маюць метадалагічна дэманстратыўны, а не факталагічны характар; служаць для прадстаўлення варыятыўнасці магчымага апісання экспліцытнай канструкцыі, але не імпліцытнага ланцуга.

Першы варыянт болей верагодны ў т.л. і таму, што стандартна пераменны ёген *быць* і ў сваім найбольш частотным і ядзерным значэнні ‘быць’, і ў значэнні ‘знаходзіцца’ ў сказах цяперашняга часу апускаецца. Пры такім варыянце разбор гэтага прыклада будзе выглядаць наступным чынам:

У мяне { ‘я’ } + *ёсць* { ‘маю’ } + *брат* { ‘брата’ } =>

=> *у мяне* { ‘я’ } + *няма* { ‘не маю’ } + *брата*

Дз {ПС – УД} + В + ПД {ПС – Дз} =>

=> Дз {ПС – УД} + В + *няма* {не + В} + ПД

У такім выпадку мы атрымліваем сітуацыю, калі і ў апавядальным, і ў адмоўным сказе Дз апушчаны/ПС сродкамі выяўлены як УД; у апавядальным сказе ПД выяўлена як Дз, а ў адмоўным – як ПД.

Пры другім варыянце, верагоднасць якога абумоўлена няпэўнасцю і ўзаемным перасячэннем семантыкі пераходных ёгенаў *мець* і *быць* у беларускай мове, апрача вышэйапісанага, патэнцыйна магчымы, хоць і меней верагодны, яшчэ і наступны варыянт разбору:

У мяне + *ёсць* { ‘знаходзіцца’ } + *браць* =>

=> *у мяне* + *няма* { ‘не ёсць, не знаходзіцца’ } + *брата* { ‘брат’ }

УД {ІМ – Ls} + В + Дз =>

=> УД {ІМ – Ls} + *няма* {не + В} + Дз

Пры правядзенні паралеляў паміж дадзенай экспліцытнай канструкцыяй і адпаведнымі ёй імпліцытнымі ланцугамі першы варыянт разбору не выклікае ніякіх пытанняў і будзе такі самы, як і для ўжо згаданага вышэй сказа на кітайскай – S 没 АО. Другі ж варыянт прадугледжвае сітуацыю, калі S аказваецца *брат*. А аказваецца В *быць*. А што ў такім выпадку аказваецца ПД? Паколькі «аўтаўздзеянне таксама не выключэнне, таму што ўзаемадзеянне частак унутры індывіда ёсць узаемадзеянне асобных індывідаў на мікраўзроўні» [7: с.13],

рэкурсіўна сэнсава ПД аказваецца тая самая *кніга*, толькі апушчаная ў сказе, а сінтаксічна – постфікс *-ся*: у дадзеным кантэксце *быць* мае значэнне ‘знаходзіцца {=знаходзіць сябе}’. Але ў пераменным ёгене *знаходзіцца* О фармальна выяўлены, а ў такім *быць* {‘знаходзіцца’} – не.

Вядома, варта адзначыць, што дадзены разбор вымагае яшчэ адно дапушчэнне – разгляд у *мяне* (фармальна УД) як Ls, што ў яшчэ большай ступені ўскладняе правядзенне прамых сувязяў паміж імпліцытным ланцугом і экспліцытнай канструкцыяй. Тым не меней, падобны разбор будзе болей актуальны ў тым выпадку, калі слова *брат* будзе папярэднічаць выказніку (у *мяне брат ёсць* = *брат ёсць у мяне* => *у мяне брата няма* = *брата няма ў мяне*).

Паказальна, што ў кітайскай мове таксама семантычна і сінтаксічна магчыма пабудова сказ са значэннем ‘(старэйшы) брат (не) знаходзіцца ў мяне’, прычым локус адназначна аказваецца перададзены статычнай акалічнасцю месца, а не УД:

哥哥 + (不) + 在 + 我 + 这儿 gēge (bù) zài wǒ zhèr

брат + (не) *знаходзіцца* + ў *мяне* + *тут*

Дз + (不 {негатар, гл. вышэй}) + В + *статычная АМ*

У падобнай канструкцыі характэрным з’яўляецца выкарыстанне негатара 不 bù, а не такога 没 méi, што падкрэслівае іншы характар акцыі.

Таксама ў беларускай мове, нягледзячы на значна меншую ўзуальную частотнасць, граматычна і семантычна магчыма пабудова сказ са структурай, ідэнтычнай частотнаму кітайскаму 我 (没) 有哥哥:

Я + маю + брата => я + не + маю + брата

Дз + В + ПД => Дз + не + В + ПД

Як ужо было згадана вышэй, у хіндзі, у параўнанні з беларускай мовай, значэнні ‘быць’ і ‘мець’ не проста фармальна ўзаемаперасякаюцца, а выяўлены ў адным слове – пераменным ёгене होना (для захавання пераемнасці ў паслоўным перакладзе будзем выкарыстоўваць пераменны ёген ёсць). Для выкарыстання ў значэнні ‘быць’ ён вымагае прымянення паслялога का kā альбо паслялога के पास ke rās ‘побліз; побач; поруч’. Спачатку разгледзім варыянт з паслялогам का kā (эмацыйнае выдзяленне значнасці кнігі для таго, хто кажа):

मेरे {मैं + के} + (एक) + भाई + हैं => मेरे + कोई + भाई + नहीं + हैं

mere {main + ke} (ek) bhaee hain => mera koe bhaee nahin hain

мае {я + *ке*} (*адзін*) *брат ёсць* => *мае якія-кольвечы брат не ёсць*.

Аз₁ {азначальнае + *ке* ke (форма का ka для м.р., мн.л.)} + Аз₂ + Дз + В => => Аз₁ + Аз₂ + Дз + नहीं nahin {негатар} + В

Тут і ніжэй сказы пабудаваны ў форме множнага ліку (падкрэсліванне павагі да старэйшага члена сям’і), пры гэтым слова भाई bhaee ‘брат’, з’яўляючыся нязменным у прамым склоне, па-за кантэкстам можа таксама мець значэнне ‘браты’. У выніку сказы без एक ek *адзін* і трансфармацыя негатыўна да

яго могуць перакладацца і як *мае браты* {малодшыя/старэйшыя і малодшыя} *ёсць* => *мае якія-кольвечы браты не ёсць*.

Як і ў выпадку з беларускай мовай, у дадзеным сказе мы прыходзім да высновы больш верагоднага выкарыстання слова भाई bhaee 'брат' у дадзеным сказе ў ролі экспліцытнага Дз, паколькі верагоднасць таго, што ў экспліцытнай канструкцыі будзе адсутнічаць ПД, вышэйшая, чым верагоднасць адсутнасці Дз. Разам з тым варта адзначыць, што ў аспекце экспліцытнага сінтаксіса існуе невялікая верагоднасць, што ў дадзеным сказе апушчаны Дз, а не ПД.

Тым не менш, як і ў выпадку з беларускай мовай, S मैं 'я', эксплікаваны як Аз मेरे *мае* <брат>, з адвязкай ад таго, што гэта Аз, займае месца Дз (параўн. бел. у мяне). Вызначэнне ж семантыкі пераменнага ёгена होना аказваецца вельмі праблематычным, а парадак слоў у сказе таксама з'яўляецца неадназначным.

У выніку мы, як і ў выпадку з беларускай мовай, толькі з большай верагоднасцю абедзвюх сітуацый для аднаго вышэйпрыведзенага сказа, атрымліваем два першыя ніжэйпералічаныя магчымыя варыянты разбору (трэці варыянт уласцівы менавіта хіндзі, пра яго пойдзе размова апошнім):

1) भाई 'брат' як ПД, होना *мае* семантыку 'мець' (пра гэта падрабязней гл. ніжэй), मेरे 'мае' з'яўляецца Аз да апушчанага Дз;

2) भाई 'брат' як Дз, होना *мае* семантыку 'быць, з'яўляцца', मेरे 'мае' з'яўляецца Аз да Дз;

3) भाई 'брат' як Дз, होना *мае* семантыку 'быць, з'яўляцца', मेरे 'мая' з'яўляецца Аз да апушчанай АМ.

У другім выпадку мы маем наступную схему:

मेरे {मैं + के} + (एक) + भाई + हैं => मेरे + कोई + भाई + नहीं + हैं

mere {main + ke} (ek) bhaee hain =>

=> mere koe bhaee nahin hain

мае {я + *ке*} (адзін) *брат ёсць* ('з'яўляюцца') =>

=> *мае якія-кольвечы брат не ёсць* ('з'яўляюцца')

A_{z1} {азначальнае + *ке*} + A_{z2} + Дз + В =>

A_{z1} + A_{z2} + Дз + नहीं {негатар} + В

Як і ў выпадку са сказам *брат* <ёсць> у мяне у беларускай мове і сказам 哥哥在我这儿 у кітайскай, пераменны ёген у ролі В *мае* значэнне 'мець', пастаянны тайген са значэннем 'брат' адыгрывае ў сказе ролю Дз. У той самы час Ls эксплікаваны пры дапамозе Аз मेरे *мае* <брат>. Вядома, любое Аз – гэта ўжо згортка нейкага іншага імпліцытнага ланцуга. Але ў дадзенай экспліцытнай канструкцыі ёсць непасрэднае пацверджванне выканання вышэйназваным азначэннем ролі Ls ў імпліцытным ланцугу. Гэта абумоўлена яшчэ адным значэннем ЗАС का, якое супадае з такім паслялога के पास ke raas 'побліз, поруч'. Падрабязней пра паслялог के पास гл. ніжэй.

Пры такім варыянце разбору भाई ‘брат’ з’яўляецца S і O (параўн. бел. *ёсць* ‘маецца’), होना ‘ёсць’ – A, मेरे ‘мае’ – Ls, эплікаваны як Аз да Дз.

У першым выпадку мы разглядаем слова भाई ‘брат’ як ПД з прычыны яго пазіцыі на месцы ПД. Да таго ж, парадак слоў у хіндзі, нягледзячы на яго істотную зменлівасць, болей стандартызаваны за такі ў беларускай мове. Першае азначэнне адносіцца да апушчанага ў сказе дзейніка, які можна рэканструяваць як मनुष्य manushy ‘чалавек’. Дапасаванне ж Аз апушчанага Дз да формы роду ПД абумоўлена характарыстыкамі паверхневага сінтаксіса, якія далёка не заўсёды ў поўнай меры адпавядаюць такім сінтаксіса семантычнага. У выніку, рэканструюючы апушчаны ў сказе Дз, мы атрымліваем наступны сказ з адпаведнай экспліцытнай структурай:

मेरा {मैं + का} + मनुष्य + (एक) + भाई + है =>

=> मेरा + मनुष्य + कोई + भाई + नहीं + है

mera {main + ka} manushy ek bhaee hai =>

mera manushy koee bhaee nahin hai

мой {я + *का*} чалавек (адзін) брат ёсць =>

мой чалавек якія-кольвечы брат не ёсць.

Аз {азначальнае + *का*} + Дз + Аз + ПД + В =>

=> Аз {азначальнае + *का*} + Дз + Аз + ПД + नहीं {негатар} + В

Вар’іраванне слоў एक ek ‘адзін’ і कोई koee ‘які-кольвечы’ абумоўлена ўзуальнымі звычкамі, выкліканымі большай аналітычнасцю хіндзі ў параўнанні з беларускай мовай, а асабліва меншай варыятыўнасцю слоў у формах адзіночнага і множнага ліку, і, адпаведна, большай неабходнасцю ўдакладненняў. Па форме нагадвае выкарыстанне артыкляў у англійскай мове. Да таго ж, частотнае, але не абавязковае выкарыстанне एक ek ‘адзін’ пры спалучэнні з пастаяннымі тайгенамі ў адзіночным ліку выклікана непасрэдным уплывам размоўных звычак носьбітаў англійскай мовы, якія размаўляюць на хіндзі: яны частотна выкарыстоўваюць слова एक ‘адзін’ як адпаведнік няпэўнага артыкля [2]. Па метасемантыцы падобнае чаргаванне нагадвае пераход В.скл. у Р.скл. пры адмаўленні ў беларускай мове.

Пры такім варыянце разбору कोई ‘брат’ з’яўляецца O, होना ‘ёсць’ – A, а S – मनुष्य ‘чалавек’ – у сказе апушчаны.

Трэці магчымы спосаб разбору з’яўляецца свайго роду «ўскладненай кампіляцыяй» першага і другога выпадка з даданнем пэўнай своеасаблівасці, якая вынікае з экспліцытных характарыстык непасрэдна хіндзі. Абумоўлена яго верагоднасць тым, што слова मेरे ‘мае’ можа быць згорткай не словазлучэння मेरा मनुष्य ‘мой чалавек’, а словазлучэння मेरे मनुष्यों (में) से meree manushyon (mein) se *маіх людзей сярод*, т.б. ‘сярод маіх людзей’, а значыць, з’яўляецца АМ. Пры падобным разборы мы атрымліваем наступную сітуацыю:

मेरे + मनुष्यों + (में) से + (एक) + भाई + हैं =>

=> मेरे + मनुष्यों + (में) से + कोई + भाई + नहीं + हैं

meree {main + ke} manushyon (mein) se (ek) pustak hain =>

=> meree manushyon (mein) se koe pustak nahin hain

маіх людзей сярод адзін брат ёсць ('знаходзяцца') =>

=> *маіх людзей сярод якія-кольвечы брат не ёсць ('знаходзяцца')*.

Аз + АМ + (में) से {паслялог АМ 'сярод'} + Аз + Дз + В =>

=> Аз + АМ + (में) से {паслялог АМ 'сярод'} + Аз + Дз + नहीं {негатар} + В

Пры такім варыянце разбору адбываецца аўтаўздзеянне S भाई 'брат' (параўн. бел. *ёсць* 'маецца'), होना 'ёсць' – А, मेरे 'мае' – локус, эксплікаваны як Аз да апушчанай АМ.

Цяпер жа разгледзім узуальна менш частотны варыянт, дапушчальны пры размове аб жывых істотах, а тым болей членах сям'і, у размоўнай, але пэўна не ў літаратурнай мове (т.б., варыянт з паслялогам के पास ke raas 'побліз, поруч'):

मेरे पास {में + के पास} + एक + भाई + हैं =>

=> मेरे पास + एक + भाई + नहीं + हैं

mere raas {main + ke raas} ek bhaee hain =>

=> mere raas {main + ke raas} koe bhaee nahin hain

мяне побліз адзін брат ёсць ('знаходзяцца') =>

=> *мяне побліз адзін брат не ёсць ('не знаходзяцца')*

АМ {я + के पास, паслялог 'побліз, поруч'} + Аз + Дз + В =>

=> АМ + Аз + Дз + नहीं {негатар} + В

Дадзеная экспліцытная структура аналагічная такой беларускай мовы ў сказе ў мяне ёсць брат => у мяне няма брата. З прычыны істотнага падабенства экспліцытных канструкцый і меншай верагоднасці перабудовы ў хіндзі сказа так, каб В стаяў не ў канцы, ацэнкі наконт таго, ці з'яўляецца слова भाई 'брат' Дз ці ПД, вельмі ўмоўныя. Тым не менш, мы больш схільныя разглядаць у гэтым сказе слова भाई 'брат' менавіта як Дз, а не як ПД з той прычыны, што паслялог के पास ke raas мае ядзернае значэнне 'побліз; побач; поруч' [35: с.242], што падкрэслівае семантыку словазлучэння मेरे पास як АМ (адлюстроўваецца ў Ls). Больш за тое, як ужо было адзначана вышэй, у экспліцытных канструкцыях хіндзі з большай верагоднасцю будзе апушчаны Дз, а не ПД.

У той самы час вышэйпрыведзены сказ магчыма перакласці не толькі як у мяне ёсць брат, але і як брат |знаходзіцца| ў { 'каля' } мяне, але тады ён куды з большай верагоднасцю меў бы іншы парадак членаў сказа:

(एक) + भाई + मेरे पास + हैं =>

=> कोई + भाई + मेरे पास + नहीं + हैं

(ek) bhaee mere raas hain =>

=> koe bhaee mere raas nahin hain

(адзін) брат мяне побліз ёсць { 'знаходзяцца' } =>

=> якія-кольвечы брат мяне побліз не ёсць { 'знаходзяцца' }

$$Az + Dz \{a\dot{y}ta\dot{y}dzeyanne S\} + AM \{Ls\} + B \{A\} => \\ => Az + Dz \{a\dot{y}ta\dot{y}dzeyanne S\} + AM \{Ls\} + \text{नहीं} \{\text{негатар}\} + B \{A\}$$

Вышэйпрыведзены сказ ужо адназначна мае значэнне ‘брат {S} знаходзіцца {A}-ца {O} ў мяне {Ls}’, а не ‘я {S} маю {A} брата {O}’. Дадзены факт пацверджвае, што незалежна ад мовы, сказы са значэннем ‘я маю кнігу => я не маю кнігі’ ўзыходзяць да таго фрагмента імпліцытнага ланцуга, у якім ‘брат’ з’яўляецца толькі O і ніяк не S.

Не спыняючыся адмыслова, разгледзім прыклады з англійскай мовай адпаведных сказаў для схемы 1 ‘я {S} маю {A} брата {O}’ і схемы 2 ‘брат {S} знаходзіцца {A}-ца {O} ў/каля мяне {Ls}’. Схема 1:

$$I \{S\} \text{ have } \{A\} \text{ a brother } \{O\} => \\ => I \{S\} \text{ don't have } \{\text{негатар} + A\} \text{ a brother } \{Ls\} \\ \text{There } \{\text{«пусты Дз»}; \text{SEM } S \sim O\} \text{ is } \{A\} \text{ a brother } \{O\} \text{ near me } \{Ls\} => \\ => \text{There } \{\text{гл. вышэй}\} \text{ is } \{A\} \text{ no } \{\text{негатар}\} \text{ brother } \{O\} \text{ near me } \{Ls\}$$

Такім чынам, як мы бачым з разгляду вышэйпрыведзеных прыкладаў з беларускай, кітайскай, англійскай моў і хіндзі, экспліцытныя канструкцыі гіпатэтычна могуць узыходзіць да розных імпліцытных ланцугоў альбо іх фрагментаў. Тым не менш, для карэктнасці вызначэння імпліцытнага ланцуга вымагаецца аднаўленне прамой прэдыкацыі ў сказе. Як правіла, фундаментальныя паказчыкі фрагментаў імпліцытных ланцугоў адлюстроўваюцца тымі альбо іншымі асаблівасцямі экспліцытных канструкцый – звычайна тымі характарыстыкамі, што ідуць уразрэз са стандартным разборам сказа на ўзроўні паверхневага сінтаксіса. Таксама варта адзначыць, што частотна элементы экспліцытных канструкцый (Дз – В – ПД і г.д.) адпавядаюць такім фрагментаў імпліцытных ланцугоў (S – А – О, інш.). Тым не менш, часам вызначэнне фрагментаў імпліцытных ланцугоў, якія стаяць за экспліцытнымі канструкцыямі, з’яўляецца даволі праблематычным і неадназначным пры ажыццяўленні разбора сказаў без апоры на мадэль свету.

1.6 Сінтаксіс простых сказаў старажытнакітайскай мовы

У дадзеным даследаванні мы не ставім перад сабой мэты параўнання граматычнага лада вэньяні – з такім байхуа – тэрмін «白話 абазначае зразумелую <...> літаратурную мову, якая супрацьпастаўляецца вэньяні» [17: с.11]. Наша задача – дастаткова поўна апісаць граматычныя асаблівасці вэньяні ў іх тэарэтычным аспекце для дасягнення мэт, пастаўленых дадзеным даследаваннем.

Асноўнай крыніцай для апісання тэарэтычных характарыстык вэньяні, а ў значнай ступені і для практычнага разбору тэксту «Джуандзы», выкарыстоўваўся «Падручнік класічнай кітайскай мовы вэньянь. Пачатковы курс» аўтараў А.М. Карапецьянца і Тань Аошуан (ніжэй – «падручнік»). У тэксце

падручніка выкарыстоўваліся скарачэнні, якіх мы не захоўвалі ў цытатах з прычыны выкарыстання аналагічных скарачэнняў для абазначэння іншых з’яваў у гэтым магістарскім праекце. Метады і тэрміны для больш дэталёвага апісання структуры старажытнакітайскіх сказаў пераважна былі ўзяты з артыкула А.М. Гардзея «Віртуальны ланцуг як сінтаксічны код сказа (на прыкладзе кітайскай мовы)», апублікаванага ў другой частцы матэрыялаў Міжнароднай навуковай канферэнцыі «Мова. Грамадства. Праблемы міжкультурнай камунікацыі» (Гродна, 2007 г.).

«Сказы вэньяні зручна дзяліць на іменныя і дзеяслоўныя, прамежкавае становішча паміж якімі займаюць сказы наяўнасці з выказнікамі 有 ую і 無 wú» [17: с.29].

Паколькі мы выкарыстоўваем класіфікацыю часцін мовы, адрозную ад такой вылучэння назоўнікаў, прыметнікаў і г.д., праз гэта ў дадзеным даследаванні «іменныя сказы» мы будзем называць «сказамі фазы ‘быць’ (акцыі ‘фіксаваць’)», «сказы наяўнасці» – «сказамі фазы ‘мець’ (акцыі ‘фіксаваць’)», «дзеяслоўныя сказы» – «сказамі іншых акцый». Назвы «сказы фазы ‘быць’» і «сказамі фазы ‘мець’» абумоўленыя тым, што і «наяўнасць», і «ўключэнне» – гэта розныя фазы акцыі ‘фіксаваць’: актыўная ‘быць’ (фіксацыя індывіда або яго прыкметы) і пасіўная ‘мець’ (зафіксаванасць індывіда або яго прыкметы). Фактычна тры дадзеныя тыпы сказаў адрозніваюцца з пункту гледжання паверхневага, але не семантычнага сінтаксіса.

«У іменнага сказа два цэнтры: іменны дзейнік (ІДз), які абазначае ў агульным выпадку прадмет або клас прадметаў, і іменны выказнік (ІВ), які абазначае клас прадметаў, да якога адносіцца ІДз, як у сучасным іменным сказе 我是學生 “Я – [гэта] студэнт”. Мяркуецца, што іменны сказ павінны змяшчаць звязку. У байхуа яе бачаць у слове 是. У вэньяні сл. 是 не звязка, а ўказальны займеннік <...>, і адносіны паміж асноўнымі складнікамі іменнага сказа, як правіла, не выяўляюцца спецыяльнымі сл. Фармальнай прыкметай іменнага сказа ў вэньяні часам лічаць канцавую часціцу 也 <...>, якая стаіць на канцы большасці (але не ўсіх!) іменных сказаў <...>. Але гэтае сл. сустракаецца і ў канцы дзеяслоўных сказаў, і пасля А» [17: с.29].

Групу так званага «іменнага дзейніка» мы будзем называць «групай Дз сказа фазы ‘быць’», а групу так названага «іменнага выказніка» – «групай ПД сказа фазы ‘быць’», паколькі з пункту гледжання экспліцытнага (не паверхневага) сінтаксіса ў сказе абавязкова павінны прысутнічаць Дз, В і ПД, што адпавядае імпліцытнай схеме «S – A – O» у мадэлі свету. Адпаведна, калі рэальнага выказніка, выяўленага ёгенам, у сказе няма, выказнік насамрэч апушчаны.

Характар адносін паміж групай Дз ‘быць’ і групай ПД ‘быць’ можа быць удакладнены выказнікам з семантыкай ‘быць, з’яўляцца’, але «звычайна звязка адсутнічае» [17: с.29]. У групах Дз і ПД у сказах падобнага кшталту могуць

прысутнічаць азначэнні, у т.л. складаныя, як у ніжэйпрыведзенага прыкладу, калі «азначэнне правай часткі гэтага сказа трэба лічыць такім, што складаецца з азначэння і азначанага, апошняе, у сваю чаргу, таксама складаецца з азначэння і вызначанага» [17: с.29].

Прыклад поўнага сказа групы Дз ‘быць’:

公孫龍為六國時辯士也

Gōngsūn Lóng wéi liù guó shí biàn shì yě

«Гунсунь Лун быў сафістам часоў шасці царстваў» [17: с.29].

Ніжэй прадстаўлены больш частотны выпадак сказаў фазы ‘быць’ з разгляданага тэксту (ex4.1) – з апушчаным В:

[南 + 冥] + 者//, [天 + 池] + 也。

[nán + míng] + zhě//, [tiān + chí] + yě.

[Паўднёвы + акіян] + жа {ЗАС^{702.6} 者: SYN АКВ} |ёсць| {АКВ} +
+ [прыродны + вадаём] + . {КЧ^{201.в} 也}

Папярэдняя неразгорнутая схема сказаў акцыі ‘быць’ выглядае наступным чынам:

Аз_{Дз} – Дз – (В)/为 {‘быць, з’яўляцца’} – Аз_{ПД} – ПД – (也)

Калі праводзіць паралелі паміж сітуацыяй пры яе апісанні ў мадэлі свету і ў моўнай карціне свету, тут і ніжэй Дз, як правіла, адпавядае S, В (як правіла, апушчаны) – А, ПД – О. Спалучэнні Аз_{Дз} – Дз і Аз_{ПД} – ПД, як і любое азначэнне ў спалучэнні з іншым членам сказа, рэтраспектыўна з’яўляюцца згорнутымі экспліцытнымі сказамі і імпліцытнымі ланцугамі адпаведна.

«Выказнік сказа наяўнасці мае вузкае, спецыфічнае значэнне наяўнасці (有) або адсутнасці (無) прадметаў, абазначаных яго дапаўненнем, у асоб або сярод асоб і прадметаў, абазначаных яго дзейнікам. <...> 我有書 “У мяне (у нас) ёсць кнігі”; 水無魚 “У вадзе (рацэ) няма рыбы” і да т.п.» [17: с.29-30].

Ніжэй прыведзены прыклады сказаў фазы ‘мець’. Для першага сказа – правая частка, для другога – левая. У частцы з семантыкай ‘мець’ першага сказа дзейнік апушчаны. У частцы другога сказа з семантыкай ‘мець’ выказнік прадстаўлены 無 wú – ПЁ са злітым негатарам.

Прыклад 24 з падручніка:

及其至也雖聖人

jí qí zhì yě suī shèng rén

«[Калі] даходзяць да яе мяжы, хоць [гэта і] абсалютна мудры чалавек»

亦有所不知焉

yì yǒu suǒ bù zhī yān

«[для яго] таксама ёсць тое, чаго [ён] не ведае пра яе (ісціну)» [17: с.21].

其天守全，其神無隙

qí tiān shǒu quán, qí shén wú xì

«Яго прырода захоўвае паўнату, у яго духу няма разрываў» [17: с.19].

Ніжэй мы прыводзім два выпадкі сказаў акцыі ‘мець’, зарэгістраваныя ў разгледжаным тэксце. Першы – адзіны прыклад сцвярджальнага сказа (ex1.1.1) з апушчаным Дз (адпавядае S):

[北+冥]+有+魚

[běi+míng]+yǒu+yú

[<У> наўночным + акіяне] {АМ} + |неба| {Дз} + мае {В} + рыбу {ПД}

Другі прыклад – адмоўнага сказа (ex10.1.4-ex10.1.5), у якім Дз прадстаўлены сінтагмай:

ⁱ⁷ⁱ[> 負 + [大 + 舟] <ⁱ⁷ⁱ + 也// + 無 + 力

ⁱ⁷ⁱ[> fù + [dà + zhōu] <ⁱ⁷ⁱ + yě// + wú + lì

ⁱ⁷ⁱ[> <збіраннем вады> «нясенне» + вялікага + карабля<ⁱ⁷ⁱ {ⁱ⁷ⁱ[>Дз<ⁱ⁷ⁱ} + ‘працяжнік’ {ЗАС^{201.6} 也} + не мае {АКВ: ЗАС^{не302.a} 無} + здольнасці {ПД; дасл. пераклад; ‘магчымасці’}

Папярэдняя неразгорнутая схема сказаў акцыі ‘мець’ можа быць прадстаўлена наступным чынам:

Аз_{Дз} – Дз – В {有/無} – Аз_{ПД} – ПД

«Часцей за ўсё ў вэньяні, як і ў любой мове, сустракаюцца дзеяслоўныя сказы. Цэнтр дзеяслоўнай сказа – выказнік (В), які абазначае дзеянне, што ажыццяўляе дзейнік (Дз) у адносінах да дапаўнення (Д). Гэтыя тры члены задаюць дзяленне дзеяслоўнага сказа на тры часткі. Такі сказ дзеляць і на дзве часткі – групу дзейніка і групу выказніка» [17: с.30].

Вядома, з прычыны таго, што мінімальны (ядзерны) імпліцытны ланцуг складаецца з трох элементаў – S, А і О, – якія, як правіла, перадаюцца на ўзроўні экспліцытнага сінтаксіса такімі членамі сказа, як Дз, В і ПД, мы схільныя вылучаць у любым сказе два блокі і тры групы асноўных членаў сказа з дапушчэннем магчымасці частковай эксплікаванасці імпліцытных элементаў. Пад «блокамі» мы разумеем тое, што аўтары падручніка ўкладваюць у слова «група» (г.зн., уласна дзейнік, выказнік, дапаўненні, азначэнні да іх, а таксама члены сказа, прывязаныя да пэўных галоўных членаў сказа). То бок, напрыклад, «група выказніка» (прадвыказніковыя звароты і выказнік) у дадзеным даследаванні будзе называцца «блокам выказніка». А «групай выказніка» (з даданымі выказнікам – «групай выказнікаў») будуць называцца непасрэдна выказнік, яго мадальны кампанент і г.д. Мы не вылучаем асобна блок дзейніка, паколькі вынясенне АЧ і АМ у пазіцыю перад Дз, як нам падаецца, абумоўлена не імпліцытнымі характарыстыкамі. Падрабязней пра гэта гл. ніжэй. Безумоўна, дадзеныя тэрміны, першачаргова, нясуць нагрузку апісання экспліцытных элементаў і прымяняюцца для спрашчэння разгляду сказаў вэньяні з пункту гледжання экспліцытнага, а не імпліцытнага сінтаксіса.

«Будову дзеяслоўнага сказа пакажам на штучным прыкладзе <...>, у якім рэалізаваны ўсе магчымыя яго члены. <...> пад транскрыпцыямі змешчаны

скарочаныя абазначэнні адпаведных членаў сказа (пад уводзячымі іх словамі напісана «сл»). Ніжэй падпісаныя іерогліфы, якія стандартна выступаюць у якасці таго ці іншага члена або яго ўводзяць. У самым нізе паказаны буйнейшыя складнікі сказа» [17: с.30].

Дадзеная схема прыведзена ў Дадатку 3 гэтага магістарскага праекта (гл. «Схема 2. Сказ іншых акцый з цалкам рэалізаванымі членамі (паводле А. М. Карапецянца і Тань Аошуан)»).

«У вэньяні ролю еўрапейскіх знакаў прыпынку выконваюць канцавыя і пачатковыя часціцы, якія складаюць як бы рамку сказа. Аднак імі афармляюцца канцы далёка не ўсіх сказаў. Аналогію пачатковай часціцы можна знайсці ў іспанскіх тэкстах, дзе клічны сказ пачынаецца з перавёрнутага клічніка» [17: с.31]. Рамкі сказаў мы апісваем як ЗАС – пачатковыя (ПЧ) і канцавыя часціцы (КЧ), – што маюць адпаведнае метасемантычнае значэнне. Падрабязней пра іх размова будзе весціся ў практычнай частцы дадзенага даследавання.

«КЧ могуць сустракацца і ў сярэдзіне сказа, напрыклад, пасля разгорнутага актуальнага дзейніка. У гэтым выпадку сказ як бы распадаецца напалам, наглядным прыкладам чаму служыць п24 (гэты прыклад дапамагае зразумець і прычыну з’яўлення 也 у канцы дзеяслоўнага сказа). У сярэдзіне фразы часцей за іншыя, натуральна, аказваецца 也» [17: с.31]. Прыклад 24 з падручніка гл. вышэй.

Мы прапануем наступны варыянт перакладу гэтага прыкладу «...абсалютнамудры чалавек таксама мае тое, чаго [ён] не ведае пра яе (ісціну)». Такі варыянт не з’яўляецца правільным у разрэзе стылістычнага аспекта паслоўнага перакладу, але дапамагае зразумець, што слова 聖人 shèng rén з’яўляецца групай Дз, якая сінтаксічна можа быць пачаткам сказа, цалкам не звязанага з першай часткай. Частка ж сказа да часціцы 也 у іншых умовах цалкам можа выступаць у якасці самастойнага сказа (及其至 jí qí zhì ‘даходзяць да яе мяжы’). То бок, мы бачым не просты, а складаны сказ, у якім першая сінтагма, уваходзячы ў блок Дз, адыгрывае ролю абсалютнай акалічнасці часу (пра гэта гл. ніжэй). Складаныя сказы, а дакладней, сінтагмы, мы будзем разглядаць падрабязней пад загалоўкам «2) ЗАС-сінтагматы» у падчастцы «2.1 Асаблівасці функцыянавання асобных ЗАС у тэксце СМ. Дэталі каталагізацыі ЗАС у віртуальным ланцугу і паслоўным перакладзе» дадзенага даследавання.

«Група дзейніка дзеяслоўнага сказа з поўным наборам членаў дзеліцца на дзве часткі: абсалютныя акалічнасці і дзейнік сам па сабе.

Абсалютныя акалічнасці часу (Ч) і месца (М) задаюць самыя агульныя абставіны дзеяння, перш за ўсё яго часавыя і прасторавыя рамкі, прычым у вэньяні, як і ў байхуа, Ч звычайна папярэднічае М» [17: с.32].

Як ужо намі было адзначана вышэй, вынясенне так званых абсалютных акалічнасцяў часу і месца ў пазіцыю паміж пачатковай часціцай і дзейнікам разглядаецца намі як з’ява, абумоўленая, у першую чаргу, неабходнасцю

спрашчэння ўспрымання сказа і «расстаноўкай акцэнтаў» пры дапамозе граматычных тэмы і рэмы (падрабязней пра гэта гл. падглаву «1.7 Спецыфіка граматыкі вэньяні»), а не нейкімі з’явамі на імпліцытным узроўні, т.б., на ўзроўні мадэлі свету. У імпліцытным аспекце ў адназначнай большасці выпадкаў яны ўзыходзяць да St і Ls адпаведна. У дадзеным даследаванні будуць абазначацца як «акалічнасць часу» (АЧ) і «акалічнасць месца» (АМ).

«Вынесенае наперад Д можна разглядаць як абсалютную акалічнасць, паколькі яно стаіць у пачатку прапановы і абазначае некаторую сыходную абстаноўку, у якой адбываецца дзеянне (з’яўляецца новае)» [17: с.32]. У якасці пацверджання ў падручніку прыводзяцца два наступныя прыклады:

取千於萬

qǔ qiān yú wàn

«[Яны] бяруць тысячу з дзесяці тысяч» [17: с.32].

萬取千焉

wàn qǔ qiān yān

«[Пры тым, што маецца] дзесяць тысяч, [яны] бяруць тысячу з іх» [17: с.32].

З’яўляючыся ПД у першым прыкладзе, слова 萬 wàn ‘дзесяць тысяч’ таксама з’яўляецца ПД₁ у другім прыкладзе, паколькі стандартнае месца прамога дапаўнення занятае канцавой часціцай 焉 yān («злішчэ» 于 + 之 [17: с.37], прычым 之 – субстытут для прамога дапаўнення [17: с.36]). Адпаведна мы прымаем разгляд слова 萬 wàn ‘дзесяць тысяч’ у другім выпадку як абсалютную акалічнасць у тым разуменні, якое ўкладваецца аўтарамі падручніка ў гэты тэрмін. Т.б., граматычнай тэмай.

«Дзейнік (Дз) можа складацца з уласна дзейніка (УДз), азначэння да дзейніка (аДз) і размеркавальніка дзейніка (рДз). <...> 皆 jiē якраз з’яўляецца аналагам сучаснага 都. У вэньяні яшчэ маецца рДз 或 huò “некаторыя” і 莫 mò “ніякія”» [17: с.32]. «Група дзейніка ў вэньяні можа складацца з аднаго рДз; у гэтым выпадку 或 часта перакладаецца як “хтосьці”, “нехта”, а 莫 як “ніхто”» [17: с.33].

Для большай дакладнасці ў адпаведнасці з мэтамі і задачамі дадзенага даследавання тэрміны «ўласна дзейнік» (УДз) і «азначэнне да дзейніка» (АзДз) будуць выкарыстоўвацца без змен, а «размежавальнік дзейніка» мы будзем называць «ЗАС-размежавальнікам дзейніка» (ЗАСДз). Сказы, у якіх група дзейніка прадстаўлена выключна ЗАС дзейніка, мы ўспрымаем як сказы з апушчаным УДз.

«Група выказніка дзеліцца на дзве часткі: прадвыказніковыя звароты і выказнік сам па сабе. <...> Існуе тры прадвыказніковыя звароты. Першы з іх – “дэлегацыя” (Дэ). Гэты зварот пры дапамозе сл 為 wèi <...> уводзіць асобу, у інтарэсах якой ажыццяўляецца дзеянне (г.зн. асоба, якая “дэлегуе” Дз ажыццявіць дзеянне, выяўленае В)». <...> Зварот “дэлегацыя” адказвае на

пытанне “для каго (чаго)?”. У паслоўным перакладзе яго зручна ўводзіць словам “дзея”.

Другі прадвыказнікавы зварот – “інструмент” (Ін), што звычайна ўводзіцца сл 以, абазначае ўсё, што дазваляе ажыццявіцца дзеянню, пачынаючы ад прылады, пры дапамозе якой яно ажыццяўлена (у гэтым выпадку 以 сінанімічна сучаснаму 用), і сканчаючы абставінамі, якія дазволілі яму здзейсніцца (прычынай, што абумовіла гэтае дзеянне, параўн. сучаснае 因[為]. Абарот “інструмент” адказвае на пытанні “чым?” і “навошта?”. <...> У той самы час, такая фармулёўка не супярэчыць азначэнню Ін, паколькі мэта дзеяння і прычына дзеяння – паняцці дастаткова блізкія. У літаральным перакладзе сл 以 зручна перадаваць словамі “пры дапамозе”, “дзякуючы”, “за кошт”» [17: с.33].

«Словы, якія складаюць Ін, могуць выносіцца наперад без афармлення службовым словам, у выніку чаго выказнік аказваецца непасрэдна пасля сл 以. Такія выпадкі прасцей тлумачыць як указанне мэты. <...> Бываюць, аднак, выпадкі, калі 以 можа перакладацца толькі як “каб”.

Трэці прадвыказнікавы зварот, які далучаецца пры дапамозе слова 而, – гэта “даданае дзеянне” (Ддн). Гэты абарот абазначае дзеянне, якое ажыццяўляецца адначасова з асноўным дзеяннем, выяўленым выказнікам. У паслоўным перакладзе яго трэба перадаваць дзеепрыметнікам або другім выказнікам, які далучаецца да асноўнага пры дапамозе саюза “і”. Апошні і ёсць рускі аналаг 而» [17: с.33].

Мы схільныя разглядаць у якасці прадвыказнікавых зваротаў выключна «дэлегацыю» і «інструмент». Так званы «трэці прадвыказнікавы зварот» у далейшым будзе абазначаны тэрмінам «асноўны кампанент даданага выказніка» (ДВ), а «ўласна выказнік» – «асноўным кампанентам галоўнага выказніка» (АКВ). Адначасовае дзеянне, выяўленае даданым выказнікам, у мадэлі свету абазначае акцыю з тым самым S у сітуацыі, паралельнай з асноўнай. ПД, а адпаведна і О дадзеных акцый пры адсутнасці іх у сказе магчыма ўзнавіць рэтраспектыўна. Неабходна зазначыць верагоднасць несупадзення ПД для ДВ і АКВ.

Прыклад сказа з ДВ і АКВ, размежаванымі ЗАС^{402.a}_{B1} 而, з разгледжанага тэксту (ex1.3.1) прадстаўлены ніжэй (ДВ не мае ПД, ПД для АКВ эксплікаванае):

化 + 而 + 為 + 鳥

huà + ér + wéi + niǎo

[**Кунь**] {Дз} + **змяня-** {ДВ} + **-ючыся** {ЗАС^{402.a}_{B1} 而} + **становіцца** {АКВ} + **птушчай** {ПД да АКВ}

Стандартная пастаноўка «дэлегацыі» разам з «інструментам» у пазіцыю перад выказнікам можа прывесці да разумовай высновы, што як «дэлегацыя», так і «інструмент» у імпліцытным аспекце альбо частотна выконваюць розныя ролі І, альбо выконваюць ролі І і М як роляў індывідаў, найбліжэйшых да ядзерных S

і О адпаведна. Падаецца, што паколькі ў аспекце паверхневага сінтаксіса «дэлегацыя» з’яўляецца разнастайнасцю УД як у беларускай (я *адкрыў яму кнігу*), англійскай (*I opened the book for him*), хіндзі (मैंने **उसके लिए** पुस्तक खोली) і нават сучаснай кітайскай (我给他打开了书), то пад дадзеным тэрмінам было б мэтазгодна абазначаць «арыенцірнае ўскоснае дапаўненне». Вынясенне «дэлегацыі» ў вэньяні менавіта ў пазіцыю побач з «інструментам» абумоўлена, гэтаксама як і вынясенне АЧ і АМ у пачатак сказа, камунікатыўнымі, а не семантычнымі прычынамі. З гэтай прычыны мы будзем мы будзем выкарыстоўваць найменне «арыенцірнае ўскоснае дапаўненне» (АУД). Тым не менш, у адзіным зарэгістраваным меркаваным выпадку выкарыстання АУД у разгледжаным тэксце, імпліцытна яна адпавядала Ls (гл. ex10.2.3), што ў чарговы раз даказвае магчымасць скажэнняў пры эксплікацыі імпліцытнага ланцуга.

Што датычыцца «інструмента», «словы, якія складаюць Ін, могуць выносіцца наперад без афармлення службовым словам, у выніку чаго выказнік аказваецца непасрэдна пасля службовага слова 以. Такія выпадкі прасцей тлумачыць як указанне мэты. <...> Бываюць, аднак, выпадкі, калі 以 можа перакладацца толькі як “каб”». У якасці характэрнага прыкладу ў падручніку прыводзіцца наступны сказ:

作八卦以通神明之德

zuò bā guà yǐ tōng shén míng zhī dé

«[Ён] стварыў 8 трыграм, каб зразумець адоранасць адухоўленай яснасцю» [17: с.19].

«Больш строгі пераклад гэтай фразы гучаў бы так: “[Ён] стварыў восем трыграм і тым самым пранік у адоранасць адухоўленай яснасцю”. Пасля ж аднаўлення сыходнага парадку слоў пераклад будзе: “За кошт стварэння васьмі трыграм спасцігнуў адоранасць адухоўленай яснасцю”» [17: с.33]. Прыкладам аналагічнага выкарыстання дадзенага ЗАС у разгледжаным намі тэксце выступае ex5.2.4.1.

У той самы час у разгледжаным тэксце было зарэгістравана спецыфічнае выкарыстанне гэтага ЗАС у сказе ex5.2.4.2: уводзячы фармальны «інструмент», але імпліцытны St, ён змяняў семантычны сэнс гэтага St.

^{12.a}以[> 以 + [六 + 月] <]^{12.a}以 + 者[> 息 + 者 <]^者 + 也。

^{12.a}以[> yǐ + [liù + yuè] <]^{12.a}以 + 者[> xī + zhě <]^者 + yě.

^{12.a}以[> праз {ЗАС^{12.a} Ін 以; тут SEM блізка 已 [58] [59]} + [шэсць {Аз_{Ин}} + *месяцаў* {Ин}] + адпачывання {Дз} + таго, што {ЗАС^{702.b} 者; ‘час’} <]^者 + . {КЧ^{201.a} 也}

Па-за кантэкстам вышэйпрыведзены ўрывак магчыма перакласці *праз шэсць месяцаў – адпачыванне*. Стандартна ў падобных сказах словазлучэнне 六月 адыгрывала б ролю ПД (ІМ адпаведнага St) і ставілася б пасля Дз, але ў такім выпадку сказ 息者六月也 абазначаў бы ‘адпачывання <час> шэсць месяцаў’.

Примыненне ЗАС^{12.a} 以, які сэнсава перасякаецца з іерогліфам 已 ‘завяршаць’, пераводзіць ПД у Ін такім чынам, што ўся фраза набывае значэнне *праз* { ‘завяршаючы’ } *шэсць месяцаў адпачывае*.

Тым не менш, з улікам частотнай адпаведнасці І, а таксама з мэтай неўскладнення тэрміналогіі, для абазначэння наймення «інструмент» для экспліцытных канструкцый вэньяні мы таксама будзем выкарыстоўваць тэрмін «інструмент» (Ін).

Такім чынам, 為 і以 – ЗАС увядзення АУД і Ін (ЗАС^{13.a}_{АУД} 為 і ЗАС^{12.a}_{Ін} 以 у пазіцыі перад Ін/ЗАС^{12.6}_{Ін} 以 у пазіцыі пасля Ін з частотным адыгрываннем функцыі сінтагматара) адпаведна.

«Падобна да дзейніка, выказнік можа складацца з азначэння да выказніка (аВ) і ўласна выказніка (уВ).

У функцыі аВ можа выступаць як любое “поўнае” слова: 西游 “падарожнічаць на захадзе”, 明言 “ясна казаць”, 水行 “рухацца па вадзе”, 游居 “знаходзіцца ў падарожжах”, – так і спецыяльныя, паўслужбовыя словы, якія ўжываюцца амаль выключна як аВ. Гэта ў першую чаргу мадальныя дзеясловы, напрыклад, 可 “можна”, 能 “умець”, 敢 gǎn “смець” і прыслоўі, напрыклад, 必 bì “абавязкова”, 亦 yì “таксама”, 但 “толькі”.

У ролі азначэння да выказніка таксама выступаюць адмаўленні, якія ўтвараюць у вэньяні сістэму “ладоў”. Так, звычайнае адмаўленне 不 перадае значэнне абвеснага, “мадальнае” адмаўленне 無 wú – умоўнага (накшталт рускага “не иметь возможности или желания”), а “забароннае” адмаўленне 勿 wù (іншы яго запіс – 毋 wú) – загаднага ладу (“не трэба”).

Такім чынам, адмаўленні дазваляюць адрозніваць дзеянні, якія сапраўды не мелі месца, дзеянні, якія магчыма не мелі месца, і дзеянні, ажыццяўленне якіх забараняецца. У неадмоўнай форме такога кшталту адрознення звычайна не перадаюцца, толькі ў выпадку асаблівай неабходнасці звяртаюцца да станоўчых аналагаў двух апошніх адмоў – 有 і 當 dāng адпаведна» [17: с.34].

Безумоўна, аўтары падручніка пры прадстаўленні інфармацыі аб вэньяні сыходзілі з іншых меркаванняў, адрозных ад нашых: наша задача – аналіз сказаў ў іх экспліцытных і імпліцытных аспектах; іх задача – прывесці наглядны і прыкладны разбор сказаў. Адсюль вынікае шэраг аспектаў, якія вымагаюць больш дэталёвага разбору ў дадзеным даследаванні.

Той выпадак, які аўтары падручніка называюць выкарыстаннем «поўнага» слова ў якасці азначэння да выказніка, мы схільныя характарызаваць як спалучэнне «ўдакладняльнага кампанента галоўнага выказніка» і «асноўнага кампанента галоўнага выказніка» (УКВ + АКВ). Такое меркаванне абумоўлена тым фактам, што, як правіла, падобныя «складаныя выказнікі» могуць быць разгорнутыя да словазлучэнняў (水行 > 行于水) альбо з’яўляюцца ўзуальна настолькі пашыранымі, што інакш як у гэтым, згорнутым выглядзе не

выкарыстоўваюцца. Таксама на большую мэтазгоднасць прымянення тэрмінаў УКВ і АКВ у параўнанні з разглядам «поўнага» слова як «азначэння да выказніка» паказвае той факт, што так званаму «поўнаму» слову могуць папярэднічаць і негатар, і мадальны ёген, што было б малаверагодна ці нават немагчыма ў іншых умовах (сінтаксічна пастаянныя тайгены не спалучаюцца з ЗАС^{не}_В і мадальнымі ёгенамі).

«Мадальныя дзеясловы» ў падобных канструкцыях будуць называцца «пераменнымі ёгенамі ў ролі мадальнага кампанента выказніка» (МКВ{ПрЁ}); «прыслоўі», што папярэднічаюць АКВ – «пастаяннымі ёгенамі ў ролі мадальнага кампанента выказніка» (МКВ{ПЁ}). Для прастаты МКВ{ПрЁ} і МКВ{ПЁ} могуць запісвацца МКВ. «Адмаўленні» будуць называцца «ЗАС-негатарамі» (ЗАС^{не}) з указаннем на канкрэтны негатар (напрыклад, ЗАС^{не301.а} 不).

«Групу дапаўнення таксама можна падзяліць на дзве часткі: дадатак сам па сабе і дадатак месца.

У некаторых дзеясловаў можа быць больш за адно дапаўненне (напрыклад, “называць кагосьці кімсьці”, “даваць камусьці нешта”). У такім выпадку першае дапаўненне лічыцца прамым (абазначаецца ПД), а другое – ускосным (абазначаецца УД). Дадаткі, гэтак жа як Дз і В, могуць складацца з азначэння (аД) і вызначанага (уД).

Дапаўненне месца (МД) прынята называць “акалічнасцю месца”, але словам “акалічнасць” у нас ужо абазначаны іншы член сказа. МД паказвае пэўны пункт, у якім адбываецца або куды накіравана дзеянне, і ўводзіцца пры дапамозе прыназоўніка 於 (于) уú <...>, які адпавядае рускім прыназоўнікам “к”, “в”, “на” і да т.п.» [17: с.34].

Паколькі ПД і УД з пункту гледжання як экспліцытнага, так і імпліцытнага сінтаксіса (т.б., у аспекце імпліцытных элементаў, эксплікаваных у ПД і УД) не з’яўляюцца аднолькавымі членамі сказа, правільней было б выкарыстоўваць не найменне «група дапаўнення», а такое «група дапаўненняў». Яшчэ дакладней, правільней было б вылучыць «блок дапаўненняў», у якім магчыма вылучыць «групу прамога дапаўнення», «групу ўскоснага дапаўнення» і «групу акалічнасці-дапаўнення месца». Напісанне праз злучок здавалася б, розных членаў сказа, абумоўлена, па-першае, пазіцыяй акалічнасці-дапаўнення месца ў блоку дапаўненняў, а па-другое іх ізамарфізмам, паколькі «акалічнасць месца ўзнікае з дапаўнення ў выніку рэкурсіўнага расшчаплення аб’екта на ўласна аб’ект (аб’ект₁) і локус (аб’ект₂)... Паколькі акалічнасць месца ўтварылася з дапаўнення, у кітайскім сказе ў яе столькі ж пазіцый, колькі і ў дапаўнення, прычым у асноўнай пазіцыі на акалічнасць месца распаўсюджваецца закон чаргавання тайгенаў з ёгенамі» [6: с.29] (падрабязней пра гэта гл. А. М. Гардзеі «Дынамічны сінтаксіс у семантычным прадстаўленні»).

Напрыклад, «калі выказнік у кітайскай мове прадстаўлены палімарфемным дзеяслоўным комплексам, кшталту 搬进来 *bānjīnlai* – літар.: “цягнуць ўнутр да мяне” → “уцягваць”, то ён з аднолькавым поспехам інкарпоруе як прамое дапаўненне, так і акалічнасць месца, што яшчэ раз даказвае іх ізамарфізм» [10: с.21].

Адпаведна з папярэднімі выпадкамі адносна Дз і В, мы можам падзяліць групу прамога дапаўнення на (уласна) прамое дапаўненне (ПД) і азначэнне да прамога дапаўнення (Аз_{ПД}). Тое самае мы можам зрабіць і ў дачыненні да групы ўскоснага дапаўнення – (уласна) ускоснае дапаўненне (УД) і азначэнне да ўскоснага дапаўнення (Аз_{УД}). ПД пры прамой прэдыкацыі і без эксплікавання мікрапрацэсаў стандартна ў мадэлі свету адпавядае О, ускоснае дапаўненне – розным ралям інструмента ці медыятара.

Групу акалічнасці-дапаўнення месца мы падзяляем на (уласна) акалічнасць-дапаўненне месца (А-ДМ) і ЗАС увядзення акалічнасці-дапаўнення месца (ЗАС^{11.а}_{А-ДМ} 於). Акалічнасць-дапаўнення месца, як правіла, у мадэлі свету адпавядае Ls.

«Такім чынам, дзеяслоўныя сказы ў вэньяні можна разглядаць як абазначэнні дзеянняў (В), вызначаных адносна часавых (Ч) і прасторавых (М) рамак; асоб, якія іх ажыццяўляюць (Дз); асоб або прычын, дзея якіх яны ажыццяўляюцца (Дэ); прадметаў, асоб або прычын, дзякуючы якім іх ажыццяўляюць (Ін); дзеянняў, якія ажыццяўляюцца адначасова (Ддн); асоб або прадметаў, на якія яны накіраваны (Д); канкрэтных месцаў іх праходжання (МД)» [17: с.35].

Безумоўна, мы дапускаем, што паслядоўнасць членаў сказа ў канкрэтных выпадках можа змяняцца альбо, верагодна, нават дапаўняцца нейкімі іншымі членамі сказа (напрыклад, Аз да А-ДМ). Таксама мы дапускаем выпадкі пазасістэмнай варыятыўнасці (напрыклад, з прычыны скажэнняў граматычных правіл у менш фармальным стылі) ці нават элементарныя памылкі пад-час складання тэкстаў. Тым не менш, мы маем магчымасць вывесці фрагменты віртуальнага ланцуга для вэньяні папярэдне для простага сказа і без сітуацыі, калі КЧ сустракаюцца ў сярэдзіне сказа. З улікам вынікаў практычнага матэрыялу, апрацаванага ў дадзеным даследаванні, падобныя фрагменты прыведзены ў Схеме 3 «Фрагменты віртуальнага ланцуга для простага стандартызаванага сказа ў вэньяні» Дадатка 3.

1.7 Спецыфіка граматыкі вэньяні

Апрача вывядзення пэўнага набору членаў сказа і стандартнай паслядоўнасці іх спалучэння, для правільнага разумення тэкстаў на вэньяні і іх адэкватнага разбору ў экспліцытным і імпліцытным планах таксама патрабуецца

ўлічванне спецыфічных рыс граматыкі вэньяні. У гэтым даследаванні мы не будзем спыняцца на ўсіх спецыфічных характэрных асаблівасцях, але разгледзім найбольш важныя для нас.

«Першыя сістэмныя граматычныя даследаванні ў Кітаі былі арыентаваны на стандарты еўрапейскіх граматык» [19: с.123]. «Аб недахопах прымянення еўрапейскіх катэгорый пры аналізе кітайскай мовы стаў казаць амерыканскі даследчык кітайскага паходжання Джао Юаньжэнь. Ён быў у ліку першых, хто заявіў, што ў кітайскай мове граматычным значэннем дзейніка і выказніка з’яўляюцца не “дзеяч” і “дзеянне”, а “топік” і “каментарый”» [19: с.124].

«У 1999 годзе з’яўляецца новы фундаментальны кірунак у лінгвістыцы – прэдыкатацэнтрычная канцэпцыя мовы. Яе асновы выкладзены ў працах доктара філалагічных навук, прафесара Уладзіміра Анатольевіча Курдзюмава» [19: с.115]. «Даследчык прапануе новую дынамічную мадэль мовы, пабудаваную на аснове паняццяў прэдыкацыі і аналізу дадзеных кітайскай мовы» [19: с.126].

Паводле дадзенай канцэпцыі, «Мова – гэта дынамічная з’ява, якая складаецца з сукупнасці прэдыкацыйных ланцугоў, у аснове мовы ляжыць бесперапыннае пераўтварэнне бінарнай структуры “топік – каментарый”» [19: с.115], «аснова якой – прэдыкатыўныя адносіны “характарызацыі”» [19: с.126].

«Прэдыкаваны кампанент уводзіць тое, пра што гаворыцца – прадмет, асоба, цэлае меркаванне або падзея і інш., а прэдыкуючы характарызуе яго, г.зн. неяк яго апісвае ці нешта пра яго паведамляе, прычым такім чынам, што гэтая характарызацыя сцвярджаецца ў мове» [20: с.64].

«Найбольш ёмістымі катэгорыямі для выяўлення структуры прэдыкатыўных адносін з’яўляюцца топік і каментарый, якія разумеюцца намі максімальна шырока ў сілу сваёй універсальнасці. Пры іх дапамозе можна апісваць маўленчы і ўнутраны сінтаксіс, структуру тэксту і г.д. Шырока разумельныя топік і каментарый – абсалютныя эквіваленты выказаў “прэдыкаваны” і “прэдыкуючы кампанент” бінарнай структуры» [20: с.82].

«Аднак у адных мовах дзяленне “топік – каментарый” з’яўляецца кадыфікаваным, а ў іншых – з’яўляецца асаблівасцю гутарковага маўлення. Так, літаратурная руская мова не дапускае вынясенне топіка, яго функцыі выконваюць члены сказа, якія стаяць у пачатку (часцей за ўсё дзейнік). Т. У. Ахуціна прыводзіць для параўнання прыклады з гутарковай гаворкі і іх літаратурныя адпаведнасці:

Гутарковае маўленне:

“Воробы / *они* ведь никуда не улетают”. Топік – “воробы”, дзейнік – “яны”.

“Вот соседи наши / у них уже *огурцы* цветут”. Топік – “вот соседи наши”, дзейнік – “огурцы”.

Літаратурная мова:

“Воробыи ведь никуда не улетают”. Топік, дзейнік – “воробыи”.

“У наших соседей уже *огурцы* цветут”. Топік – “у наших соседей”, подлежащее – “огурцы”» [19: с.136-137].

Паколькі ў вэньяні дзяленне “топік – каментарый” (Т – К) з’яўляецца кадыфікаваным, мы вылучаем Т і К пры разборы тэксту, разгляданага ў дадзеным даследаванні, на аснове іх разумення ў рамках прэдыкацыйнай канцэпцыі мовы:

«Топік – 1. у самым агульным выглядзе: універсальная базавая катэгорыя мовы: прэдыкаваны кампанент; тое, што падвяргаецца характарызацыі – на ўсіх узроўнях, этапах, ва ўсіх вымярэннях мовы. 2. у класічным разуменні Ч. Лі і С. Томпсан: сінтаксічная катэгорыя, якая супрацьпастаўляецца дзейніку і функцыянуе ў сказах тыпа Т-К» [21: с.489].

«Каментар – 1. у самым агульным выглядзе: універсальная базавая катэгорыя мовы: прэдыкуючы кампанент; тое, што характарызуе топік – на ўсіх узроўнях, этапах, ва ўсіх вымярэннях мовы. 2. у класічным разуменні Ч. Лі і С. Томпсан: сінтаксічная катэгорыя, якая супрацьпастаўляецца выказніку і функцыянуе ў сказах тыпа Т-К» [21: с.482].

«Галоўная ўласцівасць Т&К – зусім не адасобленасць топіка і каментарыя, а характар сувязі (прэдыкатыўны: характарызацыя аднаго кампанента другім, якая зацвярджаецца або прызначаная да зацвярджэння)» [21: с.128].

Вызначэнне Т і К адбывалася «пры дапамозе “сінтаксічнага метада” і прымянення фармальных паказчыкаў:

а. наяўнасць асобных прэдыкатыўных адзінстваў унутры топіка / каментарыя;

б. наяўнасць пасля топіка рэальнай / лагічнай паўзы;

в. магчымасць пастаноўкі пасля топіка мадальных часціц» [19: с.148].

Яскравым прыкладам вылучэння топіка з наяўнасцю ўсіх трох фармальных паказчыкаў у разгляданым тэксце з’яўляецца сказ ex3.1-ex3.3 (выдзелены тоўстым шрыфтам):

[是 + 鳥] + 也//, [海 + 運] + 則 + 將 + 徙 + ^於[> [於 + [南 + 冥] <]^於

[shì + niǎo] + yě//, [hǎi + yùn] + zé + jiàng + xǐ + ^於[> [yú + [nán + míng] <]^於

[Гэтая + птушка] + ж// {ЗАС^{201.6} 也} + [марскі + рух] + ды {ЗАС^{401.6} 則} + з {пЗАС⁸⁰¹ 將} <гэтай птушай>~ вядзе {ДВ₁} <гэтую птушку> + ex3.3. + перамяшчаецца + ^於[> ў накірунку {ЗАС_{А-ДМ1} 於} + [паўднёвага + акіяна] <]^於

Яшчэ адна асаблівасць вэньяні, разгляд якой з’яўляецца важным для дадзенага даследавання – «нявызначанасць межаў сказаў <...> З гэтага выцякае свайго роду “бязмежнасць” сказаў, якая падмацоўваецца дзвюма асаблівасцямі вэньяні... Першая – гэта магчымасць функцыянавання адрэзка тэксту любой даўжыні ў якасці складніка іншага адрэзка...

Другая – гэта магчымасць замены “доўгага” члена сказа іерогліфам-замышчальнікам, якая дазваляе запісваць складаны сказ у выглядзе сукупнасці “блокаў”, што раскрываюцца асобна» [17: с.28].

Як правіла, для свайго роду пераводу простага сказа ў складаны ў вэньяні выкарыстоўваюцца так званыя ЗАС-сінтагматы, болей падрабязна разгледжаныя ў пункце «2) ЗАС-сінтагматы» падчасткі «2.1 Асаблівасці функцыянавання асобных ЗАС у тэксце СМ. Дэталі каталагізацыі ЗАС у віртуальным ланцугу і паслоўным перакладзе» гэтага даследавання, а таксама адлюстраваныя як у віртуальным ланцугу вэньяні, гэтаксама і ў паслоўных перакладах сказаў дадзенага магістарскага праекта. Варта зазначыць, што любое вылучэнне асобных сказаў і вызначэнне іх межаў у тэксце СМ з’яўляецца даволі ўмоўным.

Таксама сінтаксісу вэньяні ўласцівыя такія істотныя асаблівасці, як лаканізм («імкненне выказаць думку як мага карацей, у першую чаргу – за кошт апушчэння ўсяго лішняга» [17: с.42]), паралелізм («адна з разнавіднасцяў сіметрыі, якая праяўляецца ў падабенстве даўжыні і/або будовы кавалкаў тэксту, што ідуць адзін за адным» [17: с.42]). Апісанне адпаведных асаблівасцяў прыведзена ў разборы сказаў тэксту СМ.

Такім чынам, з асноўных асаблівасцяў граматыкі вэньяні, разуменне якіх з’яўляецца важным для ажыццяўлення разбору тэксту СМ згодна з мэтамі гэтага даследавання, мы можам прывесці наступныя: 1) вылучэнне топіка і каментарыя; 2) «бязмежнасць сказаў» (навуковай мовай кажучы, «рэкурсія», т.б. умоўнасць вылучэння асобных сказаў у вэньяні, магчымасць ускладнення экспліцытных канструкцый даданымі сінтагмамі); 3) лаканізм (апушчэнне ў сказе ўсяго лішняга); паралелізм (пэўная сіметрыя кавалкаў тэксту па даўжыні і/альбо будовы).

ГЛАВА 2 ПРАКТЫЧНЫЯ ЗАЎВАГІ ДА РАЗБОРУ ТЭКСТУ СМ, РАЗБОР І ВЫСНОВЫ

2.1 Асаблівасці функцыянавання асобных ЗАС у тэксце СМ. Дэталі каталагізацыі ЗАС у віртуальным ланцугу і паслоўным перакладзе

1) Агульныя асаблівасці.

З мэтай спрашчэння апісання віртуальнага ланцуга вэб-сайта, гэтаксама як і з мэтай мінімізацыі грувасткасці апісання сказаў тэксту СМ, мы выносім асобным спісам метасемантычныя значэнні ўсіх ЗАС, зарэгістраваных у даследаваным урыўку СМ (гл. «3) Спіс ЗАС з пералікам іх метасемантычных функцый» гэтай падглавы).

Варта адзначыць, што ў пэўных выпадках дакладнае вызначэнне экспліцытнай структуры вэб-сайта ў агульным і дакладнай метасемантычнай функцыі ЗАС у прыватнасці з'яўляецца больш арыенціровачным, а не катэгарычным, маючы ў дадзеным даследаванні прыкладное, а не фундаментальнае значэнне. Апісанне метасемантычных значэнняў ЗАС прыведзенае без дэталізацыі.

Перш за ўсё, у гэтым даследаванні мы ўмоўна падзяляем ЗАС паводле іх метасемантычных функцый на самастойныя, пазіцыйна несамастойныя і несамастойныя. Самастойныя ЗАС – гэта ЗАС, пазіцыя якіх у сказе не звязаная з пазіцыямі іншых членаў сказа і ЗАС. Да самастойных ЗАС адносяцца пачатковыя і канцавыя часціцы, якія ставяцца ў пачатку і канцы сказа адпаведна незалежна ад пазіцыі альбо характарыстык іншых членаў сказа. Несамастойныя ЗАС – гэта ЗАС, пазіцыя якіх звязаная з пэўнымі членамі сказа і абумоўленая іх пазіцыяй. Да падобных ЗАС адносяцца ЗАС-размежавальнікі дзейніка 皆, 莫, 或, а таксама ЗАС^{13.а}_{АУД} 為 і ЗАС^{12.а}_{ІН} 以/ЗАС^{12.6}_{ІН} 以, ЗАС^{11.а}_{А-ДМ} 於, негатары выказніка 不, 無, 勿 (毋). Да пазіцыйна несамастойных ЗАС мы адносім усе астатнія, пазіцыя якіх у сказе, з аднаго боку, не звязаная непасрэдна з канкрэтным членам сказа, а з іншага боку не з'яўляецца цалкам незалежнай ад іншых членаў сказа. У дадзеным даследаванні да гэтай групы мы адносім злучнік паміж асноўнымі кампанентамі асноўнага і даданага выказнікаў ЗАС^{402.а}_В 而, нягледзячы на некаторую магчымасць аднясення яго да ЗАС-сінтагматараў, пра якія размова пойдзе ніжэй, альбо да несамастойных ЗАС, што абумоўлена зафіксаванасцю пазіцыі дадзенага ЗАС паміж АКВ і ДВ.

Затым мы вылучылі асобныя падгрупы ЗАС на падставе іх метасемантычных значэнняў. Вызначэнне і канкрэтызаваўшы метасемантычных значэнняў ЗАС у значнай ступені ажыццяўлялася з апорай на матэрыялы падручніка. Дзеля спрашчэння знаходжання неабходных ЗАС у спісе мы прысвоілі ім асобныя нумары і/ці скарачэнні, згрупаваўшы ЗАС у асобныя групы.

2) ЗАС-сінтагматы.

Як ужо было адзначана ў падглаве «1.7 Спецыфіка граматыкі вэньяні» дадзенага магістарскага праекта, дзякуючы асобным ЗАС, у вэньяні ёсць магчымасць развіваць сказы ад тых, якія ўмоўна можна назваць «простымі», да такіх – «складаных».

«У вэньяні ператварыць сказ у сінтагму можна пры дапамозе трох службовых слоў, якія мы назавём “сінтагматарамі”» [17: с.39]. У далейшым мы будзем называць іх «ЗАС-сінтагматарамі» альбо проста «сінтагматарамі».

Першы – «“атрыбутар” 之, які, з’яўляючыся паміж Дз і В, фармальна ператварае дзейнік у азначэнне да выказніка» [17: с.40]. Яго функцыя ў падручніку апісваецца на наступным прыкладзе:

我知母之至矣

wǒ zhī mǔ zhī zhì yǐ

«Я ведаю, [што] маці прыйшла»/«Я ведаю аб прыходзе маці» [17: с.36].

«Знак 母 можна разглядаць не толькі як Дз даданага сказа да В 知, але і як азначэнне да дапаўнення 至» [17: с.36].

Сказы з наяўнасцю ЗАС^{701.6} 之 (выконвае функцыю ЗАС-сінтагматара) у падглаве «2.4 Разбор сказаў тэксту СМ» будуць пазначаны як сітуацыі «сказава-фразавай аналагічнасці». Выбар дадзенага тэрміна абумоўлены несупадзеннем экспліцытных характарыстык пры перакладзе падобных сінтагм як самастойных сказаў без ЗАС^{701.6} 之 і як несамастойных сінтагм з гэтым ЗАС, нягледзячы на поўную аднолькавасць падобных перакладаў на імпліцытным узроўні.

Прыклад падобнай сітуацыі ў дадзеным даследаванні выглядае як прадстаўлена ніжэй. Тут мы прыводзім прыклады з СМ выключна з тымі пазнакамі, што нас цікавяць (у тэксце СМ і паслоўным перакладзе выдзелены паўтоўстым шрыфтам), не ў выглядзе табліцы, як у дадатку, а ў выглядзе тэксту, захоўваючы нумарацыю дадатка для прастаты пошуку.

^z[> 鵬 + 之 + 徙 + 於 + 南 + 冥 <]^z + 也,

^z[> Péng + zhī {ЗАС^{701.6} 之; АЧ 鵬~▶ АКВ 鵬} + xǐ + yú + nán + míng <]^z + уё,...

ex5.2.1.1. ^z[> Пэн- + -а {ЗАС^{701.6} 之} + перамяшчэнне +

ex5.2.1.1.1. ^z[> Пэн + {ЗАС^{701.6} 之} + перамяшчаецца {АКВ 鵬} +

ex5.2.1.2. + ^於[> [ў накірунку {ЗАС_{А-ДМ} 鵬 於} + [паўднёвага + акіяна] <]^於 <]^z + калі, // {ЗАС^{201.6} 也}

У тэксце ніжэй для дадзенага ЗАС мы будзем выкарыстоўваць найменне «сінтагматар-атрыбутар 之» альбо «сінтагматар-атрыбутар». Для двух астатніх ЗАС-сінтагматараў будзе прымяняцца аналагічная схема.

Другі – «“субстантыватар” 者, які, як і ў сучаснай кітайскай мове, ператварае папярэдні яму член у імя (субстантыў). Аналагічную функцыю маюць рускія спалучэнні “то, что” і “тот, кто”, але яны ставяцца спераду... Паколькі

“тот, кто” (“то, что”) відавочна має видзяляльнае значэнне..., слова 者 выконвае і ролю сл, якое адлучае А ад астатняй часткі фразы» [17: с.40].

Сітуацыя, у якой дадзены ЗАС выступае і як «субстантыватар», і як маркер граматычнай тэмы, прыводзіцца ў падручніку ў наступным прыкладзе:

道其不明古之通經者皆知之

dào qí bù míng gǔ zhī tōng jīng zhě jiē zhī zhī

«Шлях, ён не ясны, у старажытнасці тыя, хто праніклі ў каноны, усе ведалі гэта» [17: с.42].

Апісанне сказаў, у якіх назіраецца функцыянаванне 者 як сінтагматара-субстантыватара, у дадзеным магістарскім праекце прадстаўлена наступным чынам:

搏 + [扶 + 搖] + 而 + 上 + 者// + 九 + 萬 + 里

tuán + [fú + yáo] + ér + shàng + zhě {ЗАС^{702.6} 者} // + jiǔ + wàn + lǐ

ex5.2.3.1. |Пэн| {УД_{32.1}} абавіраецца <на>/закручвае + [віхуры] +
+ ды {ЗАС^{402.a}_{B2.1} 而} + падымаецца +

+ <на вышыню>тую, што {ЗАС^{702.6} 者; ‘вышыня’} + |ёсць, ‘складае’|
{АКВ₂} +

ex5.2.3.2. + дзевяць + ваяў + лі

Трэці – «“аб’ектыватар” 所, які ставіцца перад В і прымушае лічыць фразу, у якой ён сустракаецца, абазначэннем адсутнага дапаўнення (аб’екта) яе выказніка... Хоць пазіцыя аб’ектыватара і супадае з пазіцыяй атрыбутара, лагічнае значэнне яго зусім іншае, а ў В, які стаіць пасля яго, абавязкова павінна адсутнічаць нейкае Д». [17: с.40]. У якасці дэманстравання ў падручніку прыводзіцца наступны сказ:

兵行敵所不敢行

bīng xíng dí suǒ bù gǎn xíng

«Войскі робяць тое, што вораг не адважваецца рабіць» [17: с.15].

Разбор сказаў з сінтагматарам-аб’ектыватарам 所 ў гэтым даследаванні будзе апісвацца як прадстаўлена ніжэй:

無 + ^所[> 所 + 至 + 極 <] ^所

wú + ^所[> suǒ {^所[> А-ДМ₂ {ЗАС^{703.6} 所} + zhì + jí <] ^所

ex8.2. + не мае {ЗАС^{не302.a} 無} +

+ ^所[> таго, дзе {‘месца’} + дасягнення + мяжы <] ^所 {^所[> ПД₁ <] ^所}

ex8.2. ^所[> ПД₁ <] ^所: ^所[> там, дзе {ЗАС^{703.6} 所: А-ДМ₂; ‘месца’} +

|людзі| {Д₃₂} + дасягаюць {АКВ₂} + мяжу {ПД₂} <] ^所

Разам з тым варта адзначыць, што пэўныя ЗАС у вэньяні могуць, не з’яўляючыся спецыялізаванымі сінтагматарамі, адыгрываць падобную метасемантычную ролю, як, напрыклад, ЗАС^{501.B} 其:

不 + 知 + ^其[> 其 + 幾 + [千 + 里] <] ^其 + 也.

bù + zhī + ^其[> qí {^其[> Д_{31.1} ~ ПД₁ {ЗАС^{501.B} 其: ПД₁ ► Д_{31.1}}] + jǐ + [qiān + lǐ] <] ^其 + yě.

ex1.2.2. |людзі {Дз₁}| + не {ЗАС^{не71.а} 不} + ведаюць<:>+

ex1.2.3. + <:>^其[>яна {ЗАС^{501.в} 其} +

+ ^幾[>|займае| {АКВ_{2.1}} колькі {ЗАС^{601.а} 幾} +

+ [тысяч + лі] <]^幾 <]^其 + . {КЧ^{201.а} 也}

3) Спіс ЗАС з пералікам їх метасемантичних функцій.

Несамастойныя ЗАС

11) 於 yú

а) уводзіць А-ДМ.

12) 以 yǐ

а) уводзіць Ін;

б) уводзіць Ін (як правіла, ставіцца пасля Ін і адыгрывае ролю сінтагматара).

13) 為 wèi

а) уводзіць АУД.

Самастойныя ЗАС

1. ЗАС-пачатковыя і канцавыя часціцы.

101) 且 qiě^a, jū^b

а) ПЧ афармляе новы абзац, новую думку і г.д. [50];

б) КЧ афармляе клічны сказ (часта пасля 也 ці 只; падобна бел. ‘вось’, ‘ну і цяпер’, ‘і далей’, ‘скажам яшчэ, што’) [50].

102) 夫 fū

а) ПЧ афармляе змену ў плыні думкі (чырвоны радок; падобна бел. ‘да таго ж’, ‘а яшчэ’) [17: с.31];

б) КЧ афармляе пыталнае альбо клічнае слова [46].

2. ЗАС-канцавыя часціцы.

201) 也 yě

а) КЧ афармленне апавядальнага сказа статычнай семантыкі [17: с.31];

б) ЗАС адасабляльнік Т ад К (ставіцца пасля Т; можа выконваць функцыю сінтагматара, альбо выносіць элемент, агульны для некалькіх ДВП, альбо адасабляць пэўны член сказа);

в) КЧ афармленне сказаў акцыі ‘быць’ (ЗАС у выпадку пералічэння, можа ставіцца як пасля Дз, гэтак і пасля ПД [57]).

202) 耶/邪 yé

а) афармленне пыталных (пераважна альтэрнатыўных альбо рытарычных) сказаў [54] [56].

203) 矣 yǐ

а) афармленне апавядальнага сказа дынамічнай семантыкі (т.б. змена сітуацыі, аналаг сучаснага 了).

Пазіцыйна несамастойныя ЗАС

3. ЗАС-негатары

301) 不 bù

а) негатар сказаў іншых акцый альбо сказа акцыі ‘быць’ (калі В не апушчаны).

302) 無 wú

а) негатар сказа акцыі ‘мець’, адначасова выконвае функцыю АКВ.

4. ЗАС-злучнікі.

- 401) 則 zé а) злучае лагічна ўзаемазвязаныя экспліцытныя канструкцыі (пераважна простыя сказы, магчыма з агульнымі элементамі; параўн. бел. ‘то’, ‘тады’, ‘дык’; ‘адразу ж’, ‘і тады’; ‘а ўжо’, інш.; у канструкцыях супрацьпастаўлення часта дублюецца ў двух супрацьпастаўляемых пабудовах) [60];
б) выступае ў якасці звязкі ў рамках адной экспліцытнай канструкцыі [60].
- 402) 而 ér а) злучае ДВ і АКВ;
б) злучае розныя экспліцытныя канструкцыі (параўн. бел. ‘і’, ‘яшчэ’, ‘у дадатак’; ‘і ўслед за тым’; ‘і [адсюль]’, ‘а [таму]’; ‘а’, ‘жа’; ‘а’, ‘ды’, ‘але’; ‘ці’, альбо) [45].

5. ЗАС-субстытуты.

- 501) 其 qí а) субстытут Дз;
б) Аз (часцей да Дз, ПД);
в) субстытут ПД₁ → субстытут Дз₂/Аз_{Дз2}.

6. ЗАС-трансфарматы.

- 601) 幾 jǐ а) трансфарматар інтэрагацыі (да колькаснага значэння).

7. Шматфункцыянальныя ЗАС.

- 701) 之 zhī а) атрыбутар;
б) атрыбутар з групы ЗАС-сінтагматараў;
в) субстытут ПД, А-ДМ, АУД.
- 702) 者 zhě а) субстантыватар з групы ЗАС-сінтагматараў;
б) адасабляльнік Т ад К (ставіцца пасля Т, у сказах акцыі ‘быць’ можа выконваць ролю адасабляльніка Дз ці Аз_{Дз} пры |Дз|);
в) афармляе Дз ці Аз_{Дз} пры |Дз|
- 703) 所 suǒ а) аб’ектыватар з групы ЗАС-сінтагматараў;
б) аб’ектыватар з групы ЗАС-сінтагматараў і субстытут члена групы дапаўненняў, як правіла, А-ДМ.
- 704) 焉 yān а) КЧ функцыя ЗАС^{11.а}_{А-ДМ} 於 + ЗАС^{701.в} 之

8. Паў-ЗАС.

- 801) 將 jiāng а) *прЕ* весці за сабой, камандаваць, стаяць на чале → *пЗАС* увядзенне УД ‘з, разам з’ [48].

2.2 Паслоўны, літаратурны і семантычны пераклады ў даследаванні

Сярод рэзультатаў дадзенага даследавання вылучаюцца тры віды перакладу на беларускую мову – паслоўны, літаратурны і семантычны. Апошняя

разнавіднасць – перадача пры дапамозе сродкаў беларускай мовы семантыкі фрагментаў імпліцытнага ланцуга, закадаваных у экспліцытных канструкцыях тэксту СМ – умоўна адносіцца да перакладаў. У далейшым мы часцей будзем прымяняць найменне «дэталізаванае апісанне імпліцытных характарыстык» альбо «імпліцытнае апісанне» (падрабязней гл. падглаву «2.3 Паясненні да разбору сказаў тэксту СМ»).

У тэксце імпліцытнага апісання прыводзяцца адпаведныя пазнакі да імпліцытных характарыстык разгляднага фрагмента. Як правіла, у адрозненне ад табліцы, падобныя звесткі аказваюцца больш інфарматыўнымі. Гэта выклікана тым, што ў табліцы імпліцытныя звесткі прыведзеныя толькі да эксплікаваных элементаў імпліцытнага ланцуга, што абумоўлівае іх абмежаванасць, паколькі, як правіла, імпліцытны ланцуг эксплікуецца не цалкам.

Прыкладам, урывак 北冥有魚 ‘у паўночным акіяне ёсць рыба’ пры дапамозе семантычнага перакладу апісваецца наступным чынам:

|Неба| {S₁} мае {A₁} <ў> паўночным {<SAO>_{Ls1}} акіяне {Ls₁} **рыбу {O₁}**

¿(2 варыянт)?

|Рыба| {S₁} мае {A₁; ‘маецца’} ў паўночным {<SAO>_{Ls1}} акіяне {Ls₁}

рыбу {т.б. сябе, O₁; O₁=S₁}

<SAO>_{Ls1}: **Акiян** {S_{1.1}; Ls₁ ▶ S_{1.1}: S_{1.1}=Ls₁}

|знаходзіць| {A_{1.1}; ‘знаходзіцца’}

<на> **поўначы** {Ls_{1.1}; <SAO>_{Ls1} ▶ Ls_{1.1}: Ls_{1.1}=<SAO>_{Ls1}}

|сябе| {O_{1.1}; O_{1.1}=S_{1.1}}

У адрозненне ад *Неба* як S (падрабязней гл. «Пералік умоўных абазначэнняў» дадзенага даследавання), мы схільныя разглядаць *паўночны акiян* як адпаведны Ls, але ніяк не S. Адпаведна варыянт *паўночны акiян мае рыбу* намі не разглядаўся, гэтаксама як і ў сказе *мяч разбіў акно* мы не разглядалі *мяч* як S (падрабязней гл. падглаву «1.2 Сінтаксіс, яго роля ў перадачы мадэлі свету. Экспліцытны і імпліцытны сінтаксіс. Суадносіны сінтаксіса і марфалогіі» гэтага магістарскага праекта).

З пункту гледжання мэты і задач гэтага магістарскага праекта літаратурны пераклад з’яўляецца прадуктам пабочным і не ўяўляе істотнай значнасці ў даследчыцкім аспекце. Тым не менш, ён прадстаўляецца каштоўным у рэчышчы мастацкіх перакладаў, у т.л. і ў плане адпаведных даследаванняў. Тым не менш, для лепшага разумення значэння тэксту СМ альбо пасля тэксту паслоўнага пераклада, альбо пасля дэталізаванага апісання імпліцытных характарыстык мы прыводзім тэкст пераклада літаратурнага.

У першую чаргу менавіта паслоўны пераклад з’яўляецца асноўным інструментам перадачы нагрузкі экспліцытных канструкцый разгледжанага тэксту на вэньяні. З улікам вышэйакрэсленых акалічнасцяў нам падаецца неабходным прадаставіць адпаведныя каментарыі.

Паслоўны пераклад прыводзіцца да кожнага асобнага адрэзка сказа тэксту СМ пасля табліцы (падрабязней пра табліцу гл. падглаву «2.3 Паясненні да разбору сказаў тэксту СМ»). У дадзеным даследаванні паслоўны пераклад максімальна набліжаны да арыгінала, у т.л. і ў плане ўзуальных, стылістычных і іншых асаблівасцяў. Спосаб перакладу, больш уласцівы ПМ, прыведзены ў фігурных дужках з зорачкамі (гл. «Пералік умоўных абазначэнняў»). У тэксце паслоўнага перакладу прыводзяцца пазнакі дэталізаванага апісання экспліцытных канструкцый (гл. ніжэй) – некаторыя з іх дублююць асноўныя пазнакі з табліцы, некаторыя ж апісваюць дадатковыя экспліцытныя звесткі.

Напрыклад, урывак 北冥有魚 ‘у паўночным акіяне ёсць рыба’ пры дапамозе паслоўнага перакладу апісваецца наступным чынам: [*<U> паўночным + акіяне*] {АМ₁} + |неба| {Дз₁} ;альбо |рыба| {Дз₁=ПД₁?} + мае + рыбу {*бліжэй да узуса: у паўночным акіяне |Дз| ёсць рыба*}.

2.3 Паясненні да разбору сказаў тэксту СМ

Тэкст СМ падзелены на асобныя пранумараваныя групы аб’яднаных фрагментаў тэксту, сказы, фрагменты тэксту і/ці урыўкі з фрагментаў тэксту. Разбіццё на групы аб’яднаных фрагментаў тэксту абумоўленае макраэкспліцытнымі (напр., паралелізм) і сэнсавымі (перадача паўнаважаснай ідэі) чыннікамі. Нумарацыя сказаў ажыццяўляецца з мэтай прастаты сэнсавага ўспрымання (г.зн., падзел тэксту на сказы, зручныя для ўспрымання). Фрагменты тэксту нумараваліся на аснове вылучэння мінімальних (ядзерных) экспліцытных канструкцый (т.б., ДВП). Падзел на ўрыўкі з фрагментаў тэксту адбываецца для мінімізацыі нагрувашчвання апісанняў, а таксама зручнасці іх прывядзення ў рамках патрабаванняў да афармлення гэтага магістарскага праекта. Важна адзначыць, што ў залежнасці ад канкрэтнай сітуацыі нумарацыя можа адбывацца шляхам, які не ў поўнай меры супадае з апісаным вышэй і прыкладамі, прыведзенымі ніжэй.

Для прастаты ўспрымання разбор тэксту быў падзелены на часткі, азаглаўленыя словам «сказ» з адпаведнай нумарацыяй (напр., **Сказ 1.1**). Дадзеныя часткі ўключаюць адасобленыя апісанні фрагментаў і/ці ўрыўкаў тэксту (ніжэй – «фрагментаў»), прыведзеныя ў асобных табліцах, якія ўключаюць наступную інфармацыю:

- іерагліфічны запіс фрагмента;
- запіс фрагмента пры дапамозе пініня;
- экспліцытны разбор;
- імпліцытны разбор.

Пасля кожнай табліцы прыведзена дэталізаванае апісанне экспліцытных канструкцый адпаведнага фрагмента з апорай на паслоўны пераклад на беларускую мову. Прыклад нумарацыі экспліцытнага апісання – *ex1.3.2*, дзе *ex* – экспліцытны разбор фрагмента, *1* – група аб’яднаных фрагментаў тэксту СМ, *3* – уласна нумар сказа, *2* – фрагмент (фрагмент тэксту альбо яго ўрывац, як правіла, вылучаны для мінімізацыі нагрувашчванняў у апісаннях і для зручнасці іх прывядзення ў даследаванні). Пры неабходнасці нумар можа ўскладняцца.

Знакі прыпынку ў тэксце СМ у табліцах і адпаведных экспліцытных апісаннях выкарыстоўваюцца выключна ў выпадку іх лагічнага вылучэння, падмацаванага функцыямі адпаведных ЗАС, паколькі выкарыстанне знакаў прыпынку для вэньяні не з’яўлялася характэрным.

У залежнасці ад сітуацыі альбо за ўсімі табліцамі і адпаведнымі экспліцытнымі апісаннямі, альбо пасля кожнай табліцы і адпаведнага экспліцытнага апісання прыводзіцца дэталізаванае апісанне імпліцытных характарыстык на беларускай мове альбо для ўсяго сказа, альбо для асобных яго фрагментаў. Прыклад нумарацыі імпліцытнага апісання – *im1.3.2*, дзе *im* – імпліцытны разбор фрагмента, *1* і *3* – тое ж што і для экспліцытнага апісання, *2* – канкрэтны ланцуг SAO, вызначаны ў дадзеным сказе. У залежнасці ад сітуацыі нумарацыя можа ўскладняцца.

Нумарацыя экспліцытных і імпліцытных элементаў ажыццяўляецца ад сэнсава асноўных да сэнсава дадзеных, ад першасных да рэканструяваных. Імпліцытнае апісанне сказа 1.1 прыведзена ў найбольш разгорнутым выглядзе з мэтай дэманстравання фундаментальнасці мінімальнага (ядзернага) семантычнага ланцуга SAO. У далейшым згорнутыя ланцугі SAO раскрываліся суадносна з неабходнасцю глыбіні разбору, што адпавядае мэце і задачам гэтага даследавання.

У астатнім прымяняюцца іншыя умоўныя абазначэнні і скарачэнні, выкарыстаныя ў гэтым даследаванні.

Як правіла, пасля імпліцытнага апісання прыводзіцца літаратурны пераклад. Нумарацыя літаратурнага перакладу адпавядае нумарацыі сказаў. Перад нумарам дадаецца пазнака *lit*.

2.4 Разбор сказаў тэксту СМ

Сказ 1.1

[北	+	冥]	+	有	+	魚
[běi	+	míng]	+	yǒu	+	yú
[A _{3AM1}	+	AM ₁]	+	AKB ₁	+	ПД ₁ /¿ПД ₁ = Дз ₁ ?
[<SAO> _{Ls1}		Ls ₁]		A ₁		O ₁ /¿O ₁ {auto S ₁ }?

$L_{S1.1}$ {<SAO> _{Ls1} ► L _{S1.1} : L _{S1.1} =<SAO> _{Ls1} }		$S_{1.1}$ {L _{S1} ► S _{1.1} : S _{1.1} =L _{S1} }				
--	--	---	--	--	--	--

ex1.1.1. [<Y> паўночным + акіяне] {AM₁} +
+ |неба| {Дз₁} альбо ¿|рыба| {Дз₁=ПД₁}? + мае + рыбу
{прамае няпоўнае выяўленне (згортка S₁, у 2 варыянце autoS₁); прамая
прэдыкацыя}

{*бліжэй да узуса:

у паўночным акіяне |Дз| ёсць рыба: ЕХ бел. мова=вэньнянь, неістотнае
ўзуальнае разыходжанне (SEM ‘мець’ для ПрЁ быць у бел. мове);

альбо у паўночным акіяне маец-ца рыба (|Дз|=ПД): ЕХ блізкасць бел. мовы
да вэньняні, але падкрэсліванне ў бел. мове |Дз|=ПД (постфікс -ся)*}

im1.1.1. |Неба| {S₁} мае {A₁} <ў> паўночным {<SAO>_{Ls1}} акіяне {L_{S1}}
рыбу {O₁}

¿2 варыянт?

|Рыба| {S₁} мае {A₁; ‘маец-ца’} ў паўночным {<SAO>_{Ls1}} акіяне {L_{S1}}
рыбу {S₁=O₁}

<SAO>_{Ls1}: Акіян {L_{S1} ► S_{1.1}} |знаходзіць| {A_{1.1}; ‘знаходзіц-ца’}

<на> поўначы {<SAO>_{Ls1} ► L_{S1.1}}

|сябе| {O_{1.1}; autoS_{1.1}}

[其	+	名]	+	為	+	鯤
[qí	+	míng]	+	wéi	+	Kūn
[A _{3Д32} {ЗАС ^{501.6} 其: ПД ₁ A _{3Д32} : A _{3Д32} =ПД ₁ }	+	УД ₃₂]	+	AKB ₂	+	ПД ₂
S ₂ {O ₁ S ₂ : S ₂ =O ₁ }/ O ₂ {O ₁ O ₂ : O ₂ =O ₁ }		A ₂ ~O ₂ / A ₂				Sc ₂ / Sc ₂
		<SAO> _{O2.1} / A _{2.1} ~O _{2.1} <SAO> _{O2.2}		A _{2.1} / A _{2.2}		<SAO> _{S2.1} / <SAO> _{S2.2}
		S _{2.1.2} /S _{2.2.2}				S _{2.1.1} /S _{2.2.1}

ex1.1.2. [яе {ЗАС^{501.6} 其} + імя] + ёсць + Кунь

{адваротная прэдыкацыя, асабліва для 1 варыянта, універсальная
метафарызацыя; эксплікаванне мікрапрацэсаў; у 2, 3 варыянтах ІМ разбору
згортка S₂}

{*бліжэй да узуса:

яе імя <ёсць> Кунь: ЕХ бел.мова=вэньнянь, стылістычнае разыходжанне
(ПрЁ быць у бел. мове ў сказах цяп. ч. апускаецца);

альбо яе |Дз; ‘людзі’| завуць Кунь: тэарэтычна магчыма ЕХ
бел.мова=вэньнянь (|天|冥有魚, |人|名之鯤);

альбо *яна завец-|ца| Кунь* (Дз=|ПД|): ЕХ блізкасьць бел. мовы да вэньяні, але падкрэсліванне ў бел. мове |Дз|=ПД (постфікс -ся)*).

ім1.1.2. Яна {O₁||S₂} |мае| {A₂} «Кунь» {SC₂} імя {O₂}

SC₂{<SAO>}: «Кунь» {<SAO>_{S2.1}; SC₂►<SAO>_{S2.1}: <SAO>_{S2.1}=SC₂}

|слова| {S_{2.1}} *мае* {A_{2.1}} *імя* {<SAO>_{O2.1}} |ўласцівасці| {O_{2.1}}

<SAO>_{S2.1}: «Кунь» {S_{2.1.1}; <SAO>_{S2.1}►S_{2.1.1}: S_{2.1.1}=<SAO>_{S2.1}}

|мае| {A_{2.1.1}}

|слова| {<SAO>_{O2.1.1}; S_{2.1}►<SAO>_{O2.1.1}: <SAO>_{O2.1.1}=S_{2.1}}

|ўласцівасці| {O_{2.1.1}}

<SAO>_{O2.1.1}: |Слова|

{S_{2.1.1.1}; <SAO>_{O2.1.1}►S_{2.1.1.1}: S_{2.1.1.1}=<SAO>_{O2.1.1}}

|мае| {A_{2.1.1.1}}

|ўласцівасці| {O_{2.1.1.1}; O_{2.1.1}►O_{2.1.1.1}: O_{2.1.1.1}=O_{2.1.1}}

<SAO>_{O2.1}: Імя {S_{2.1.2}; <SAO>_{O2.1}►S_{2.1.2}: S_{2.1.2}=<SAO>_{O2.1}}

|мае| {A_{2.1.2}}

|ўласцівасці| {O_{2.1.2}; O_{2.1}►O_{2.1.2}: O_{2.1.2}=O_{2.1}}

(2 варыянт)

|Людзі| {S₂} *назваюць* {A₂} «Кунь» {SC₂} *яе* {O₂; O₁►O₂: O₂=O₁}

A₂{<SAO>}: |Людзі| {S_{2.1}; S₂||S_{2.1}: S_{2.1}=S₂} *даюць* {A_{2.1}}

імя {O_{2.1}; A₂►O_{2.1}}

SC₂{<SAO>}: «Кунь» {<SAO>_{S2.2}; SC₂►<SAO>_{S2.2}: <SAO>_{S2.2}=SC₂}

|слова| {S_{2.2}} *мае* {A_{2.2}}

імя {<SAO>_{O2.2}; O_{2.1}||<SAO>_{O2.2}: <SAO>_{O2.2}=O_{2.1}} |ўласцівасці| {O_{2.2}}

<SAO>_{S2.2}: «Кунь» {S_{2.2.1}; <SAO>_{S2.2}►S_{2.2.1}: S_{2.2.1}=<SAO>_{S2.2}}

|мае| {A_{2.2.1}}

|слова| {<SAO>_{O2.2.1}; S_{2.2}►<SAO>_{O2.2.1}: <SAO>_{O2.2.1}=S_{2.2}}

|ўласцівасці| {O_{2.2.1}}

<SAO>_{O2.2.1}: |Слова|

{S_{2.2.1.1}; <SAO>_{O2.2.1}►S_{2.2.1.1}: S_{2.2.1.1}=<SAO>_{O2.2.1}}

|мае| {A_{2.2.1.1}}

|ўласцівасці| {O_{2.2.1.1}; O_{2.2.1}►O_{2.2.1.1}: O_{2.2.1.1}=O_{2.2.1}}

<SAO>_{O2.2}: Імя {S_{2.2.2}; <SAO>_{O2.2}►S_{2.2.2}: S_{2.2.2}=<SAO>_{O2.2}}

|мае| {A_{2.2.2}}

|ўласцівасці| {O_{2.2.2}; O_{2.2}►O_{2.2.2}: O_{2.2.2}=O_{2.2}}

літ1.1. У Паўночным акіяне жыве рыба, якую завуць Кунь².

Сказ 1.2

^z [>鯤	+	之	+	大<] ^z	//,
^z [>Kūn	+	zhī	+	dà<] ^z	//,
Т: ПД ₁ {часткова, гл. 其 з ex1.2.2}~Дз _{1.1}					//,
Дз _{1.1}					

$^z[>УД_{31.1.1}$ {Аз _{Д31.1} у ПД ₁ }	+	ЗАС ^{701.6} 之 {АКВ _{1.1.1} ► Д _{31.1} у ПД ₁ }	+	АКВ _{1.1.1} ~¿ПД _{1.1.1} ?<] ^z {УД _{31.1} у ПД ₁ }	
О₁ {часткова}					
S₂		{<S ₂ A _{2.1} O _{2.1} > ► S ₂ A _{2.1} O _{2.1} } {<S ₂ A _{2.2} O _{2.2} > ► S ₂ A _{2.2} O _{2.2} }		<SAO> _{O2.2}	

ex1.2.1. $^z[>Кун-$ + $-я$ {ЗАС^{701.6} 之} + «*вялікасць*»<]^z {ПД₁ ► Д_{31.1}} //
<людзі не ведаюць>

{*ЕХ граматычнае і стылістычнае разыходжанне паміж бел. мовай і
вэньянню: спецыфіка інверсіі ў вэньяні, адрозная ад такой у бел. мове*}

ex1.2.1.1. *Кунь* + {ЗАС^{701.6} 之} + «*вялікасны*» {АКВ_{1.1.1}}

¿альбо?

Кунь |мае| {АКВ_{1.1.1}} + {ЗАС^{701.6} 之} +

+ «*вялікаснасць*» {ПД_{1.1.1}; ‘вялікі намер’}

{прамая прэдыкацыя; эксплікаванне мікрапрацэсаў; згортка А_{2.2} і О_{2.2}}

{*ex1.2.1, ex1.2.1.1 бліжэй да узуса

велічыню *Куня* (як словазлучэнне)

альбо <наколькі {ЗАС^{601.a} 幾 у ПД₁}> *Кунь вялікі* (як сінтагма): ЕХ сказава-
фразаваая аналагічнасць*}

不	+	知	+
bù	+	zhī	+
ЗАС ^{не301.a} 不	+	АКВ ₁	+
ms		А ₁	

ex1.2.2. |людзі {Д₃₁}| + не {ЗАС^{не301.a} 不} + *ведаюць*<:> +

{прамая прэдыкацыя; згортка S₁}

^其 [>其	+	^幾 [>幾	+	[千	+	里]<] ^幾 <] ^其	+	也。
^其 [>qí	+	^幾 [>jǐ	+	[qiān	+	lǐ]<] ^幾 <] ^其	+	yě.
^其 [>ПД ₁ <] ^其								КЧ ^{201.a} 也
^其 [> ПД ₁ ~Д _{31.1} {ЗАС ^{501.b} 其: ПД ₁ ► Д _{31.1} }	+	^幾 [>ЗАС ^{601.a} 幾 {Аз ₁ ПД _{1.1} ~ syn АКВ _{1.1} }	+	[Аз ₂ ПД _{1.1}	+	ПД _{1.1}] <] ^幾		
О₁								
<S ₂ A _{2.1} O _{2.1} >						<SAO> _{O2.1}		

ex1.2.3. + <:> ^其[>яна {ЗАС^{501.b} 其} +

+ ^幾[>|займае| {АКВ_{2.1}} колькі {ЗАС^{601.a} 幾} +

+ [тысяч + лі]<]^幾<]^其 + . {КЧ^{201.a} 也}

{адваротная прэдыкацыя; эксплікаванне мікрапрацэсаў; згортка А_{2.1} і О_{2.1}}

{*бліжэй да узуса

колькі тысяч лі |складае| яе {‘Куня’} даўжыня: ЕХ няпоўнае разыходжанне бел. мовы і вэньяні: MS (ЗАС^{601.a} 幾 у функцыі АКВ як паказчык эксплікавання мікрапрацэсаў і паўнаўартасны АКВ у бел. мове пры адсутнасці ПД і наяўнасці АМ) і стылістычнае (*колькі тысяч лі складае яна <рыбы «вялікасць»>);

альбо колькі тысяч лі яна цягнеца: ЕХ няпоўнае разыходжанне бел. мовы і вэньяні: MS (тое самае, тэ постфікс -ся ў бел. мове як ЕХ паказчык ПД) і стылістычнае (тое самае)*}

ім.1.2.1. |Людзі| {S₁} не {MS} ведаюць {A₁} ім.1.2.2. {O₁}

ім.1.2.2 {O₁}: Кунь {S₂} |мае| {A_{2.1}} <ў> колькі? {MS} тысяч + лі {<SAO>_{O2.1}} |намер| {O_{2.1}}

ім.1.2.3. Кунь {S₂} |мае| {A_{2.2}} вялікі {<SAO>_{O2.2}}

|намер| {O_{2.2}; O_{2.1} || O_{2.2}: O_{2.2}=O_{2.1}}

літ.1.2. Невядома, колькі тысяч лі³ складае яе велічыня.

Сказ 1.3

化	+	而	+	為	+	鳥
huà	+	ér	+	wéi	+	niǎo
ДВ ₁	+	ЗАС ^{402.a} _{B1} 而	+	АКВ ₁	+	ПД ₁
A _{1.1}		{SA _{1.1} O SA _{1.2} O}		A _{1.2}		P _{1.2}

ex1.3.1. |Кунь| {Д₃₁} + змяня- + -ючыся {ЗАС^{402.a}_{B1} 而} + становіцца + нтушкай

{прамая прэдыкацыя; згортка усіх S і ўніверсальная згортка O_{1.1} (autoS_{1.1})}

ім.1.3.1. |Кунь| {S₁} змяняе {A_{1.1}; ‘змяняецца’} |сябе| {O_{1.1}; O_{1.1}=S₁}

ім.1.3.2. |Кунь| {S₁} «становіць» {A_{1.2}; ‘становіцца’}

|з сябе| {Mt_{1.2}; S₁ || Mt_{1.2}: Mt_{1.2}=S₁} нтушку {P_{1.2}}

[其	+	名]	+	為	+	鵬
[qí	+	míng]	+	wéi	+	Péng
[A _{3Д32} {ЗАС ^{501.6} 其: ПД ₁ A _{3Д32} : A _{3Д32} =ПД ₁ }	+	УД ₃₂]	+	АКВ ₂	+	ПД ₂
S ₂ {P _{1.2} S ₂ : S ₂ =P _{1.2} }/ O ₂ {P _{1.2} O ₂ : O ₂ =P _{1.2} }		A ₂ ~O ₂ / A ₂		{гл. сказ 1.1}		Sc ₂ / Sc ₂

ex1.3.2. [яе {ЗАС^{501.6} 其} + імя] + ёсць + Пэн

{адваротная прэдыкацыя, ўніверсальная метафарызацыя; эксплікаванне мікрапрацэсаў; у 2, 3 варыянтах ІМ разбору згортка S₂}

{*бліжэй да узуса:

яе імя <ёсць> Пэн: ЕХ бел.мова=вэньянь, стылістычнае разыходжанне (прё быць у бел. мове ў сказах цяп. ч. апускаецца);

альбо яе |людзі, Дз| завуць Пэн: тэарэтычна магчыма ЕХ супадзенне бел.мовы і вэньяні (其為鳥, |人|名之鵬);

альбо яна завец-|ца| Пэн (Дз=|ПД|): ЕХ блізкасьць бел. мовы да вэньяні, але падкрэсліванне ў бел. мове |Дз|=ПД (постфікс -ся)*}.

ім1.3.3. Яна {S₂} |мае| {A₂} «Пэн» {Sc₂} імя {O₂}

(2 варыянт)

|Людзі| {S₂} называюць {A₂} «Пэн» {Sc₂} яе {O₂}

літ1.3. Рыба гэтая пераўтвараецца ў птушку, якую завуць Пэн⁴.

Сказ 1.4

^z [>鵬	+	之	+	背<] ^z	//,
^z [>péng	+	zhī	+	bèi<] ^z	//,
Т: ПД ₁ {часткова, гл. 其 з ex1.4.3}~Дз _{1.1}					//,
Дз _{1.1}					
^z [> гл. ніжэй~Аз _{Дз1.1} {Аз _{Дз1.1} у ПД ₁ }	+	ЗАС ^{701.6} 之~ЗАС ^{701.a} 之 {ПД _{1.1.1} ►Дз _{1.1} у ПД ₁ }~ {псТ 鵬►Аз _{удз1.1} у ПД ₁ }	+	гл. ніжэй~УДз _{1.1} <] ^z {УДз _{1.1} у ПД ₁ }	
УДз _{1.1.1} ~адсутнічае				ПД _{1.1.1} ~адсутнічае	
О ₁ {часткова}					
<SAO> _{S2}		{<S _{2.1} A _{2.1} O _{2.1} >►S _{2.1} A _{2.1} O _{2.1} }		S ₂	
S _{2.1} {<SAO> _{S2} ►S _{2.1} : S _{2.1} =<SAO> _{S2} }				O _{2.1} {S ₂ ►O _{2.1} : O _{2.1} =S ₂ }	

ex1.4.1. ^z[>Пэн- + -а {ЗАС^{701.6} 之~ЗАС^{701.6} 之} +
+ спіны <«вялікасці»> <]^z {^z[>Дз_{1.1}<]^z}/<людзі не ведаюць>

{ЕХ граматычнае і стылістычнае разыходжанне паміж бел. мовай і вэньянню: спецыфіка інверсіі ў вэньяні, адрозная ад такой у бел. мове; узуальнае разыходжанне, абумоўленае лаганізмам і выкліканае паралелізмам у вэньяні: людзі не ведаюць |даўжыні| спіны~ *людзі не ведаюць спіны}

ex1.4.1.1. Пэн {УДз_{1.1.1}} + {ЗАС^{701.6} 之} + |мае| {АКВ_{1.1.1}} + спіну {ПД_{1.1.1}}

альбо Пэн- {Аз_{Дз1.1} у ПД₁} + -а {ЗАС^{701.a} 之} +

+ спіна <‘спіны «вялікасць»’> {УДз_{1.1} у ПД₁}

{прамая прэдыкацыя; універсальная згортка А_{2.1} у словазлучэнні (2 варыянт)}

{*бліжэй да узуса

памеру |спіны| Пэна (як словазлучэнне)

альбо <наколькі {ЗАС^{601.a} 幾 у ПД₁}> спіна Пэна |вялікая|{ДВП_{1.1}; кантэкст}

(як сінтагма): ЕХ сказава-фразавае аналагічнасць*}

不	+	知	+
bù	+	zhī	+
ЗАС ^{не301.a} 不	+	АКВ ₁	+
		А ₁	

--	--	--	--

ex1.4.2. |людзі {Дз₁}| + не {ЗАС^{не301.a} 不} + ведаюць + <:>

{прамая прэдыкацыя; згортка S₁}

^其 [>其	+	^幾 [>幾	+	[千	+	里] <] ^幾 <] ^其	+	也。
^其 [>qí	+	^幾 [>jǐ	+	[qiān	+	lǐ] <] ^幾 <] ^其	+	yě.
^其 [>ПД ₁ <] ^其								КЧ ^{201.a} 也
^其 [>ПД ₁ ~Дз _{1.1} {ЗАС ^{501.в} 其: ПД ₁ ►Дз _{1.1} }	+	^幾 [>ЗАС ^{601.a} 幾 {Аз ₁ ПД _{1.1} ~ syn АКВ _{1.1} }	+	[Аз ₂ ПД _{1.1}	+	ПД _{1.1}] <] ^幾		
O ₁								
{<SAO> _{S2} +S ₂ ; S ₂ – умоўны S}				<SAO> _{O2}				

ex1.4.3. + <:> ^其[>яна {спіна <спіны «вялікасць»>; ЗАС^{501.в} 其} +

+ ^幾[>|займае| {АКВ_{2.1}} колькі {ЗАС^{601.a} 幾} +

+ [тысяч + лі] <]^幾 <]^其 + . {КЧ^{201.a} 也}

{адваротная прэдыкацыя, у т.л. на мікраўзроўнях; эксплікаванне мікрапрацэсаў; згортка A₂ і O₂}

{*бліжэй да узуса

колькі тысяч лі |складае| яе {‘спіны’} |даўжыня|: ЕХ няпоўнае разыходжанне бел. мовы і вэньянi: SEM (у бел. мове выкарыстанне слова спіна, як у вэньянi 背 без удакладнення даўжыня семантычна няправільнае); MS (ЗАС^{601.a} 幾 у функцыі АКВ як паказчык эксплікавання мікрапрацэсаў і паўнаўартасны АКВ у бел. мове пры адсутнасці ПД і наяўнасці АМ) і стылістычнае (*колькі тысяч лі складае яна <спіны |даўжыня|>);

альбо колькі тысяч лі яна {‘спіны |даўжыня|’} цягнеца: ЕХ няпоўнае разыходжанне бел. мовы і вэньянi: SEM (тое самае); MS (тое самае, тс постфікс -ся ў бел. мове як ЕХ паказчык ПД) і стылістычнае (тое самае)*}

ім.1.4.1. |Людзі| {S₁} не {MS} ведаюць {A₁} ім.1.4.2. {O₁}

ім.1.4.2 {O₁}. Пэна + спіна {<SAO>_{S2} + S₂; умоўны S} |мае| {A₂}

<ў> колькі? {MS} тысяч + лі {<SAO>_{O2}} |намер| {O₂}

<SAO>_{S2}: Пэн {<SAO>_{S2}||S_{2.1}; рэальны S} |мае| {A_{2.1}} спіну {S₂||O_{2.1}}

літ.1.4. Невядома, колькі тысяч лі цягнеца яе спіна.

Сказ 2

怒	+	而	+	飛
nù	+	ér	+	fēi
ДВ ₁	+	ЗАС ^{402.a} _{В1} 而	+	АКВ ₁
A _{1.1}		{SA _{1.1} O SA _{1.2} O}		A _{1.2}

ex2.1. |Пэн| {Дз₁} + «магутніч- + -аючы» {ЗАС^{402.a}_{В1} 而} + ўзятае

{прамая прэдыкацыя; згортка ўсіх S, універсальная згортка ўсіх O (autoS)}

{*бліжэй да узуса

Пэн магутна/з магутнасцю ўзятае: ЕХ неістотнае граматычнае, узуальнае, стылістычнае разыходжанне паміж бел. мовай і вэньянню: 怒 тут ‘праяўляць магутнасць, гнеў’ можа выступаць В, *магутнасць* альбо *магутны* ў бел. мове падобным кантэксце – не*}

im2.1. |Пэн| {S₁} «магутнічае» {A_{1.1}; ‘магутнічаец-ца’}, ‘праяўляе магутнасць’ |сябе| {O_{1.1}}

im2.2. |Пэн| {S₁} |крыламі| {I₁}

узятае = перамяшчае {A_{1.2}; ‘перамяшчаец-ца’} |у наветры| {Ls}

|сябе=цела| {O_{1.2}}

[其]	+	翼]	+	若		...		雲
[qí]	+	yì]	+	ruò		...		yún
[AзУД ₃₂ {ЗАС 其 ^{501.6} : Д ₃₁ #УД ₃₂ : УД ₃₂ = Д ₃₁ }	+	УД ₃₂		АКВ ₂		АзПД ₂ {ex2.3}		ПД ₂
⟨SAO⟩ ₁₀₂ {S ₁ #⟨SAO⟩ ₁₀₂ : ⟨SAO⟩ ₁₀₂ =S ₁ }		⟨SAO⟩ ₂₀₂		A ₂ ~P ₂		⟨SAO⟩ _{10r2} {im2.4}		⟨SAO⟩ _{20r2}

ex2.2. [яе {ЗАС 其^{501.6}} + крылы] +

*з’яўляюцца падобнымі <на> {параўн. рус. *походят на*} + {ex2.3} +
+ *хмары* {ПД₂►Дзз; гл. ex2.3}*

{адваротная прэдыкацыя, універсальная метафарызацыя; універсальная згортка S₂}

im2.3. |Людзі| {S₂} канстатуюць {A₂} |...| {гл. im2.4}

хмараў {⟨SAO⟩_{20r2}} |параметраў| {O_{r2}} <i>

яе {⟨SAO⟩₁₀₂} крылаў {⟨SAO⟩₂₀₂} |параметраў| {O₂} супадзенне {P₂}

¿ ^{701.6-¿} [> [垂]	+	天]	+	之	+	雲<] ^{701.6-¿} ?
¿ ^{701.6-¿} [> [chuí]	+	tiān]	+	zhī	+	yún <] ^{701.6-¿} ?
[АзПД ₂]			+	ЗАС ^{701.a} 之	+	ПД ₂
¿ ^{701.6-¿} [> [АКВ ₃	+	[ЗАС ^{11.a} А-ДМ ₃ 於 +А-ДМ ₃]	+	¿ ЗАС ^{701.6} 之? {нетыповае ўжыванне} {ПД ₂ ►Дзз}	+	Дзз<] ^{701.6-¿} ? {ПД ₂ ►Дзз: Дзз=ПД ₂ }
⟨SAO⟩ _{10r2}						⟨SAO⟩ _{20r2}
A ₃		Ls ₃		{⟨SAO⟩ _{20r2} ►O ₃ }		O ₃ {⟨SAO⟩ _{20r2} ►O ₃ : O ₃ =⟨SAO⟩ _{20r2} }

ex2.3. [звешваюцца + <з> неба] {АзПД₂} +

+ *што* {ЗАС^{701.а} 之; параўн. рус. *свешивающиеся с неба*} +
 + *хмары* {ПД₂; гл. ex2.2}
 ex2.3.1. 之^{701.6} [>звешиваюцца {АКВ₃} + |ЗАС^{11.а}_{А-ДМ3} 於| <з> неба {А-ДМ} +
 + {之 ЗАС^{701.6} 之?} + *хмары* {ПД₂ ► ДЗ₃} <] ^{701.6} 之?

{ex2.3.1 прамая прэдыкацыя; згортка сказа, адпаведнага SA₃O да словазлучэння; згортка S₃}

{*бліжэй да узуса *хмары, што звешиваюцца з неба*: ЕХ амаль поўнае супадзенне ў бел. мове і вэньяні, MS разыходжанне (парадак азначэння і азначанага, ПС складаназалежны сказ у бел. мове і Аз у вэньяні)*}.

im2.4. |Неба| {S₃} *звешивае* {А₃} <з> неба {LS₃} *хмары* {<SAO>_{2Or2} ► O₃}

альбо

[[垂	+	天]	+	之	+	雲]
[[chuí	+	tiān]	+	zhī	+	yún]
[[Аз _{ПД2}]			+	ЗАС ^{701.а} 之	+	ПД ₂]
<SAO> _{1Or2}						<SAO> _{2Or2}
LS ₃		<SAO> _{LS3}		{<SAO> _{2Or2} ► O ₃ }		O ₃ {<SAO> _{2Or2} ► O ₃ : O ₃ =<SAO> _{2Or2} }
O ₄ {LS ₃ ► O ₄ : O ₄ =LS ₃ }		LS ₄ {<SAO> _{LS3} ► LS ₄ : LS ₄ =<SAO> _{LS3} }				

ex2.3. *україннага + неба + што* {ЗАС^{701.а} 之}, + *хмары* {ПД₂, гл. у ex2.2}

{згортка сказаў, адпаведных SA₃O і SA₄O да словазлучэнняў; эксплікацыя мікрапрацэсаў, згортка ўсіх А}

{для SA₃O адваротная прэдыкацыя, згортка S₃, для SA₄O адваротная прэдыкацыя, згортка S₄}

{*бліжэй да узуса

хмары ўскраїннага неба: ЕХ амаль поўнае супадзенне ў бел. мове і вэньяні, MS разыходжанне (парадак азначэння і азначанага); тэ і для сучаснай кітайскай мовы (天边的云 [55])

альбо *хмары, што знаходзяцца на ўскраіне неба*: ЕХ сутнаснае супадзенне ў бел. мове і вэньяні, MS разыходжанне (парадак азначэння і азначанага, ПС і SEM афармленне ІМ характарыстык у бел. мове, толькі SEM – у вэньяні); тэ і для сучаснай кітайскай мовы, магчымы варыянт – <位于>边的云*}.

im2.4. |Неба| {S₃} |мае| {А₃} <на> неба + ўскраіне {<SAO>_{LS3}+LS₃}

хмары {Pt₂ ► O₃}

<SAO>_{LS3}: |Неба| {S₄; S₃ || S₄: S₄=S₃} |мае| {А₄}

<на> небе {<SAO>_{LS3} ► LS₄} ўскраіну {LS₃ ► O₄}

літ2. Калі яна магутна ўзнямаецца ў вышыню, яе крылы становяцца падобныя хмарам, што засцінаюць нябёсы.

Сказ 3

[是]	+	鳥]	+	也	//,
[shì]	+	niǎo]	+	yě	//,
Т				ЗАС ^{201.6} 也	//
[АЗУД ₁ ~ПД ₁	+	УД ₁ ~ПД ₁ {да ДВ ₁ }	+		//
⟨SAO⟩ _{S1} i адсутнічае/⟨SAO⟩ _{S2}		S ₁ i адсутнічае/S ₂		{ms: S ₁ //} i {ms: адсутнічае/S ₂ //}	
адсутнічае/⟨SAO⟩ _{S3} {⟨SAO⟩ _{S2} ►⟨SAO⟩ _{S3} : ⟨SAO⟩ _{S3} =⟨SAO⟩ _{S2} }		адсутнічае/S ₃ {S ₂ ►S ₃ : S ₃ =S ₂ }			

ex3.1. [Гэтая + птушка] + ж// {ЗАС^{201.6} 也}

{*бліжэй да узуса

птушка ж гэтая, альбо а птушка гэтая, альбо а што датычыцца птушкі гэтай: ЕХ бел.мова=вэньян, стылістычнае разыходжанне*},

[海]	+	運]	+	則	+	將	+
[hǎi]	+	yùn]	+	zé	+	jiàng	+
[АЗУД ₃₁	+	УД ₃₁	+	ЗАС ^{401.6} 則	+	пЗАС ^{801.a} 將~ДВ ₁	+
⟨SAO⟩ _{Or1.1} ⟨SAO⟩ _{O2}		Or _{1.1} O ₂		¿{адваротная прэдыкацыя}?		A _{1.1}	
Ls ₃ {⟨SAO⟩ _{O2} ►Ls ₃ : Ls ₃ =⟨SAO⟩ _{O2} }		A ₃ {O ₂ ►A ₃ : A ₃ =Or ₂ }		¿{афармленне розных ланцугоў SAO}?			

ex3.2. [марскі + рух] + ды {ЗАС^{401.6} 則} +

+ з {пЗАС⁸⁰¹ 將} <гэтай птушкай>~ вядзе {ДВ₁} <гэтую птушку> +
{*ex3.1-ex3.2 бліжэй да узуса

птушка ж гэтая ўслед за/ідучы за марскім рухам: ЕХ адрозненне ў прэдыкацыі (бел. мова – прамая, вэньян – адваротная), але SEM блізкасць (ідзе за – 將); ЕХ блізкасць бел. мовы да сучаснай кітайскай мовы (这只鹏鸟呀，随着海上汹涌的波涛 [55])*}

徙	+	於[> [於	+	[南	+	冥] <]於
xǐ	+	於[> [yú	+	[nán	+	míng] <]於
АКВ ₁	+	於[> [ЗАС _{А-ДМ1}	+	[АЗ _{А-ДМ1}	+	А-ДМ ₁ {да АКВ ₁ } <]於
A _{1.2} A ₂				⟨SAO⟩ _{Ls1.2} ⟨SAO⟩ _{Ls2}		Ls _{1.2} Ls ₂

ex3.3. + перамяшчаецца + 於[> ў накірунку {ЗАС_{А-ДМ1} 於} +

+ [паўднёвага + акіяна] <]於

{ex3.1-ex3.3 адваротная прэдыкацыя для ўсіх SAO}

{для 1 варыянта ўніверсальная згортка $O_{1.1}$ і $O_{1.2}$ ($autoS_1$), згортка S_2 }
 {для 2 варыянта згортка O_3 ; SEM эксплікацыя для SA_2O і SA_3O : магчымая семантыка словазлучэння 海運 як ‘хваляванне вады ад узмахай крылаў пад-час палёту над марской паверхняй’ [47]}

im3.1. Гэтая { $\langle SAO \rangle_{S_1}$ } **птушка** { S_1 } **накіроўвае** { $A_{1.1}$; ‘накіроўваецца’}
 за {пЗАС⁸⁰¹ 將} **марскім** { $\langle SAO \rangle_{O_2} \parallel \langle SAO \rangle_{Or_{1.1}}$ } **рухам** { $O_2 \parallel Or_{1.1}$ } |**сябе**| { $O_{1.1}$ }

im3.2. Гэтая { $\langle SAO \rangle_{S_1}$ } **птушка** { S_1 }
перамяшчае { $A_{1.2} \parallel A_2$; ‘перамяшчаецца’}
 ў **накірунку** [паўднёвага + акіяна] { $\langle SAO \rangle_{L_{S1.2}} + L_{S1.2} \parallel \langle SAO \rangle_{L_{S2}} + L_{S2}$ }
 |**сябе**| { $O_{1.2}$; $O_{1.1} \parallel O_{1.2}$; $O_{1.2} = O_{1.1}$ }

im3.3. |Неба| { S_2 } **перамяшчае** { $A_2 \parallel A_{1.2}$ }
 ў **накірунку** [паўднёвага + акіяна] { $\langle SAO \rangle_{L_{S2}} + L_{S2} \parallel \langle SAO \rangle_{L_{S1.2}} + L_{S1.2}$ }
марскі { $\langle SAO \rangle_{O_2} \parallel \langle SAO \rangle_{Or_{1.1}}$ } **рух** { $O_2 \parallel Or_{1.1}$ }
 $\langle SAO \rangle_{O_2}$: |**Неба**| { $S_2 \blacktriangleright S_3$ } «узрушвае» { A_3 ; ‘выклікае рух’}
 <ў> **моры** { L_{S3} ; $\langle SAO \rangle_{O_2} \blacktriangleright L_{S3}$; $L_{S3} = \langle SAO \rangle_{O_2}$ }
 |**ваду**| { O_3 }

(2 варыянт: замест *im3.2*, *im3.3*)

Гэтая { $\langle SAO \rangle_{S_2}$ } **птушка** { S_2 } |**крыламі**| { Sp_2 } **перамяшчае** { $A_2 \parallel A_{1.2}$ }
 ў **накірунку** [паўднёвага + акіяна] { $\langle SAO \rangle_{L_{S2}} + L_{S2} \parallel \langle SAO \rangle_{L_{S1.2}} + L_{S1.2}$ }
марскі { $\langle SAO \rangle_{O_2} \parallel \langle SAO \rangle_{Or_{1.1}}$ } **рух** { $O_2 \parallel Or_{1.1}$ }
 $\langle SAO \rangle_{O_2}$: *Гэтая* { $\langle SAO \rangle_{S_3} \blacktriangleright \langle SAO \rangle_{S_2}$ } **птушка** { $S_2 \blacktriangleright S_3$ }
 «узрушвае» { $O_2 \blacktriangleright A_3$; ‘выклікае рух’}
 <ў> **моры** { $\langle SAO \rangle_{O_2} \blacktriangleright L_{S3}$ } |**ваду**| { O_3 }

літ3. А птушка гэтая ўслед за ўскалыхнутымі хвалямі накіроўваецца да Паўднёвага акіяна.

Сказ 4.1

[南]	+	冥]	+	者	//,	[天	+	池]	+	也。
[nán]	+	míng]	+	zhě	//,	[tiān	+	chí]	+	yě.
Т: Дз				ЗАС ^{702.6} 者	//	К: Аз _{ПД} +ПД				+ КЧ ^{201.В} 也
[Аз _{Дз}	+	УДз]		{syn АКВ}		[Аз _{ПД}	+	ПД]		
$\langle SAO \rangle_S$		S				$\langle SAO \rangle_O$				

ex4.1. [Паўднёвы + акіян] + жа {ЗАС^{702.6} 者: syn АКВ} |**ёсць**| {АКВ} +
 [прыродны + **вадаём**] + . {КЧ^{201.В} 也}

{прамая прэдыкацыя; згортка А, універсальная згортка О}

{*бліжэй да узуса}

Паўднёвы акіян – гэта прыродны вадаём: ЕХ бел. мова=вэньян, наяўнасць своеасаблівай звязкі на месцы В (ЗАС^{702.6} 者 у вэньяні і *гэта* ў бел. мове)*}

im4.1. Паўднёвы { $\langle SAO \rangle_S$ } **акіян** {S} |**мае**| {A}

природнага + вадаёма {<SAO>₀} |уласцівасці| {O}

літ4.1. Паўднёвы ж акіян – гэта Нябёснае возера⁵.

Сказ 4.2

齊	+	ゝ ^{702.a} 者[>諧	+	者<] ^{702.a} 者?	//,
qí	+	ゝ ^{702.a} 者[>xié	+	zhě<] ^{702.a} ?	//,
Т: [УД ₃₁] {sem прозвішча + імя}/ [Аз _{УД31} + УД ₃₁] {sem месца + імя}/ іншае – гл. ніжэй				ЗАС ^{702.6} 者 {syn АКВ ₁ , тс ніжэй}	//
Аз _{Д31}	+	ゝ ^{702.a} 者[>УД ₃₁ <] ^{702.a} 者?			
		УД ₃₁ ~ゝАз _{УД31} {sem УД ₃₁ }?	+	ЗАС ^{702.6} 者~ ゝ[ЗАС ^{702.a} 者 {syn УД ₃₁ }~ ЗАС ^{702.6} 者]?	
адсутнічае~ ゝАз _{Д31.1} {Аз _{Д31} ▶ Аз _{Д31.1} : Аз _{Д31.1} =Аз _{Д31} }?		адсутнічае~ ゝАКВ _{1.1} {sem УД ₃₁ ▶ АКВ _{1.1} : АКВ _{1.1} =sem УД ₃₁ }?		адсутнічае~ ゝsyn УД _{31.1} {syn УД ₃₁ ▶ syn УД _{31.1} : syn УД _{31.1} =syn УД ₃₁ }?	
S ₁ {sem прозвішча + імя}					
альбо					
<SAO> _{S1} {sem месца}		S ₁ {sem імя}			
LS _{1.1} {<SAO> _{S1} ▶ LS _{1.1} : LS _{1.1} =<SAO> _{S1} }		S _{1.1} {S ₁ ▶ S _{1.1} : S _{1.1} =S ₁ }			
альбо					
<SAO> _{S1} {sem месца}/ <SAO> _{S1} {sem прозвішча – гл. im1.1.2}		S ₁	альбо		
		ゝS ₁ ?			
LS _{1.1} {sem месца} {<SAO> _{S1} ▶ LS _{1.1} : LS _{1.1} =<SAO> _{S1} }		S _{1.1} {S ₁ ▶ S _{1.1} : S _{1.1} =S ₁ }	альбо		
		ゝS _{1.1} + A _{1.1} {S ₁ ▶ S _{1.1} + A _{1.1} : S _{1.1} + A _{1.1} =S ₁ }?			

ex4.2.1. [Цсі + Се] {УД₃₁; SEM прозвішча + імя}/

Λ<3 княства> Цсі + Се] {Аз_{УД31} + УД₃₁; SEM месца + імя}/

/<3 княства/на прозвішчы> Цсі {Аз_{Д31} ▶ ゝАз_{Д31.1}?} +

жартаўнік {УД₃₁} + жа// {ЗАС^{702.6} 者: SYN АКВ}~

~ ゝжартуе {SEM УД₃₁ ▶ АКВ_{1.1}} +

+ той, хто {ЗАС^{702.a} 者: SYN УД₃₁ ▶ SYN УД_{31.1}; 'чалавек'}

ж// {ЗАС^{702.6} 者: SYN АКВ₁}? +

+ |ёсць| {АКВ₁; для ўсіх варыянтаў} +

альбо {SEM назва кнігі}

ゝ ^{702.a} 者[> [齊	+	諧]	+	者<] ^{702.a} 者?	//,
---------------------------	---	----	---	-------------------------	-----

¿ ^{702.a} 者[> [qí	+	xié]	+	zhě<] ^{702.a?}	//,
T:				ЗАС ^{702.6} 者	//
[УД₃₁]				ЗАС ^{702.6} 者 {УД ₃₁ //; syn АКВ ₁ }	//
альбо					
¿ ^{702.a} 者[> ¿[Аз _{УД₃₁}] {sem УД ₃₁ }?	+	¿ЗАС ^{702.a} 者 {syn УД ₃₁ }~ ЗАС ^{702.6} 者? <] ^{702.a} 者?			
<SAO> _{Ls1} {sem назва кнігі}				альбо	
¿<SAO> _{Ls1} {sem назва кнігі}?				¿Ls1?	

[«Ці + Се»] {УД₃₁; SEM назва кнігі} + ж// {ЗАС^{702.6}者: SYN АКВ₁}/
/¿^{702.a}者[> [«Ці + Се»] {УД₃₁; SEM УД₃₁} +
+ мое, што{ЗАС^{702.a}者: SYN УД₃₁; 'кніга'} ж// {ЗАС^{702.6}者: SYN АКВ₁}<]^{702.a}者?
+ |ѣсць| {АКВ₁; для ўсіх варыянтаў} +

^{702.a} 者[> [志	+	怪]	+	者<] ^{702.a} 者	+	也。
^{702.a} 者[> [zhì	+	guài]	+	zhě<] ^{702.a} 者	+	yě.
ГР: ^{702.a}者[>ПД₁<]^{702.a}者					+	КЧ^{201.в}也
^{702.a} 者[> [Аз _{ПД₁}] {sem ПД ₁ }	+	ЗАС ^{702.a} 者 {syn ПД ₁ } <] ^{702.a} 者				
АКВ_{1.2}	+	ПД_{1.2}		syn УД _{31.2}		
{sem ПД ₁ ►АКВ _{1.2} +ПД _{1.2} : АКВ _{1.2} +ПД _{1.2} = sem ПД ₁ }				{syn ПД ₁ ►syn УД _{31.2} : syn УД _{31.2} =syn ПД ₁ }		
A₁		O₂				

ex4.2.2. + [запісвае + дзівы] {sem ПД₁►АКВ_{1.2}+ПД_{1.2}} +
+ той, хто/мое, што{ЗАС^{702.a}者: SYN ПД₁►SYN УД_{31.2}; 'чалавек'/'кніга'} +
+ . {КЧ^{201.в}也}

{ex4.2.1-ex4.2.2 ускладненне ЕХ канструкцый, істотнае несупадзенне ЕХ і ІМ элементаў, абумоўленае паралелізмам з ex4.1; захаванне прамой прэдыкацыі на ЕХ мікраўзроўні для SA₁O}

{*ex4.2.1-ex4.2.2 бліжэй да узуса

Ці Се запісвае дзівы, альбо *Се <з княства> Ці запісвае дзівы*, альбо *Жартаўнік Ці запісвае дзівы*, альбо *Жартаўнік <з княства> Ці запісвае дзівы*: ЕХ бел. мова≠вэньнянь: граматычныя і ўзуальныя патрабаванні ў вэньняні (паралелізм з ex4.1), дастаткова дакладная перадача ў бел. мове ІМ структуры

альбо (SEM назва кнігі) У <кнізе=者> «Ці Се» |людзьмі| {S} запісваюцца дзівы: ЕХ бел. мова≠вэньнянь: граматычныя і ўзуальныя патрабаванні ў вэньняні (паралелізм з ex4.1), больш дакладная перадача ў бел. мове ІМ структуры (ПС безасабовы склад з відавочным Ls, неадпавяданне S і ПС Дз, але стандартнасць інверсіі ўказвае на выкананне ПС Дз ІМ ролі не S, а O)*}

ім.4.2. Ці Се {S₁} запісвае {A₁} дзівы {O₁}

альбо

<3 княства> Цсі {<SAO>_{S1}►L_{S1.1}} Се {S₁►S_{1.1}} запісвае {A₁} дзівы {O₁}
альбо

<Па прозвішчы> Цсі {<SAO>_{S1}►гл. im1.1.2} жартаўнік {S₁} запісвае {A₁}
дзівы {O₁}

альбо {SEM назва кнігі}

|Людзі| {S₁} запісваюць {A₁} <y> [«Цсі Се/Дасціпнік з Цсі/...»] {<SAO>_{LS1}}
|кнізе| {L_{S1}; ¿ЗАС^{702.a} 者?} дзівы {O₁}

літ4.2. Дасціпнік з Цсі, які запісваў усялякія дзівы⁶, ...

Сказ 5.1

¿ ^{701.6} 之[> [諧		之		言] <] ^{701.6} 之?		曰
¿ ^{701.6} 之[> [xié		zhī		yán] <] ^{701.6} 之?		yuē
[АзуД ₃₁ ~ ~¿ ^{701.6} 之[> Д ₃₂ ?		ЗАС ^{701.a} 之~ ~¿ЗАС ^{701.6} 之 {УД ₃₁ ►АКВ ₂ ~ПД ₂ }?		УД ₃₁ ~ ~¿УД ₃₁ ► АКВ ₂ ~ПД ₂ <] ^{701.6} 之?		АКВ ₁
S ₁				Ас ₁		A ₁
S ₂ {S ₁ ►S ₂ : S ₂ =S ₁ }						¿A ₂ ? 'ведаць'
альбо						
L _{S1}				Ас ₁		A ₁
						¿A ₂ ? 'ведаць'

ex5.1. Се {SEM імя}/жартаўнік-/<кніг-> «Жарт- {АзуД₃₁} +
+ Р.скл./-а/<-і>-аў» {ЗАС^{701.a} 之} +
+ словы {УД₃₁} + кажуць {АКВ₁}/
/¿^{701.6}之[>Се {SEM імя}/жартаўнік-/<кніг-> «Жарт- {Д₃₂} +
+ Т.скл./-ом/<-ай>-аў» {ЗАС^{701.6} 之} +
+ вымаўленае {УД₃₁►АКВ₂~ПД₂} <] ^{701.6}之? кажа {АКВ₁} +
+ ex.5.2 {ПД₁}

{адваротная прэдыкацыя, часткова радыкальная метафарызацыя;
універсальная нявыяўленасць 2-га працэсу; у 2 выпадку (SEM назва кнігі)
згортка S абодвух ланцугоў SAO}

{*бліжэй да узуса

Се/жартаўнік кажа: ЕХ адваротная прэдыкацыя ў вэньяні, прамая – у бел.
мове, сучаснай кітайскай мове;

альбо <у кнізе> «Се» напісана: ЕХ адваротная прэдыкацыя ў вэньяні,
часткова прамая – у бел. мове, прамая – у сучаснай кітайскай мове (这本书上记载说 [55]);

Верагодны варыянт аналогіі падобнай адваротнай прэдыкацыі ў бел. мове
(як кажа прымаўка).

Пры разглядзе ДВП₂ не для выпадка SEM назва кнігі – сказава-фразавая аналагічнасць: *Се/жартаўніком вымаўленае (сказанае) як сінтагмы і Се/жартаўнік вымаўляе (кажа) як адасобленай фразы (прамая прэдыкацыя ў вэньяні)*}*

ім5.1.1. Се/жартаўнік {S₁} словамі {AC₁} перадае {A₁}

|пра Пэна| {<SAO>_{O1}} ім5.2 {O₁; 'інфармацыю'}

<SAO>_{O1}: Се/жартаўнік {S₂; S₁►S₂: S₂=S₁} |ведае| {A₂}

ім5.2 {SC₂; O₁►SC₂: SC₂=O₁; 'інфармацыю'}

|пра Пэна| {O₂; <SAO>_{O1}►O₂: O₂=<SAO>_{O1}}

(2 варыянт; SEM 'кніга')

|Людзі| {S₁} словамі {AC₁} перадаюць {A₁} <у кнізе> «Се» {LS₁}

|пра Пэна| {<SAO>_{O1}} ім5.2 {O₁; 'інфармацыю'}

<SAO>_{O1}: |Людзі| {S₂; S₁►S₂: S₂=S₁} |ведаюць| {A₂}

ім5.2 {SC₂; O₁►SC₂: SC₂=O₁; 'інфармацыю'}

|пра Пэна| {O₂; <SAO>_{O1}►O₂: O₂=<SAO>_{O1}}

літ5.1. ..., распавядаў наступнае:

EX і IM сказ 5.2 – гэта ПД₁ і O₁►SC₂ {O₁►SC₂} аднаведна да сказа 5.1. 3 мэтай спрашчэння разбору сказаў нумарацыя EX і IM элементаў будзе весціся як у цалкам самайстойных сказах.

Таксама ex5.2.1.1-ex5.2.1.2 і ім5.2.1 – гэта АЧ і Ct аднаведна да ўсіх EX канструкцый і IM ланцугоў сказа 5.2, у якіх 'Пэн' выступае як УДз і S аднаведна. Выключэнне складаюць ex5.2.4.1-ex5.2.4.2 і ім5.2.4 і непасрэдна звязаныя з імі адрэзкі. 3 мэтай спрашчэння разбору сказаў гэтым АЧ і Ct, а таксама аднаведным элементам глыбейшых узроўняў прысвоена абазначэнне 鵬 (іерогліф 鵬 унізе справа), а нумарацыя EX і IM элементаў у дадзенай сінтагме будзе весціся як у цалкам самайстойным сказе.

Сказ 5.2

^з [>鵬	+	之	+	徙	+
^з [>péng	+	zhī	+	xǐ	+
T ₁ : АЧ 鵬 {макраўзровень}					
^з [>УДз 鵬	+	ЗАС ^{701.6} 之 {АЧ 鵬~►АКВ 鵬}	+	АКВ 鵬	+
Ct 鵬 {макраўзровень}					
S 鵬 {S►S 鵬: S 鵬=S}		{<SAO> _{Ct 鵬} ►SA 鵬 O}		A 鵬	

ex5.2.1.1. ^з[> Пэн- + -a {ЗАС^{701.6} 之} + перамяшчэнне +

+	於 ^於 [>於	+	[南	+	冥] <] ^於 <] ^之	+	也//,
+	於 ^於 [>yú	+	[nán	+	míng] <] ^於 <] ^之	+	yě//,

T ₁ : АЧ 鵬 {макраўзровень}						ЗАС ^{201.6} 也//
+	於[>ЗАС _{А-ДМ} 鵬 於	+	[Аз _{А-ДМ} 鵬	+	А-ДМ 鵬 <]於 <]之	+
Ct 鵬 {макраўзровень}						{Ct 鵬 ► <SAO> _{Ct} 鵬}
			<SAO> _{Ls} 鵬		Ls 鵬	

ex5.2.1.2. + [ў накірунку {ЗАС_{А-ДМ} 鵬 於} + [паўднёвага + акіяна] <]之 +
+ калі, // {ЗАС^{201.6} 也} {ex5.2.1.1-ex5.2.1.2 之 [>АЧ 鵬 <]之}
ex5.2.1. 之 [>АЧ 鵬 <]之: Пэн + {ЗАС^{701.6} 之} + **перамяшчаецца** {АКВ 鵬} ++ 於 [
[ў накірунку {ЗАС_{А-ДМ} 鵬 於} + [паўднёвага + акіяна] <]於 + калі, // {ЗАС^{201.6} 也}
{прамая прэдыкацыя; універсальная згортка О 鵬 (autoS 鵬)}
{*ex5.2.1.1-ex5.2.1.2 бліжэй да узуса

калі Пэн перамяшчаецца да паўднёвага акіяна альбо пад-час перамяшчэння
Пэн да паўднёвага акіяна

ЕХ амаль поўнае супадзенне бел. мовы і вэньяні: неістотнае ўзуальнае
разыходжанне (змена парадку членаў сказа ў фразе ў бел. мове – захаванне
першапачатковага парадку ў вэньяні; MS аднолькавыя функцыі розных сродкаў
– ЗАС^{201.6} 也 у вэньяні і складаназалежны сказ у бел. мове; поўная сказава-
фразавая аналагічнасць)*}

im5.2.1. {Ct 鵬; макраўзровень}: Пэн {S 鵬}
перамяшчае {А 鵬; ‘перамяшчаецца’} да {ЗАС_{А-ДМ} 鵬 於} паўднёвага {<SAO>_{Ls} 鵬}
акіяна {Ls 鵬} **сябе** {О 鵬}

lim5.2.1. «Калі птушка Пэн накіроўваецца да Паўднёвага акіяна ...».

水	+	擊	+	[[三	+	千]	+	里]
shuǐ	+	jī	+	[[sān	+	qiān]	+	lǐ]
УКВ ₁ {sem ПД ₁ }~ ¿Аз _{уд31} ?	+	АКВ ₁ ~ ¿УД ₃₁ ?	+	[[syn Аз _{ПД1} , sem Аз _{1.1ПД1}]~ ¿[[Аз _{ПД1}]?			+	syn ПД ₁ , sem Аз _{1ПД1}]~ ¿ПД ₁]?
ПД _{1.1} {sem ПД ₁ }~ ¿Аз _{уд31} ? ► ПД _{1.1} }		АКВ _{1.1} {АКВ ₁ ~¿УД ₃₁ ? ► АКВ _{1.1} }		[[Аз _{1.1ПД1.1}] {[syn Аз _{ПД1} , sem Аз _{1.1ПД1}]~ ¿Аз _{ПД1} ? ► Аз _{1.1ПД1.1} }			+	Аз _{1ПД1.1}] {[syn ПД _{ПД1} , sem Аз _{1ПД1}]~ ¿ПД ₁ ? ► Аз _{1ПД1.1} }
¿тс sem ІН _{1.1} ?								
<SAO> _{01.1.1} / Mt _{1.1.2} {Mt _{1.1.2} <SAO> _{01.1.1} }		А _{1.1.1} / А _{1.1.2} ~¿P _{1.1.2} ? {А _{1.1.1} А _{1.1.2} ‘утварае’}		адсутнічае/<SAO> _{P1.1.2}				
¿тс sem Sp _{1.1} ; P _{1.1.2} ?								
<SAO> _{S1.1.2.1} {Mt _{1.1.2} ► <SAO> _{S1.1.2.1} : Mt _{1.1.2} =<SAO> _{S1.1.2.1} }		S _{1.1.2.1} {P _{1.1.2} ► S _{1.1.2.1} : S _{1.1.2.1} = P _{1.1.2} }		адсутнічае/<SAO> _{01.1.2.1} {<SAO> _{P1.1.2} ► <SAO> _{01.1.2.1} : <SAO> _{01.1.2.1} =<SAO> _{P1.1.2} }				

				⟨SAO⟩ _{O1.1.2.1.1}		O_{1.1.2.1.1}
				⟨SAO⟩ _{O1.1.2.1} ▶ ⟨SAO⟩ _{O1.1.2.1.1} + O_{1.1.2.1.1}		

ex5.2.2. |Пэн| {УДз₁} + ваду {УКВ₁; sem ПД₁} + ўдарае {АКВ₁} <на вышыню>
+ [[тры + тысячы] + лі] {[[syn Азпд₁, sem Аз_{1.1}пд₁] + syn ПД₁, sem Аз₁пд₁}
~¿альбо?

Водныя {¿Азудз₁?} + «ўдарэнні» {¿УДз₁; ‘слупы’?} +
+ |ёсць, складаюць| {¿АКВ₁?} + [[тры + тысячы] + лі] {¿[[Азпд₁] + ПД₁?}

ex5.2.2.1. |Пэн| {УДз_{1.1}; УДз₁~¿адсутнічае? ▶ УДз_{1.1}: УДз_{1.1}=УДз₁}

¿крыламі| {SEM Ін_{1.1}}? ударае {АКВ_{1.1}; ‘ўзнімае’} <на вышыню>

[[тры + тысячы] + лі] {[[Аз_{1.1}пд_{1.1}] + Аз₁пд_{1.1}} ваду {ПД_{1.1}}

{істотна ўскладненая прамая прэдыкацыя; эксплікаванне мікрапрацэсаў;
эксплікаванасць працэсаў мікраўзроўню, змяшэнне макрапрацэсаў пры
мінімальным эксплікаванні SA_{1.1.2}O; неэксплікаванасць усіх S, за выключэннем
S_{1.1.2.1}; SEM падразумяванасць неэксплікаванага Sp_{1.1}}

{*бліжэй да узуса

|Пэн| |крыламі| {¿тс sem Ін_{1.1}?} ўзнімае валы |на вышыню| тры тысячы лі
альбо

|Яго| |крылы| {¿тс sem Ін_{1.1}?} ўзнімаюць валы <ў> тры тысячы лі

EX пэўнае падабенства бел. мовы і вэньяні (пры разглядзе УКВ₁ як SEM
ПД₁): граматычныя (апушчэнне S₁ у вэньяні, эксплікаванасць S₁ у бел. мове, але
змяшэнне з Sp_{1.1} у другім варыянце разбору), эксплікацыйныя (меншая
эксплікаванасць мікрапрацэсаў у бел. мове) разыходжанні; падабенства –
размытая выяўленасць O_{1.1.1} і P_{1.1.2}, змяшэнне ⟨SAO⟩_{O1.1.1} і O_{1.1.1} у вэньяні і бел.
мове, але не сучаснай кітайскай мове (翅膀拍击水面激起三千里的波涛 [55]); *

im5.2.2.1. |Пэн| {S} |крыламі| {Sp_{1.1}; ¿SEM 水擊?} ўдарае {A_{1.1.1}}

im5.2.1. {Ct₁; ‘у гэты час’} водную {⟨SAO⟩_{O1.1.1}} |наверхню| {O_{1.1.1}}

im5.2.2.2. |Пэн| {S} |крыламі| {Sp_{1.1}; ¿SEM 水擊?}

|ўтварае| {A_{1.1.1} || A_{1.1.2}; ¿SEM 擊?} im5.2.1. {Ct₁; ‘у гэты час’}

<з> вады {⟨SAO⟩_{O1.1.1} || Mt_{1.1.2}} <ў> тры тысячы лі {⟨SAO⟩_{P1.1.2}} |слупы| {P_{1.1.2}}

{¿з вады слупы SEM 水擊?}

⟨SAO⟩_{P1.1.2}: Водныя {⟨SAO⟩_{S1.1.2.1}} |слупы| {P_{1.1.2} ▶ S_{1.1.2.1}}

|маюць| {A_{1.1.2.1}} <у> тры тысячы лі {⟨SAO⟩_{P1.1.2} ▶ ⟨SAO⟩_{O1.1.2.1}}

|вышыню| {O_{1.1.2.1}}

⟨SAO⟩_{O1.1.2.1}: Вышыня {O_{1.1.2.1} ▶ S_{1.1.2.1.1}} |мае| {A_{1.1.2.1.1}; ‘складае’}

тры тысячы {⟨SAO⟩_{O1.1.2.1.1}} лі {O_{1.1.2.1.1}}

lit5.2.2. «...яна ўздымае сваімі крыламі валы ў тры тысячы лі...».

搏	+	[扶	+	搖]	+	而	+	上	+	者//
tuán	+	[fú	+	yáo]	+	ér	+	shàng	+	zhě//
T ₂ : Дз ₂ {sem Дз ₂ }										ЗАС ^{702.6} 者 {syn Дз ₂ }

ДВ _{2.1}	+	[ПД _{2.1} {ДВ}]	+	ЗАС ^{402.а} _{В2.1} 而	+	АКВ _{2.1}		
⟨SAO⟩ _{S1}								
А _{1.2.1}		LS _{1.2.1} Tr _{1.2.2} /O _{1.2.1}		{SA _{1.2.1} O SA _{1.2.2} O }		А _{1.2.2}		{sem Or _{1.2.2} }

ex5.2.3.1. |Пэн| {УД_{3.1}} абаніраецца <на>/закручвае + [віхуры] +
+ ды {ЗАС^{402.а}_{В2.1} 而} + падымаецца +
+ <на>тую, што {ЗАС^{702.6} 者; ‘вышыня’} + |ёсць, ‘складае’| {АКВ₂} +

+	九	+	萬	+	里
+	jiǔ	+	wàn	+	lǐ
+	АЗПД ₂			+	ПД ₂
	⟨SAO⟩ _{Or1.2.2}				

ex5.2.3.2. + дзевяць + ваяў + лі

{*ex5.2.3.1-ex5.2.3.2* ускладненая змяшэннем узроўняў прамая прэдыкацыя для макрапрацэсаў SA_{1.2.1}O і SA_{1.2.2}O; эксплікаванасць мікрапрацэсаў у ЕХ макраканструкцыю і наадварот; неэксплікаванасць усіх S, універсальная згортка для 1 варыянта O_{1.2.1} і O_{1.2.2} для абодвух варыянтаў (autoS)}

{**ex5.2.3.1-ex5.2.3.2* бліжэй да узуса:

<вышыня>, на якую падымаецца |Пэн| на віхурах, – дзевяноста тысяч лі:

ЕХ пэўнае падабенства бел. мовы і вэньяні: эксплікацыйнае (адсутнасць непасрэднага ўказання на тое, што Д_{3.2} мае значэнне ‘вышыня’ ў вэньяні, большая вылучанасць мікрапрацэсаў у вэньяні на віхурах – 搏扶搖), узуальнае (апушчэнне Д_{3.1} у вэньяні, зварот да розных фармальных сродкаў з аднолькавым у дадзеным кантэксце MS напаўненнем – складаназалежны сказ у бел. мове і ЗАС^{702.6} 者 у вэньяні) разыходжанні, большасць з якіх абумоўленая лаканізмам вэньяні;

альбо

|Пэн|, кручваючы віхуры, узнімаецца <на> дзевяноста тысяч лі:

ЕХ пэўнае падабенства бел. мовы і вэньяні: эксплікацыйнае (адсутнасць перавядзення ІМ мікрапрацэсаў на ЕХ макраўзровень у бел. мове) і стылістычнае (згортка Д_{3.1} у вэньяні) разыходжанне*}

ім5.2.3.1. Пэн {S} абанірае {А_{1.2.1}; ‘абаніраецца’} <на> віхуры {LS_{1.2.1}} сябе {O_{1.2.1}}

(2 варыянт) *Пэн {S} кручвае {А_{1.2.1}} віхуры {O_{1.2.1}}*

ім5.2.3.2. Пэн {S} узлятае=узнімае {А_{1.2.2}; ‘узнімаецца’}

<на> |вышыню| {Or_{1.2.2}; SEM ЗАС^{702.6} 者} дзевяноста тысяч лі {⟨SAO⟩_{Or1.2.2}}

<на> віхурах {LS_{1.2.1} || Tr_{1.2.2}} |сябе| {O_{1.2.2}}

літ5.2.3. «...кручвае віхуры ды ўзносіцца на дзевяноста тысяч лі. <...>».

Для зручнасці апісання ў ніжэйпрыведзеных экспліцытных апісаннях мы прысвойваем членам сказа ўнутры сінтагмы ПД_{3.2}~; ПД_{3.1}? нумарацыю пд (маленькія літары ПД справа ўнізе).

¿ ^{12.6} 以[> 去	+	者[> ^{12.a} 以[>以<] ^{12.6} 以?	+	...<] ^{12.a} 以...	+	也
¿ ^{12.6} 以[> qù	+	者[> ^{12.a} 以[>yí<] ^{12.6} 以?	+	...<] ^{12.a} 以...	+	yě
АКВ _{3.1} ~ ¿ ^{12.6} 以[> ІНЗ?	+	者[> ПД _{3.2} {пачатак}~ ¿ПД _{3.1} {пачатак}~ ЗАС ^{12.6} _{ІНЗ} 以<] ^{12.6} 以?	+	гл. ex5.2.4.2	+	КЧ ^{201.a} 也
адсутнічае~ ¿АКВ _{3.1} {ІНЗ▶ АКВ _{3.1} : АКВ _{3.1} =ІНЗ?		адсутнічае~ ¿{<ДВП ₃ >▶ ДВП ₃ }?				
		^{12.a} 以[>ЗАС ^{12.a} _{ІН{ПД}} 以 гл. ex5.2.4.2		гл. ex5.2.4.2		
A _{1.3.1}		ms задае sem Ct _{1.3.2}		гл. im5.2.4.2		

ex5.2.4.1. |Пэн| {Дзз}

накідае {АКВ_{3.1}} <паўночны акіян> |Пэн| {Дзз} |з'яўляецца| {АКВ_{3.2}} +
+ {ПД_{3.2}: пачатак, гл. ex5.2.4.2} + . {КЧ^{201.a} 也}

¿альбо (2 варыянт)?

|Пэн| {Дзз}

^{12.6}以[>накіданн- <паўночнага акіяна> {ІНЗ} + -ем {ЗАС^{12.6}_{ІНЗ} 以}<]^{12.6}以 +
+ |з'яўляецца| {АКВ₃} + 者[>|...|<]者 + . {КЧ^{201.a} 也}

ex5.2.4.1.1. (для 2 варыянта) |Пэн| {Дзз_{3.1}} + накідае {ІНЗ▶ АКВ_{3.1}}

|паўночны| {АзПД_{3.1}} |акіян| {ПД_{3.1}}

+	[六	+	月] <] ^{12.a} 以	+	息	+	者<] ^者	+
+	liù	+	yuè] <] ^{12.a} 以	+	xī	+	zhě<] ^者	+
ПД _{3.2} {працяг}~¿ПД _{3.1} {працяг}? <] ^者 {sem ПД}						+	ЗАС ^{702.b} 者<] ^者 {syn ПД}	+
узровень ex5.2.4.1.1 для ex5.2.4.1 (2 варыянт)								
+	Аз _{ІН{ПД}}	+	ІН _{ПД} <] ^{12.a} 以	+	АКВ _{ПД}			
	{гл. ЗАС ^{12.a} _{ІНЗ.2} 以 з ex5.2.4.1 <] ^{12.a} 以}							
	Ct _{1.3.2}				«SAO» _{A1.3.2}			

ex5.2.4.2. + 者[>праз + шэсць + месяцаў + адначывае<]^者

{者[>ПД_{3.2}~¿ПД_{3.1}?<]^者} + тым, хто {ЗАС^{702.a} 者; SYN ПД₃} <]^{702.a} 者 +

ex5.2.4. 者[>ПД_{3.2}~¿ПД_{3.1}?<]^者: |Пэн| {Дзпд}

^{12.a}以[>праз {ЗАС^{12.a}_{ІН{ПД}} 以; тут SEM блізка 已 [59] [58]}+

+ [шэсць {Аз_{ІН{ПД}}} + месяцаў {ІН_{ПД}}]<]^{12.a}以 + адначывае {АКВ_{ПД}}

{ex5.2.4.1.-ex5.2.4.2 ускладненая змяшэннем узроўняў прамая прэдыкацыя для макрапрацэсаў SA_{1.3.1}O і SA_{1.3.2}O; эксплікаванасць мікрапрацэсаў у EX макраканструкцыю і наадварот; неэксплікаванасць усіх S, універсальная згортка O_{1.3.1} (autoS), універсальны частковая згортка A_{1.3.2} і згортка O_{1.3.2} (частковае autoS); амаль поўная згортка згортка SA_{1.3.1}O, у т.л. Ls~¿Or?_{1.3.1}; неспецыялізаваная перадача Ct_{1.3.2} пры дапамозе ІН}

{*ex5.2.4.1.-ex5.2.4.2 бліжэй да узуса

|Пэн|, пакідаючы |Паўночны акіян|, праз шэсць месяцаў адпачывае альбо

|Пэн| пакідае |Паўночны акіян|, каб праз шэсць месяцаў адпачыць:

ЕХ непрынцыповыя ўзуальныя (згортка S і Ls~¿Or?1.3.1 у вэньяні, абумоўленыя лаканізмам) і граматычныя (выяўленне аднолькавых MS сэнсаў рознымі спосабамі, напрыклад, складаназалежны сказ са злучнікам *каб* у бел. мове і ЗАС^{12.6}_{ІІІ} 以 у вэньяні; выяўленне розных MS сэнсаў фармальна адным ¿ЗАС^{12.6}_{ІІІ} 以?~ЗАС^{12.a}_{ІІІ{ПД}} 以 у вэньяні, абумоўлена лаканізмам) разыходжанні; большая заблытанасць ЕХ канструкцый вэньяні пры перадачы ІМ ланцуга ў параўнанні з бел. мовай (абумоўлена ў т.л. паралелізмам з ex5.2.3.1-ex5.2.3.2); меншая ПС яснасць пры перадачы Ct_{1.3.2} ('шэсць месяцаў' – 'праз шэсць месяцаў') – у перакладзе Л. Д. Пазднеевай тут дапушчана памылка «Улетев, шесть лун отдыхает» [32].

ex5.2.4.1.1 (для 2 варыянта) Магчымая сказава-фразаваая аналагічнасць (пакідае і пакіданне)*}

ім5.2.4.1. |Пэн| {S} пакідае=аддаляе {A_{1.3.1}; 'аддаляец-ца'}

|<ад> паўночнага + акіяна| {<SAO>_{Ls~¿Or?1.3.1}+Ls~¿Or?1.3.1} *сябе* {O_{1.3.1}}

ім5.2.4.2. |Пэн| {S} адпачывае {<SAO>_{A1.3.2}} праз {ЗАС^{12.a}_{ІІІ{ПД}} 以}

{шэсць + месяцаў} {Ct_{1.3.2}}

<SAO>_{A1.3.2}: аднаўляе {A_{1.3.2}} свае {<SAO>_{O1.3.2}} сілы {O_{1.3.2}}

літ5.2.4. «...Адпачывае гэтая птушка толькі праз шэсць месяцаў⁷, як пакідае Паўночны акіян».

Сказ 6

^也 [> [野	+	馬] <] ^也	+	也,
^也 [> [yě	+	mǎ] <] ^也	+	уё,
^也 [> [A3 _{Д31.1}	+	Д31.1] <] ^也	+	ЗАС ^{201.В} 也
<SAO> _{P2.1}				
<SAO> _{Pr2.1.1+Pr2.1.1} {<SAO> _{P2.1} ► <SAO> _{Pr2.1.1+Pr2.1.1} ; <SAO> _{Pr2.1.1+Pr2.1.1} =<SAO> _{P2.1} }				

ex6.1. ^也[> [«Дзікія + *коні*»] <]^也 <якім падобны веснавы туман над лясамі і балотамі> + , {ЗАС^{201.В} 也; пералічэнне} +

^也 [> [塵	+	埃] <] ^也	+	也,
^也 [> [chén	+	āi] <] ^也	+	уё,
<SAO> _{P2.1}				
<SAO> _{Pr2.1.1+Pr2.1.1} {<SAO> _{P2.1} ► <SAO> _{Pr2.1.1+Pr2.1.1} ; <SAO> _{Pr2.1.1+Pr2.1.1} =<SAO> _{P2.1} }				
[Д31.2.1	+	Д31.2.2]		
[P2.2		P2.3]		

ex6.2. + ^也[> [пыл { 'пыл, што падымаецца ў наветры' } + пылінкі] <]^也 + , {ЗАС^{201.В} 也; пералічэнне} |з'яўляюцца {АКВ₁}| +

^也 [> ^之 [> 生	+	物	+	之	+	... <] ^之 <] ^也
-----------------------------------	---	---	---	---	---	-------------------------------------

^也 [> ^之 [> shēng	+	wù	+	zhī	+	... <] ^之 <] ^也
^也 [> ПД ₁						гл. ex6.4.1
^之 [> [Aз _{Дз1.3}	+	Дз _{1.3}]	+	ЗАС ^{701.6} 之	+	гл. ex6.4.2 ^也 [> ПД ₁ <] ^也
<SAO> _{S1}		S ₁				
<SAO> _{S2} {<SAO> _{S1} <SAO> _{S2} : <SAO> _{S2} =<SAO> _{S1} }		S ₂ {[S ₁ =O ₁] S ₂ : S ₂ =[S ₁ =O ₁]}		{SA ₁ O▶<SA ₁ O>}		

ex6.3. + ^也[> [жыв- + істот-] + -ых - ∅ {ЗАС⁶ 之} +

^也 [> ^之 [> ...		^以 [>以		息<] ^以		相		吹<] ^之 <] ^也		也。
^也 [> ^之 [> ...		^以 [>yǐ		xī<] ^以		xiāng		chuī<] ^之 <] ^也		yě.
гл. ex6.3	ПД ₁ <] ^也									КЧ ^{201.в} 也
гл. ex6.4.2 ^也 [> ПД ₁ <] ^也		^以 [> ЗАС ^{12.а} _{ІН1.3} 以		ІН _{1.3} <] ^以		УКВ _{1.3} {sem Дз _{1.3} ПД _{1.3} }		АКВ _{1.3} <] ^之		
				Ас ₁		{sem S ₁ =O ₁ , O ₁ =S ₁ }		A ₁		
				<SA ₁ O>▶<SAO> _{1Ac2} +<SAO> _{2Ac2} +Ac ₂						

ex6.4.1. + пры дапамозе + дыхання + ўзаемным + абдзьмухваннем <]^也
{^也[>ПД₁<]^也} + . {КЧ^{201.в} 也}

{ex6.1-ex6.3, ex6.4.1 ускладненая адваротная прэдыкацыя з апушчанай А₂; згортка Р_{2.1}, абумоўленая метафарай}

{*ex6.1-ex6.3, ex6.4.1 бліжэй да узуса

«Дзікія коні», <буйны> пыл і пылінкі <ў наветры> – <гэта> дыханне жывых істот адна на адну

ЕХ істотнае супадзенне бел. мовы і вэньяні: непрынцыповыя стылістычныя і граматычныя (фармальна розныя сродкі з аднолькавым MS функцыянаваннем – 相 ‘узаемны’ ды ЗАС^{201.в} 也 у вэньяні і адна адну ды коскі, слова гэта ў вэньяні) разыходжанні.

альбо

«Дзікія коні», <буйны> пыл і пылінкі <ў наветры> – <гэта> |вынік| дыхання жывых істот адна на адну

ЕХ тое, што і вышэй, тэ падкрэсліванне Р у бел. мове (у вэньяні аднаўляецца з кантэксту; верагодна, SEM падкрэсліваецца ЗАС^{12.а}_{ІН1.3} 以)

Першы варыянт менш уласцівы для бел. мовы, што выклікана істотнай мастацкасцю і адпаведна метафарычнасцю тэксту СМ, неўласцівай для ПМ*}

ex6.4.2 ^也[>ПД₁<]^也: ^之[> [жывыя + істоты] + {ЗАС^{701.6} 之} +
+ ^以[>пры дапамозе {ЗАС^{12.а}_{ІН1.3} 以} + дыхання<] + адна адну +

+ абдзьмухваюць<]^z

{ex6.4.2 ^{те} [>ПД₁<] ^{те} прамая прэдыкацыя для макрапрацэсу на EX мікраўзроўні; адлюстраванасць S₁=O₁, O₁=S₁ у УКВ_{1.3}}

{*ex6.4.2 ^{те} [>ПД₁<] ^{те} бліжэй да узуса

жывыя істоты дыхаюць/(абдзьмухваюць) адна на/(_) адну: EX амаль поўнае супадзенне бел. мовы і вэньяні, неістотныя граматычныя (выкананне аднолькавых MS функцый фармальна крыху адрознымі сродкамі – 相 MS у ролі ЗАС і адна (на) адну ў бел. мове), стылістычныя (нявыяўленасць I у бел. мове, цалкам узнаўляльная з кантэксту і семантыкі ПрЁ дыхаць/абдзьмухваць) разыходжанні;

ex6.4.1- ex6.4.2 Сказава-фразавае аналагічнасць (дыхаюць і дыханне)*}

ім6.1. <Адны> жывыя {<SAO>_{S1}} істоты {S₁} дыханнем {Ac₁} абдзьмухваюць {A₁} <іншых> {O₁} і наадварот {S₁=O₁, O₁=S₁; SEM 相}

ім6.2. Жывыя {<SAO>_{S1}||<SAO>_{S2}} істоты {[S₁=O₁]||S₂}

[пры дапамозе дыхання + ўзаемным + абдзьмухваннем]

{<SA₁O> (ім6.1)▶<SAO>_{1Ac2}+<SAO>_{2Ac2} (SEM 相)+Ac₂} |ствараюць| {A₂}

«дзікіх коней» {<SAO>_{P2.1}}, пыл <у паветры> {P_{2.2}}, пылінкі {P_{2.3}}

<SAO>_{P2.1}: ім2.3. |Людзі| {S_{2.1.1}} прыпадабняюць| {A_{2.1.1}} |вясной над лясамі і балотамі| {<SAO>_{O2.1.1}} |туман| {O_{2.1.1}}

<да> дзікіх + коней {<SAO>_{P2.1}▶<SAO>_{Pr2.1.1}+Pr_{2.1.1}}

літ6. Веснавыя туманы, што плывуць, нагадваючы імклівых дзікіх коней, аблокі буйнога і дробнага пылу, што клубяцца побліз зямлі, – спароджанны паведамі дыхання жывых істот.

Сказ 7

[天	+	之	+	[蒼	+	蒼]	],	+
[tiān	+	zhī	+	[cāng	+	cāng]	],	+
[Аз _{дз}	+	ЗАС ^{701.a} 之	+	[УДз]				+
S				<SAO> _O				

ex7.1. [Неб- + -a {ЗАС^{701.a} 之} + [блакіт] |ёсць, з'яўляецца| {АКВ} +

+	[其	+	正	+	色]	+	邪?
+	[qí	+	zhèng	+	sè]	+	yé?
+	[Аз _{1ПД} {ЗАС 其 ^{501.6} } {Аз _{дз} Аз _{1ПД} : Аз _{1ПД} =Аз _{дз} }	+	Аз _{2ПД}	+	ПД]	+	КЧ ^{202.a} 邪
	{S▶<SAO>▶s}		{ms узмацненне}		О		{ms 'хіба?'}

ex7.2. + [яго {ЗАС 其^{501.6}} + сапраўдны + колер] + хіба {КЧ^{202.a} 邪}?

{адваротная прэдыкацыя; ускладненне ЕХ канструкцыі ў параўнанні з ІМ ланцугом, абумоўленае вынясеннем глыбінных мікрапрацэсаў на ЕХ макраўзровень; згортка А}

{*бліжэй да узуса: *хіба блакіт – гэта сапраўдны колер неба?*:

ЕХ неістотныя граматычныя (天 як адназначнае Аз і неба як верагоднае ПС УД), стылістычныя (пазіцыя КЧ^{202.a} 邪 у вэньяні і *хіба* ў бел. мове) разыходжанні*}

im7. Неба {S; ¿значэнне Ls?} |mae| {A} блакітны {<SAO>_O} колер {O} хіба? {MS}

літ7. Блакіт неба – ці гэта сапраўдны яго колер?

Сказ 8

其	+	遠	+	而	+	...	+	邪?
qí	+	yuǎn	+	ér	+	...	+	yé?
Дз ₁ {ЗАС ^{501.a} 其} {Аз _{1ПД} з ex7.2 Дз ₁ : Дз ₁ =Аз _{1ПД} }	+	ДВ ₁	+	ЗАС ^{402.a} _{B1} 而	+	гл. ex8.2	+	КЧ ^{202.a} 邪
S {<SAO> _S з im7 S ₁ : S ₁ =<SAO> _S }		<SAO> _{Ls1}		{SA ₁ O SA ₂ O}		гл. im8.2		

ex8.1. Яно + далёкае + ды {ЗАС^{402.a}_{B1} 而} + {гл. ex8.2} + хіба {КЧ^{202.a} 邪}?

{прамая прэдыкацыя; эксплікаванне мікрапрацэсаў пры амаль поўнай згортцы макрапрацэсаў для SA₁O}

+	無	+	所[>所	+	至	+	極<]所	+
+	wú	+	所[>suǒ	+	zhì	+	jí<]所	+
+	АКВ ₁ {ЗАС ^{не302.a} 無}	+	所[>ПД ₁ <]所					+
			所[>А-ДМ ₂ {ЗАС ^{703.6} 所}	+	АКВ ₂	+	ПД ₂ <]所	
	A ₂		{sem O ₂ }		<SAO> _{O2}			
			{sem O ₂ ►Ls _{2.1} }		A _{2.1}		O _{2.1}	

ex8.2. + не мае {ЗАС^{не302.a} 無} +

+ 所[>таго, дзе {‘месца’} + дасягнення + мяжы<]所 {所[>ПД₁<]所}

ex8.2. 所[>ПД₁<]所: 所[>там, дзе {ЗАС^{703.6} 所: А-ДМ₂; ‘месца’} +

|людзі| {Дз₂} + дасягаюць {АКВ₂} + мяжу {ПД₂<]所}

{ex8.2, ex8.2. 所[>ПД₁<]所 праяма прэдыкацыя, дакладнае эксплікаванне ланцугоў SAO, ускладненае адсутнасцю S_{2.1} і выкарыстаннем ЗАС^{703.6} 所}

{*ex8.2 бліжэй да узуса не мае краю альбо бяскрайняе: ЕХ узуальнае і стылістычнае разыходжанне (у бел. мове магчыма перадаць сэнс ЕХ канструкцыі CM)*}

ім8.1. Яно {<SAO>►_S||S} |знаходзіць| {A₁; 'знаходзіц-ца'} |ад людзей| {Or₁}
<y> далёкім {<SAO>_{Ls1}} |месцы| {Ls₁} |сябе| {O₁} хіба? {MS}

ім8.2. Яно {<SAO>►_S||S} не мае {A₂; ЗАС^{не302.a} 無}
дасягнення мяжы {<SAO>_{O2}} |месца| {O₂; SEM ЗАС^{703.6} 所} хіба? {MS}
<SAO>_{O2}: |людзі| {S_{2.1}} дасягаюць {A_{2.1}} |у месцы| {O₂► Ls_{2.1}}
мяжу {O_{2.1}}

літ8. Ці яно далёкае і канца-краю яму няма?

Сказ 9

其	+	視	+	下	+	也//
qí	+	shì	+	xià	+	yě//
T: АЧ ₁					+	ЗАС ^{201.6} 也//
УД _{31.1} {ЗАС ^{501.a} 其} {Аз ₁ пд з ex7.2 Д ₃₁ }/ ¿{УДз 鵬 з ex5.2.1.1 Д ₃₁ }?	+	АКВ _{1.1}	+	А-ДМ _{1.1} ~Аз _{пд1.1}		
Ct ₁						
S {S з ім7 S}/ ¿{S 鵬 з ім5.2.1 S}?		A _{1.1}		<SAO> _{O1.1} ~¿Or _{1.1} ?		
				Ls _{1.1.1} ~¿адсутнічае?		

ex9.1. Яно/¿Ён? {ЗАС^{501.a} 其: Неба/¿Пэн?} + глядзіць +
+ уніз {А-ДМ_{1.2}}~<на> |прадметы| {ПД_{1.1}} ўнізе {Аз_{пд1.2}} + калі// {ЗАС^{201.6} 也}
{прамая прэдыкацыя; згортка О, але не ўказанняў на яго ў выглядзе
<SAO>_{O1.1}}

{*бліжэй да узуса калі яно/¿ён? глядзіць уніз: ЕХ амаль поўнае супадзенне
паміж бел. мовай і вэньянню, неістотнае граматычнае разыходжанне (пазіцыя
злучніка калі складаназалежнага сказа ў пачатку сказа і ЗАС^{201.6} 也 у вэньяні – у
канцы)*}

亦	+	若	+	是
yì	+	ruò	+	shì
УКВ _{1.2} {ф-цыя ЗАС}	+	АКВ _{1.2}	+	ПД _{1.2} {ex8.1-ex8.2 ПД _{1.2} }
				<SAO> _{O1}
		A _{1.2} ~P _{1.2}		Ls _{1.2} {<SAO> _{O1} ► Ls _{1.2} : Ls _{1.2} =<SAO> _{O1} }

ex9.2. |пабачанае| {[А-ДМ_{1.1}~Аз_{пд1.1}]|Д_{31.2}} + таксама {ф-цыя ЗАС} +
«падобнічае» <на> + гэта {ex8.1-ex8.2||ПД_{1.2}}

{адваротная прэдыкацыя, універсальная метафарызацыя; эксплікаванне мікрапрацэсаў; амаль гранічная згортка SA₁O}

{*бліжэй да узуса <з неба> відаць тое самае, альбо <Пэн> бачыць тое самае: ЕХ неістотныя граматычныя і стылістычныя разыходжанні паміж вэньянню і бел. мовай (亦若是 у вэньяні – відаць/бачыць/пабачым тое самае)*}

則	+	已	+	矣。
zé	+	yǐ	+	yǐ.
ЗАС ^{401.a} 則	+	АКВ _{1.3}	+	КЧ ^{203.a} 矣
{SA ₁ O SA ₂ O}		<SA ₂ O>		

ex9.3. ды {ЗАС^{401.a} 則} + скончылася +

+ рэзультатыўнасць. {КЧ^{203.a} 矣}

{гранічная згортка SA₂O, захаванне выключна SEM сувязі}

{*бліжэй да узуса ды ўсё на гэтым альбо ды болей нічога: пры перадачы аднолькавага SEM напаўнення ЕХ узуальныя разыходжанні паміж бел. мовай і вэньянню, выкліканыя спецыфікай перадачы згортак у мовах*}

im9.1. |Неба/зПэн?| {S} таксама {MS} |бачыць| {A₁}

[калі яно/ён? глядзіць уніз] {Ct₁} гэтае=гэтыя {<SAO>₀₁} |рэчы| {O₁}

Ct₁: Яно/зЁн? {S} глядзіць <на> {A_{1.1}} ўнізе {<SAO>_{01.1}} |рэчы| {O_{1.1}}

зальбо? Яно/зЁн? {S}

глядзіць=накіроўвае {A_{1.1}} ўніз {O_{Г1.1}} |погляд| {O_{1.1}}

<SAO>_{01.1}: |Неба| {S_{1.1.1}} |мае| {A_{1.1.1}} унізе {Ls_{1.1.1}} |рэчы| {O_{1.1.1}}

<SAO>₀₁: |Людзі| {S_{1.2}} канстатуюць {A_{1.2}}

im8.1-im8.2 {im8.1-im8.2||<SAO>_{0Г1.2}} |параметраў| {O_{Г1.2}} <i>

гэтых {<SAO>₀₁►Ls_{1.2}; 'у гэтым месцы'} |рэчаў| {O₁►<SAO>_{01.2}}

|параметраў| {O₂} супадзенне {P₂}

im9.2. {<SA₂O>} |Неба/зПэн?| {S} не {SEM 已} |бачыць| {A₂}

[калі ён глядзіць уніз] {Ct₁} |іных| {<SAO>₀₂} |рэчаў| {O₂}

літ9. А калі ж глядзець адтуль уніз, то, пэўна, пабачыш тое самае ды нічога болей.

Сказ 10.1

且	+	夫	+
qiě	+	fū	+
ПЧ ^{81.a} 且 {ms = ПЧ ^{101.a} 夫}	+	ПЧ ^{81.a} 夫 {ms = ПЧ ^{102.a} 且}	+

ex10.1.1. Да таго ж яшчэ, альбо да гэтага трэба дадаць, альбо абзацны

ВОДСТУП

^z [>水	+	之	+	積<] ^z	+	也//	+
^z [>shuǐ	+	zhī	+	jī<] ^z	+	yě//	+
T ₁ : Дз ₁						ЗАС ^{201.6} 也//	+

$^z[>UD_{31.1}$	+	$ЗАС^{701.6}$ 之 { $UD_{31.1} \blacktriangleright АКВ_{1.1}$ }	+	$АКВ_{1.1} <]^z$ { $UD_{31} \blacktriangleright АКВ_{1.1}$: $АКВ_{1.1} = UD_{31}$ }			
LS_2							
O_1				A_1			

ex10.1.2. $^z[>вад-$ + $-ы$ { $ЗАС^{701.6}$ 之} + *збіранне* $<]^z$ { $^z[>Дз_1 <]^z$ } +
+ ‘працяжнік’ { $ЗАС^{201.6}$ 也} +
ex10.1.2.1. { $^z[>Дз_1 <]^z$ }: *вада* + { $ЗАС^{701.6}$ 之} + *збіраецца*
{*ex10.1.2.1* блізкая да ўніверсальнай адваротная прэдыкацыя;
ўніверсальная згортка S_1 }

{**ex10.1.2.1* ЕХ амаль поўнае супадзенне бел. мовы і вэньяні: неістотныя ўзуальныя (наяўнасць $ЗАС^{201.6}$ 也 у вэньяні) разыходжанні; сказава-фразавая аналагічнасць*}

+	不	+	厚	+	則	+
+	bù	+	hòu	+	zé	+
+	$ЗАС^{не301.a}$ 不	+	$АКВ_1$	+	$ЗАС^{401.a}$ 則 { $ДВП_1 \blacktriangleright ДВП_2$ }	+
LS_2					{ $SA_1O \blacktriangleright LS_2$ }	
	$\langle SAO \rangle_{O1} \{ms\}$		$\langle SAO \rangle_{O1}$			

ex10.1.3. + *не* { $ЗАС^{не301.a}$ 不} + *тоўстае* {дасл. пераклад; ‘глыбокае’} +
+ *тады* { $ЗАС^{401.a}$ 則} +

{*ex10.1.2- ex10.1.3* блізкая да ўніверсальнай адваротная прэдыкацыя;
згортка S_1 }

{**ex10.1.2- ex10.1.3* бліжэй да узуса

вады збіраецца не шмат=нямногія воды збіраюцца: істотная ЕХ блізкасць паміж бел. мовай і вэньянню; некаторая ўскладненасць ЕХ канструкцыі ў вэньяні ў параўнанні з ІМ ланцугом ($ЗАС^{701.6}$ 之); стылістычнае разыходжанне (*шмат* у бел. мове, 厚 у вэньяні; адасабленне Дз пры дапамозе $ЗАС^{201.6}$ 也 у вэньяні)*}

+	$ ^z [>負$	+	[大	+	舟] $<]^z $	+	也//	+
+	$ ^z [>fù$	+	[dà	+	zhōu] $<]^z $	+	yě//	+
+	T_2 : Дз ₂						$ЗАС^{201.6}$ 也 //	+
	$ Дз_{2.1} + ЗАС^{701.6} 之 + АКВ_{2.1} + ПД_{2.1}$ {паралелізм, гл. <i>ex10.1.2, ex10.1.2.1</i> }							
	$ ^z [>UD_{32} \blacktriangleright$ $АКВ_{2.1}$	+	[$A_{3ПД2.1}$	+	$ПД_{2.1} <]^z $			
	A_2		$\langle SAO \rangle_{Tr2}$		Tr_2			

ex10.1.4. + $|^z|[> < збіраннем вады > «нясенне» + вялікага + карабля <]^z|$
{ $|^z|[>Дз_2 <]^z|$ } + ‘працяжнік’ { $ЗАС^{201.6}$ 也} +

ex10.1.4.1. {^з[>Д₃₂<]^з}: |збіранне вады| {Д_{32.1}} + |ЗАС^{701.6} 之| + **нясе** + **вялікі**
+ **карабель**

{*ex10.1.4.1} бліжэй да узуса

утрымліванне вялікага карабля <вадой>

ЕХ істотнае супадзенне бел. мовы і вэньянi: сказава-фразавая аналагічнасць; істотнае (неўласцівасць фразы для бел. мовы ў сілу метафарычнасці выказвання) і неістотнае (несці – утрымліванне, *нясенне) стылістычныя разыходжанні*)

+	無	+	力
+	wú	+	lì
+	АКВ ₂ {ЗАС ^{не302.а} 無}	+	ПД ₂
	mA ₂ {ms}		mA ₂

ex10.1.5. + **не мае** {ЗАС^{не302.а} 無} +

+ **здольнасці** {ПД_{2.1}; дасл. пераклад; 'магчымасці'}

{ex10.1.4-ex10.1.5, ex10.1.4.1} адваротная прэдыкацыя; універсальныя, але ўскладненыя згорткі S₂ і O₂ (autoS₂)

{*ex10.1; ex10.1.4- ex10.1.5} бліжэй да узуса

<калі> ..., тады на іх немагчыма плысці на вялікім караблі:

істотнае ЕХ разыходжанне, большая блізкасць ЕХ канструкцыі бел. мовы да ІМ ланцуга (абумоўлена метафарычнасцю тэксту СМ і адсутнасцю літаратурна і ўзуальна паўнаватасных эквівалентаў у ПМ, якія б адрозніваліся ад ІМ ланцуга ў супамернай ступені)*)

im10.1.1. |Неба| {S₁} збірае {A₁} не {MS} шмат {<SAO>_{O1}} вады {O₁}

im10.1.2. |Людзі| {S₂} не {MS} могуць {mA₂}

плаваць=перасоўваць {A₂; перасоўвац-ца}

[[<na> сабранай + вадзе]] {<SA₁O>►[<SAO>_{LS2} + LS₂]}]

<na> вялікім {<SAO>_{Tr2}} караблі {Tr₂} |сябе| {O₂}

літ10.1. Калі воды неглыбокія, на іх не пройдзе вялікі карабель.

Сказ 10.2.

覆	+	杯	+	水	+
fù	+	bēi	+	shuǐ	+
АКВ ₁	+	АзПД ₁	+	ПД ₁	+
A _{1.1}		<SAO> _{O1.1}		O _{1.1}	

ex10.2.1. |Людзі| {Д₃₁} + **перакульваюць** + <адзін> кубак + **вады** +

+	於[>於	+	[[坳	+	堂]	+	之	+	上] <]於
+	於[>yú	+	[[ào/āo	+	táng]	+	zhī	+	shàng] <]於
+	於[>ЗАС ^{11.а} А-ДМ ₁ 於	+	[[АзА-ДМ ₁]			+	ЗАС ^{701.а} 之	+	А-ДМ ₁] <]於
			LS _{1.1}				{O _x ►LS _{1.1} }		

ex10.2.2. 於[> на {ЗАС^{11.a}_{А-ДМ1} 於} + [[западзін- <ў> + зал-] {*бліжэй да значэння арыгінала *западзіны* <ў земляной падлозе адкрытай у двор> залы <ў доме> [43]*} + -ы -е {ЗАС^{701.a} 之} + верх<нюю частку>] <]於

{*ex10.2.1- ex10.2.2* прамая прэдыкацыя; блізкая да ўніверсальнай згортка S}

+	則	+	芥	+	為[>為	+	之<]為	+	舟
+	zé	+	jiè	+	為[>wèi~¿wéi?	+	zhī<]為	+	zhōu
+	ЗАС ^{401.a} 則 {ДВП ₁ ►ДВП ₂ }	+	УД ₃₂	+	為[>ЗАС ^{13.a} _{АУД₂} 為~ ¿АКВ ₂ ?	+	АУД ₂ ~¿Азпд ₂ ?<]為 {ЗАС ^{701.b} 之} {Д ₁ ►АУД ₂ ~Азпд ₂ : АУД ₂ ~¿Азпд ₂ ?=Д ₁ }	+	ПД ₂
	{SA _{1.1} O►SA ₂ O}		S ₂		¿А ₂ ?		Ls ₂ {Ls _{1.1} ►Ls ₂ ; Ls _{1.1} =Ls ₂ }		<SAO> _{O2}

ex10.2.3. + тады {ЗАС^{401.a} 則} + *гарчычнае зернейка* +
+ 為[>для {ЗАС^{13.a}_{АУД₂} 為} + яе {‘вады ў западзіне’}<]為 + |з’яўляецца| {АКВ₂} +
+ *лодкай*

¿альбо?

+ тады {ЗАС^{401.a} 則} + *гарчычнае зернейка* + з’яўляецца {АКВ₂} +
+ яе {Азпд₂; ‘вады ў западзіне’} + *лодкай*

{*ex10.2.3* прамая прэдыкацыя; універсальная згортка O₂ (autoS₂);
эксплікацыя Ls₂ у АУД₂ ¿альбо ў Азпд₂?}

літ10.2.1. Былі кубак вады ў западзіну ў падлозе⁸ – і гарчычнае зернейка
будзе плаваць там нібы лодка.

置	+	杯	+	焉	+	則	+	膠
zhì	+	bēi	+	yān	+	zé	+	jiāo
АКВ ₃	+	ПД ₃	+	КЧ ^{704.a} 焉 {А-ДМ ₃ ; А-ДМ ₁ ►А-ДМ ₃ : А-ДМ ₃ =А-ДМ ₁ }	+	ЗАС ^{401.a} 則 {ДВП ₃ ►ДВП ₄ }	+	АКВ ₄
A _{1.2}		O _{1.2}		Ls _{1.2} {Ls _{1.1} ►Ls _{1.2} ; Ls _{1.1} =Ls _{1.2} }		{SA _{1.2} O►SA _{1.3} O}		A _{1.3}

ex10.2.4. |людзі| {УД₃₃} змяшчаюць + кубак + у тым месцы {КЧ^{704.a} 焉} +
+ ды {ЗАС^{401.a} 則} |кубак для таго месца з’яўляючыся лодкай| + *захрасае*

{*ex10.2.4* прамая прэдыкацыя, блізкая да ўніверсальнай згортка S у SA_{1.2}O;
адваротная прэдыкацыя і амаль поўная згортка SA_{1.3}O}

{**ex10.2.1-ex10.2.4* бліжэй да узуса

<Калі> выліць у западзіну <ў> падлозе кубак вады, тады гарчычнае
зернейка |будзе| там як лодка; <калі> змясціць там кубак, тады |ён| «захрасне»:

пэўнае ЕХ разыходжанне паміж бел. мовай і вэньянню, большая блізкасць
ЕХ канструкцыі бел. мовы да ІМ ланцуга (абумоўлена метафарычнасцю тэксту

СМ і адсутнасцю літаратурна і ўзуальна паўнаватасных эквівалентаў у ПМ, якія б адрозніваліся ад ІМ ланцуга ў супамернай ступені)*}

літ10.2.2. *Калі ж зверху туды змясціць кубак, то ён захрасне, не зварухнуўшыся з месца,..*

水	+	淺	+	而	+	舟	+	大	+	也。
shuǐ	+	qiǎn	+	ér	+	zhōu	+	dà	+	yě.
УД ₃₅	+	АКВ ₅	+	ЗАС ^{402.6} 而	+	УД ₃₆	+	АКВ ₆	+	ЗАС ^{201.a} 也
О ₃		⟨SAO⟩ ₀₃				S ₄		⟨SAO⟩ ₀₄		

ex10.2.5. *вада + плыткая + і/а {ЗАС^{402.6} 而} + лодка + вялікая +*
+ . {ЗАС^{201.a} 也}

{для SA₃O – адваротная прэдыкацыя; эксплікаванне мікрапрацэсаў; амаль поўная згортка (за выключэннем О₃);

для SA₄O – прамая прэдыкацыя; эксплікаванне мікрапрацэсаў; істотная згортка для SA₄O (за выключэннем S₄)}

{*бліжэй да узуса

<такая> лодка <занадта> вялікая і |для яе| <за>мала вады

мінімальная эксплікаванасць ІМ ланцуга ў вэньяні, абумоўленая лаканізмам вэньяні

альбо

мала вады дый лодка вялікая:

ЕХ бел. мова=вэньянь: некаторае адрозненне ў стылістычнай афарбоўцы (выраз на СМ літаратурны, на ПМ – у большай ступені гутарковы)*}

ім10.2.1. |Людзі| {S} *выліваюць* {A_{1.1}} у [западзіну залы] {Ls_{1.1}}
 <адзін> кубак {⟨SAO⟩_{01.1}} *вады* {O_{1.1}}

ім10.2.2. [Гарчычнае зернейка] {S₂} |мае| {A₂}
 ў [тым месцы] {Ls_{1.1} ► Ls₂} лодкі {⟨SAO⟩₀₂} |асаблікасці| {O₂}

ім10.2.3. |Людзі| {S} *змяшчаюць* {A_{1.2}} [у тым месцы] {Ls_{1.1} ► Ls_{1.2}}
 кубак {O_{1.2}}

ім10.2.4. |Людзі| {S; умоўны S} *захрасаюць=спыняюць* {A_{1.3}; ‘спыняюц-ца’}
 |у тым месцы| {Ls_{1.1} ► Ls_{1.3}} |на кубку| {⟨SAO⟩_{Tr1.3}} |сябе| {O_{1.3}}

|⟨SAO⟩_{Tr1.3}|: |Кубак| {⟨SAO⟩_{Tr1.3} ► S_{1.3.1}}

|мае| {A_{1.3.1}} |ў тым месцы| {Ls_{1.1} ► Ls_{1.3.1}}

|лодкі| {⟨SAO⟩₀₂ || ⟨SAO⟩_{01.3.1}} |асаблікасці| {O₂ || O_{1.3.1}}

ім10.2.5. |Неба| {S₁ з ім10.1.1. || S₃} |збірае| {A₃} |ў тым месцы| {Ls_{1.1} ► Ls₃}
 «плыткую» {⟨SAO⟩₀₃} *ваду* {O₃}

ім10.2.6. Лодка {⟨SAO⟩_{01.3.1} || S₄} |мае| {A₄} |у тым месцы| {Ls_{1.1} ► Ls₅}
 вялікі {⟨SAO⟩₀₄} |памер| {O₄}

літ10.2.2. ...бо для яго замала вады, а такая лодка занадта вялікая.

2.5 Апісанне рэзультатаў экспліцытнага і імпліцытнага разбору сказаў

1) Імпліцытная ўніверсальнасць.

Як і меркавалася згодна з гіпотэзай ІМ універсальнасці, прадстаўленай у падглаве «1.1 Вызначэнне паняццяў экспліцытнасці і імпліцытнасці. Гіпотэза імпліцытнай універсальнасці» гэтага даследавання, у працэсе разгляду сказаў СМ не было выяўлена выпадкаў разыходжання ў ІМ ланцугу паміж вэньянню і беларускай мовай. Дадзены рэзультат з'яўляецца цалкам чаканым, паколькі выбудоўванне ІМ ланцуга ў любой мове адбываецца з апорай на мадэль свету, прынцыпы фармавання якой не могуць адрознівацца ў натуральных мовах, узніклых на агульначалавечым базісе.

У разгледжаным намі адрэзку было зарэгістравана некалькі спосабаў ЕХ выяўлення ІМ ланцуга, прадстаўленыя ніжэй. На практыцы дадзеныя спосабы часта трапляюцца ва ўзаемных камбінацыях, праз што часам іх карэктней апісваць як «аспекты». Таксама верагодныя варыянты, калі ў адной ЕХ канструкцыі пры выяўленні адных элементаў ІМ назіраецца адзін спосаб, а пры выяўленні іншых – другі.

1) Прамое выяўленне.

Дадзены спосаб характарызуецца прамым выяўленнем ІМ элементаў у адпаведных ЕХ. Прамое выяўленне магчыма падзяліць на два падвіды: поўнае, пры якім, як мінімум, усе элементы мінімальнага (ядзернага) ланцуга – S, A і O – перададзеныя Дз, В і ПД; і няпоўнае, пры якім не ўсе элементы мінімальнага (ядзернага) ланцуга выяўленыя ў ЕХ канструкцыі. Тым не меней, незалежна ад паўнаты прамога выяўлення, яго абавязковай характэрнай рысай з'яўляецца, па-першае, прамая прэдыкацыя, па-другое невыкрыўленне SEM напаўнення элементаў ІМ ланцуга (напрыклад, Ls падзеі перадаецца альбо пры дапамозе АМ, альбо пры дапамозе А-ДМ).

Прыкладам няпоўнага прамога выяўлення можа служыць *im1.1.1*, элементы якога цалкам перадаюцца ў *ex1.1.1*, пры гэтым суб'ект выяўляецца ў Дз, апушчаным у сказе. Тое самае датычыцца *im1.2.1* і *im1.4.1*, выяўленых у *ex1.2.2* і *ex1.4.2* адпаведна. Прыклады поўнага непасрэднага выяўлення ў разгледжаным намі ўрыўку не былі зарэгістраваны.

2) Адваротная прэдыкацыя.

Гэты спосаб з'яўляецца даволі частотным для разгледжанага тэксту СМ. Верагодна, у значнай ступені гэта абумоўлена не граматычнымі асаблівасцямі вэньяні, а характарыстыкамі тэксту, напоўненага мастацкімі вобразамі і абаротамі.

У адваротнай прэдыкацыі ўмоўна магчыма вылучыць дзве асноўныя разнастайнасці, якія хутчэй з'яўляюцца пазнакамі адзінай шкалы.

Лёгкараспазнаваная адваротная прэдыкацыя, якая характарызуецца, першае, візуальнай эксплікаванасцю большасці, калі не ўсіх, ключавых ІМ элементаў. Па-другое (як пабочны паказчык), падобная прэдыкацыя адрозніваецца меншай ступенню звыкласці (часам – універсальнасці, пра гэта гл. ніжэй) носьбіту мовы. Інакш кажучы, носьбіт мовы можа пабудаваць граматычна правільны і (у ідэале) узуальна прымальны сказ з гэтым самым сэнсам, звяртаючыся да прамой прэдыкацыі альбо да максімальнай эксплікаванасці ІМ элементаў.

Цяжкараспазнавальная адваротная прэдыкацыя, пры якой большасць ключавых ІМ элементаў не эксплікаваныя, а ПС адносіны паміж членамі сказа істотна разыходзяцца з такімі паміж ІМ элементамі, што істотна ўскладняе аднаўленне першапачатковага ІМ ланцуга. Нярэдка адваротнай прэдыкацыі ўласціва эксплікаванне мікрапрацэсаў, пра якія пойдзе размова ніжэй. Менш істотнай уласцівасцю цяжкараспазнавальнай адваротнай прэдыкацыі з’яўляецца ступень звыкласці (часам – універсальнасці) падобнай ЕХ канструкцыі носьбіту мовы. Інакш кажучы, носьбіту мовы можа быць складана зразумець, што гэта выпадак адваротнай прэдыкацыі, без апоры на мадэль свету.

Дадзеная шкала з’яўляецца даволі ўмоўнай, з прычыны чаго адпаведная ступень распазнавальнасці адваротнай прэдыкацыі не апісвалася ў разборы сказаў адмыслова.

У якасці прыкладаў адносна лёгкараспазнаванай прэдыкацыі выступае *im1.1.2*, асабліва ў 1 варыянце, выяўлены ў *ex1.1.2*.

Прыклад *im3.1*, эксплікаваны ў *ex3.1-ex3.2*, таксама можна разглядаць як адносна лёгкараспазнаваную адваротную прэдыкацыю. Яна характарызуецца вынясеннем ПД у пачатак сказа, што ўскладняе адназначнае разуменне пЗАС⁸⁰¹ 將. У той самы час граматычнае актуальнае члененне сказа ўказвае на тое, што сапраўдны S дзеяння, аказваючыся выяўленым у ПД, стаіць перад фармальным Дз.

Прыклад адносна цяжкараспазнавальнай адваротнай прэдыкацыі – *im10.1.1* і адпаведны яму *ex10.1.2-ex10.1.3*, паколькі адваротная прэдыкацыя падобнага кшталту, асабліва са згорткай S, з’яўляецца даволі частотнай (нават універсальнай) у розных мовах, параўн. бел. *вада збіраецца*, англ. *water evaporates*.

Да цяжкараспазнавальных прыкладаў адваротнай прэдыкацыі таксама магчыма аднесці асобныя сітуацыі з універсальнай метафарызацыяй, г. зн. метафарызацыяй, на стандартным узроўні ўласцівай розным мовам. Да прыкладаў універсальнай метафарызацыі адносяцца экспліцытныя канструкцыі параўнання (гл. *im2.3* і *ex2.2*; параўн. англ. *he is like a brother to me*), экспліцытныя канструкцыі канстатавання тоеснасці (*im1.3.3* і *ex1.3.2*; параўн. хіндзі मेरा नाम दीपक है *mera naam deepak hai* ‘маё імя Дзіпак ёсць’).

Тут і ніжэй прымяненне тэрміна «ўніверсальны» не абазначае тое, што для перадачы ІМ характарыстык у ЕХ канструкцыях іншыя спосабы альбо іх падвіды не ўласцівыя іншым мовам, але абазначае тое, што менавіта ў дадзеных сітуацыях у розных мовах прымяняюцца аднолькавыя спосабы эксплікавання імпліцытнага ланцуга. Цалкам верагодна, што ўніверсалізм пэўнага спосабу ў розных мовах можа дадаткова спалучацца са сваямоўнымі асаблівасцямі. Таксама існуе мінімальная верагоднасць таго, што ў нейкіх мовах дадзены ўніверсалізм выяўлены інакш альбо не праяўляецца наогул.

Пры рэгістрацыі адваротнай прэдыкацыі часам заўважалася радыкальная метафарызацыя, т. б. поўнае несупадзенне ЕХ элементаў з ІМ, што прыводзіць да бессэнсоўнасці літаральнага разумення апісання сітуацыі. Прыклад часткова радыкальнай метафарызацыі быў зафіксаваны ў выяўленні *im5.1.1* у *ex5.1*, паколькі «словы» не могуць «казаць».

3. Ускладненні.

Дадзены спосаб характарызуецца большай нагрувашчанасцю ЕХ канструкцыі ў параўнанні з эксплікаваным у ёй ІМ ланцугом. Як правіла, гэта абумоўлена такімі граматычнымі асаблівасцямі вэнзяні, як паралелізм, што вымагае неабходнасці захавання аднолькавай ПС канструкцыі ў розных сказах, а таксама, у меншай ступені, спецыфікай перадачы пэўнай семантыкі (напрыклад, ‘чалавек, які жартуе’, назва кнігі). Выразным прыкладам ускладнення з’яўляецца *im.4.2* (асабліва калі размова ідзе не пра назву кнігі), выяўлены ў *ex4.2.1-ex4.2.2* (паралелізм з *ex4.1*). Таксама да ўскладнення адносіцца *im7*, выяўлены ў *ex7.1-ex7.2*.

4.1. Згорткі-азначэнні.

Згорткі – адзін з найчастотнейшых спосабаў выяўлення ІМ ланцуга ў ЕХ канструкцыях. Больш за тое, мэтазгодным нават будзе сказаць, што згорткі з’яўляюцца найчастотнейшай з’явай пасля ІМ універсальнасці, зарэгістраванай у дадзеным даследаванні.

Верагодна, цалкам апраўданым будзе сказаць, што найчастотнейшай праявай згортка з’яўляюцца згорткі-азначэнні, г.зн. згорткі паўнаwartасных ланцугоў SAO, ЕХ прадстаўленых як азначэнні.

У згортках-азначэннях можна вылучыць два галоўныя аспекты: імпліцытны і кантэкстуальны.

Да імпліцытна ядзерных згортка-азначэнняў адносяцца эксплікаванні ядзерных элементаў SAO – як правіла S альбо O ($S_2/O_2/O_2$ з *im1.1.2*, адпаведны АЗ_{ДЗ2} з *ex1.1.2*). Згорткі-азначэнні, якія не эксплікуюць ядзерныя элементы, можна аднесці да імпліцытна перыферыйных ($\langle SAO \rangle_{Ls1}$ з *im1.1.1*, адпаведны АЗ_{АМ1} з *ex1.1.1*). Тым не менш, магчымыя сітуацыі, калі адная і тая самая згортка, з’яўляючыся імпліцытна перыферыйнай на адным узроўні разбору сказа, аказваецца імпліцытна ядзернай на іншым. Прыкладам можа служыць $\langle SAO \rangle_{O2.2}$

з *im.1.2.3*, адпаведны АКВ_{1.1.1} з *ex1.2.1.1*, паколькі іерогліф 大, з'яўляючыся імпліцытна перыферыйнай згорткай-азначэннем на макраўзроўні, пры далейшай рэкурсіўнай рэканструкцыі ІМ ланцуга акажацца адным з ядзерных элементаў (хутчэй за ўсё О) мікрапрацэсу.

Кантэкстуальныя згорткі-азначэнні – гэта тыя згорткі папярэдніх фрагментаў тэксту, якія адыгрываюць функцыю звязак у тэксце. Т.б., па-першае, спрашчаюць разуменне тэксту, выступаючы адсылкамі да згорнутых фрагментаў, а па-другое, зніжаюць загрузчанасць тэксту, выключаючы неабходнасць прывядзення згорнутых фрагментаў цалкам. Напрыклад, <SAO>₀₂ з *im2.3*, адпаведны Азуд₃₂ з *ex2.2*. Згорткі-азначэнні, не звязаныя з папярэднімі фрагментамі і не абумоўленыя кантэкстам, з'яўляюцца пазакантэкстуальнымі.

4.2. Універсальныя згорткі.

Як і ўніверсальная метафарызацыя пры адваротнай прэдыкацыі, універсальныя згорткі стандартызавана ўласцівыя розным мовам. Адною з найбольш частотных разнавіднасцяў універсальных згортак з'яўляецца згортка О пры аўтаўздзеянні S. Як прыклад – *im5.2.1*, адпаведны *ex5.2.1*. ^z[>АЧ 鵬<]^z. Параўн. бел. я іду; хіндзі मैं जा रहा हूँ main ja raha hoon 'я той, што іду, ёсць' (рус. 'я идущий есть').

Яшчэ адным падвідам універсальнай згорткі выступае сітуацыя спецыфічнасці S і адсутнасці камунікатыўнай неабходнасці ў яго эксплікаванні (S₁ з *im10.1.1*, не эксплікаваны ў *ex10.1.2.1*. {^z[>Дз₁<]^z}). У меншай ступені, але таксама ўніверсальнай згорткай з'яўляецца згортка S у выпадку, калі дзеянне не датычыцца нейкага дакладнага S (S₁ з *im.1.2.1* і *im.1.4.1* і адпаведна апушчаны Дз₁ у *ex1.2.2* і *ex1.4.2*; параўн. бел. *невядома*='ніхто не ведае', супрацьпастаўленае англ. *no one knows*).

4.3. Эксплікаванне мікрапрацэсаў.

Дадзены спосаб заключаецца ў эксплікаванні мікрапрацэсаў, сэнсава істотных для апісання сітуацыі, альбо пры згортцы макрапрацэсаў, альбо пры выяўленні ІМ макрапрацэсаў на ЕХ мікраўзроўні. Такім чынам дасягаецца кампактнасць выказвання. У пэўных сітуацыях гэты спосаб таксама магчыма аднесці да ўніверсальнага. У разгледжаным фрагменце СМ да падобнага спосаба са згорткай ІМ макрапрацэсаў адносіцца <SAO>_{Ls1} з *im8.1*, што адпавядае ДВ₁ з *ex8.1*. Параўн. бел. *яно далёкае*, супрацьпастаўленае бел. *яно |знаходзіцца| далёка* і англ. *it is far away*, у якіх Ls не супадае з В. Прыкладам выяўлення ІМ макрапрацэсаў на ЕХ мікраўзроўні з'яўляецца *im5.2.3.1- im5.2.3.2*, што адпавядае *ex5.2.3.1- ex5.2.3.2*.

4.4. Істотныя згорткі пры апісанні падзей.

Падобны спосаб характарызуецца эксплікаваннем мінімальнай колькасці імпліцытных элементаў (як правіла, не больш за 1). Умоўна можна прапанаваць шкалу «істотнасці» дадзеных згортак, у якой найменш істотнымі з'яўляюцца

згорткі з адным эксплікаваным ядзерным элементам (*im10.2.4*, што адпавядае АКВ₄ з *ex10.2.4*), а найбольш істотнымі – такія, дзе ядзерныя элементы не эксплікуюцца наогул (прыкладам, *im9.2*, адпаведны *ex9.3*, у якім эксплікавана толькі MS адмаўленне SA₂O).

5. Узаемнае неадпавяданне EX і ІМ.

Спосаб узаемнага неадпавядання характарызуецца нетыповасцю перадачы ІМ элемента пэўным членам сказа. Як правіла, прымяненне падобнага спосаба абумоўлена метафарычнасцю выказвання, а дадаткова – пэўнымі ўзуальнымі, граматычнымі і стылістычнымі патрабаваннямі. Яскравым прыкладам падобнага неадпавядання з’яўляецца эксплікацыя Ls₂ з *im10.2.2* у АУД₂ з *ex10.2.3*, што не з’яўляецца тыповым выпадкам.

Такім чынам, існуюць розныя спосабы эксплікавання ІМ ланцуга. Дадзеныя спосабы, за выключэннем прамога выяўлення, прыводзяць да ўзнікнення адрозненняў EX канструкцый ад ІМ ланцуга, паўнаўартаснае аднаўленне якога магчымае выключна з апорай на мадэль свету.

2) Неадназначнасць рэканструкцыі ІМ ланцуга.

У першую чаргу, з прычыны шматлікіх скажэнняў ІМ ланцуга пры перадачы яго праз EX канструкцыі, нярэдка ўзнікаюць сітуацыі, калі адна EX канструкцыя можа апынуцца выяўленнем некалькіх ІМ ланцугоў. Таксама верагодная сітуацыя, калі ідэнтыфікацыя пэўнага EX элемента не з’яўляецца адназначнай. Безумоўна, паколькі фармальнае апісанне падзеі патрабуе адназначнай кваліфікацыі, пры немагчымасці вызначэння роляў на аснове дэкларацый павінны выкарыстоўвацца адпаведныя працэдурны.

У дадзеным рэчышчы мы вылучаем розныя групы выпадкаў падобнай неадназначнасці.

Па-першае, мы вылучаем шкалу ступені неадназначнасці. Прыкладам нізкай неадназначнасці выступае сітуацыя, калі ІМ ідэнтыфікаванне нейкага EX элемента вар’іруецца ад згорткі-азначэння да непасрэдна гэтага элемента. Нягледзячы на неадлюстраванне падобнага варыянта ў разборы сказаў тэксту СМ, <SAO>_{01.1} (下) з Ct₁ у *im9.1* можа быць разгледжана і як O_{1.1}, калі мы разумеем значэнне іерогліфа 下 не як ‘уніз’ ці ‘ўнізе’, а як ‘<рэчы> ўнізе’, што з’яўляецца цалкам магчымым з прычыны варыятыўнасці часцінамоўнай прыналежнасці слоў у вэньяні. Больш высокай неадназначнасцю характарызуецца гэты самы іерогліф (下) з Ct₁ у *im9.1*, які можна разглядаць і як Or_{1.1} ‘уніз’, і як <SAO>_{01.1} ‘ўнізе’, т.б. Ls да O (‘рэчаў’).

Даволі высокай ступенню неадназначнасці выступае сітуацыя, калі мы не можам пэўна вызначыць ядзерныя элементы SAO, але пры гэтым, нягледзячы на магчымую варыятыўнасць ІМ ланцугоў, патэнцыйна эксплікаваных у фрагменце тэксту, разуменне сітуацыі адрасатам тэксту не змяняецца прынцыпова. Да

дадзенай сітуацыі адносіцца *im1.1.2* і адпаведны яму *ex1.1.2*, паколькі незалежна ад рэальнага *S* акцыі, прынцыпова важная для адрасата інфармацыя не змяняецца.

Па-другое, мы вылучаем розныя прычыны неадназначнасці.

Першая прычына – гэта абумоўленасць ІМ чыннікамі, т.б., магчымая варыятыўнасць ІМ ідэнтыфікацыі ЕХ элемента, выкліканая верагоднасцю разыходжання апісання. Напрыклад, $Ls \sim Or_{1.3.1}$ у *im5.2.4.1* тэарэтычна можа разглядацца ў т.л. і як *Or*, паколькі мы не можам адназначна меркаваць аб месцазнаходжанні Пэна пасля таго, як яна пакідае Паўночны акіян. У дадзеным выпадку варта адзначыць, што ролі індывідаў – гэта невыразныя мноствы. «Невыразнае мноства – гэта клас аб’ектаў з кантынуумам ступеняў прыналежнасці. Такое мноства характарызуецца функцыяй прыналежнасці (характарыстычнай функцыяй), якая прысвойвае кожнаму аб’екту ступень прыналежнасці, якая прымае значэнне паміж нулём і адзінкай» [16].

Другая прычына – часцінамоўная варыятыўнасць у вэньяні альбо няпэўназначнасць, інакш кажучы, лексічная няпэўназначнасць, праз што канкрэтнае слова ці канкрэтны член сказа можа апынацца эксплікацыяй некалькіх ІМ элементаў. Прыкладам, пры вызначэнні ІМ ланцуга для *ex5.2.2* $УКВ_1 + АКВ_1$ (水+擊) можа разглядацца ў т.л. і як эксплікацыя $\langle SAO \rangle_{P1.1.2 + P1.1.2}$, паколькі семантыку спалучэння 水擊 магчыма разглядаць як ‘вадзяны слуп’, на што ўказвае і яго сучаснае значэнне ‘гідраўлічны ўдар’ [52]. Таксама дадзенае спалучэнне магчыма разглядаць як $Sr_{1.1}$, паколькі яго SEM можна ўспрымаць як ‘удары <Пэна крыламі па> вадзе <падчас палёту>’, а дакладней нават ‘<Пэн> ударае <крыламі па> вадзе <падчас палёту>’ [51].

Трэцяя прычына – MS функцыі прысутных у эксплікаваным адрэзку ІМ ланцуга спецыялізаваных ЗАС ці слоў, што адыгрываюць іх функцыю. Інакш кажучы, метасемантычная ўнутрыкантэкстуальнасць. Як правіла, падобныя выпадкі адносяцца да такіх з нізкай ступенню неадназначнасці. У якасці ілюстрацыі можна прывесці ЗАС^{702.6} 者 у *ex4.1*: нягледзячы на згортку ў сказе АКВ і А адпаведна, дадзены ЗАС адыгрывае ролю звязкі, падкрэслівае яе ПС. А значыць, тэарэтычна ён можа разглядацца як свайго роду эксплікацыя А у сказе. Тут бачыцца мэтазгодным правядзенне паралелі з выкарыстаннем працяжніка паміж Дз і В (нярэдка ў спалучэнні са словам *гэта*, якое фактычна адыгрывае ролю ЗАС) у беларускай мове. Гэтаксама мы можам разглядаць неспецыялізаваны ЗАС 相 у сказе *ex6.4.2*: абазначаючы супадзенне $D_{3.3}$ са згорнутым $PD_{1.3}$ (і адпаведна аўтаўдзеянне S_1), у некаторай ступені можа сам разглядацца як згортка апісання адваротнага накірунку акцыі, а значыць, выступаць, як мінімум, *S* і *O* падзеі, што адбываецца адначасова з асноўнай.

Чацвёртая прычына – гэта немагчымасць адназначнага разумення семантыкі ЕХ канструкцыі, абумоўленая немагчымасцю адназначнага ўстанаўлення ЕХ адзінкі. Інакш кажучы,

гістарычная/лінгвістычная/кантэкстуальная/іншая спрэчнасць. У разгледжаным тэксце СМ было зарэгістравана тры адпаведныя выпадкі: *ex4.2.1*, у якім немагчыма адназначна ідэнтыфікаваць 齊諧: ці то гэта найменне кнігі, ці то гэта імя чалавека і г.д. (гістарычная спрэчнасць). Другі выпадак – *ex2.3*, дзе 垂 з’яўляецца ці то непасрэдна іерогліфам 垂 у значэнні ‘звешвацца’, ці то рознапісам іерогліфа 陲 са значэннем ‘край, ускраіна; пагранічныя вобласці’ (лінгвістычная спрэчнасць). Трэці – *ex9.1*, у якім УДз_{1.1}, выяўлены пры дапамозе ЗАС^{501.a} 其, можа абазначаць як *Неба*, так і *Пэн*.

Такім чынам, на шляху адназначнага вызначэння ІМ ланцуга, эксплікаванага ў фрагменце тэксту, нярэдка ўзнікаюць перашкоды. Дадзеныя перашкоды магчыма абагульніць як «неадназначнасць рэканструкцыі ІМ ланцуга», у якой можа быць розная ступень і разнастайныя прычыны, як правіла, выкліканыя ЕХ ўласцівасцямі пэўнай мовы ў агульным і канкрэтнага тэксту ў прыватнасці.

3) Патэнцыйнасць дыялектыкі апісання.

Неаднаразова ў гэтым даследаванні мы ў розных формах прыводзілі фармулёўку ІМ універсальнасці і яе довады. Мы схільныя да меркавання, што мадэль свету, а адпаведна, і ІМ ланцуг у любых натуральных чалавечых мовах з’яўляюцца нязменнымі. Тым не менш, існуе агромністая верагоднасць таго, што прадстаўнікі розных культур і эпох апісвалі аднолькавыя з’явы па-рознаму, бессвядома адносячы іх да розных ІМ элементаў, паколькі яны ўспрымалі гэтыя з’явы не такім чынам, якім гэтыя з’явы ўспрымаем мы ў нашы дні. У першую чаргу размова датычыцца анімізму.

Для лепшай ілюстрацыі мы правядзём паралель з беларускай мовай: фразы *сабралася шмат вады* і *сабралася шмат людзей* абсалютна аднолькавыя ў ПС разрэзе. Больш за тое, нават пры ажыццяўленні пэўных трансфармацый мы бачым, што для двух сказаў атрымліваюцца аднолькавыя вывады: *сабралася шмат вады* > *вада збіраецца ў вялікіх колькасцях* і *сабралася шмат людзей* > *людзі збіраюцца ў вялікіх колькасцях*. Тым не менш, мы, па-першае, бессвядома разумеем, што ІМ людзі могуць з’яўляцца S падзеі, а вада – не; па-другое, гэтаму ёсць пацверджанне пры ажыццяўленні больш глыбінных трансфармацый: *сабралася шмат людзей* > *людзі прыходзяць у вялікіх колькасцях*; *сабралася шмат вады* {пры літаральным разуменні} > **вада прыходзіць у вялікіх колькасцях* {пры літаральным разуменні}.

Пры ажыццяўленні разбору сказаў у гэтым даследаванні мы абапіраліся на схему, больш уласцівую сучаснаму, матэрыялістычнаму, успрымання свету, згодна з якім чалавек можа выступаць S дзеяння, а вада – не. Тым не менш, варта адзначыць, што падобная схема не абавязкова ўласцівая любым прадстаўнікам чалавецтва любой эпохі ў агульным і прадстаўнікам культурна-гістарычнага

часавага і прасторавага арэала, у якім складаўся помнік «Джуан-дзы», у прыватнасці.

Менавіта ў спробе наблізіць ІМ разбор тэксту СМ да таго варыянта, які ўзнікаў на бессвядомым узроўні ў прадстаўнікоў таго арэала, мы па магчымасці захавалі ў паслоўным і SEM перакладах тыя культурныя і побытавыя катэгорыі, якія падаюцца нам найбольш уласцівымі для арэала стварэння «Джуан-дзы» – *Неба*, *людзі* і інш. (падрабязней гл. «2.2 Паслоўны, літаратурны і семантычны пераклады ў даследаванні. Абазначэнні да паслоўнага і семантычнага перакладаў» гэтага магістарскага праекта). Безумоўна, падобныя спробы не могуць быць факталагічна і метадалагічна паўнаwartаснымі, у т.л. праз няпэўназначнасць выкарыстаных намі побытавых катэгорый (наколькі *Неба* жывое і колькі яно рэальна S?). Тым не менш, вызначэнне культурна-гістарычнага напаўнення стэрэатыпаў не ўваходзіць у мэты дадзенага даследавання.

Калі вяртацца да прыклада з вадой, сітуацыя, сэнсава блізкая да такой вышэйпрыведзенага сказа была зафіксаваная ў тэксце СМ у *ex10.1.2.1*. Нягледзячы на адзіны прыведзены варыянт рэканструкцыі ІМ ланцуга *im10.1.1* (між іншым, таксама не пазбаўлены анімізму праз разгляд у якасці S *Неба*), мы не можам адназначна сцвярджаць, што менавіта гэты варыянт з’яўляўся актуальным для прадстаўнікоў арэала «Джуан-дзы» на бессвядомым узроўні. Нават калі аўтар тэксту бессвядома не ўспрымаў *ваду* як S, існуе верагоднасць, што так яе маглі ўспрымаць іншыя прадстаўнікі арэала – верагодна, носбіты адрозных субдыскурсаў у рамках вышэйназванага арэала.

Калі мы дапускаем падобны варыянт ІМ інтэрпрэтацыі, пры якім *вада* аказваецца S дзеяння, тады дэталізаванае імпліцытнае апісанне *im10.1.1* будзе выглядаць наступным чынам:

***Вада* {S₁} збірае {A₁; ‘збіраецца’} не {MS} шмат {<SAO>_{O1}} |сябе| {O₁}
{S дзеяння эксплікаваны ў Дз, О згорнуты (універсальная згортка)}**

Менш верагодным, але таксама магчымым з’яўляецца варыянт, калі не толькі з’явы ці часткі прыроды могуць успрымацца як S, але і іншыя «неадушаўлёныя прадметы». Прыкладам можа служыць фрагмент *ex5.1*: верагодна, ва ўяўленні прадстаўнікоў арэала «Джуан-дзы» словы, выразы і г.д. маглі «казаць», маглі выступаць паўнаwartаснымі S на бессвядомым узроўні. Не кажучы ўжо пра падобную верагоднасць сярод носбітаў куды болей архаічных гістарычна-культурных арэалаў, у т.л. у нашы дні. Як было пазначана ў разборы, нават у сучаснай бел. мове аналагічны прыклад цалкам магчымы (як *кажа прымаўка*), што таксама можа выступаць сведчаннем архаічнага «суб’ектывавання» слова.

Падобная з’ява можа працаваць і ў адваротны бок: калі мы разглядаем у якасці S дзеяння выключна тых індывідаў, якія здольныя быць рэалізатарамі

дзеянняў. На дадзеным этапе развіцця навукі мы можам адназначна аднесці да падобных рэалізатараў толькі біялагічна жывых істот.

У выпадку падобнага дапушчэння мы мусім разглядаць адцягнена ўзятыя сказы *чалавек тонкі і палка тонкая* як рэалізацыі розных ІМ ланцугоў – *чалавек мае тонкую* ('вельмі худую') *фігуру* (т. б., *чалавек* – S, *тонкі* – згортка-азначэнне да характарыстыкі чалавека, звязанай з яго фізічным аспектам) і *нехта «стончыў» (зрабіў тонкай) частку дрэва* (т. б., *частка дрэва* – O, *тонкі* – згортка-азначэнне да Р дзейнасці).

Прадэманструем у агульных рысах рэалізацыю падобнага дапушчэння пры разборы *ім10.2.6*:

|Нехта| {S} |зрабіў| {A₁} |адносна таго месца| {<SAO>} вялікага+|намеру| {<SAO>_Р} лодку {P}

Падобнае дапушчэнне мае адну немалаважную метадалагічную праблему: паколькі ў любога дзеяння павінны прысутнічаць S (бо толькі S здольны выступаць рэалізатарам дзеяння), значыць, у рэтраспектыве развіцця сусвету рана ці позна мы прыходзім да сітуацыі, якую немагчыма апісаць без дапушчэння пэўнай ступені анімізму. Больш за тое, з пункту гледжання афіцыйнай сучаснай навукі, менавіта падобныя сітуацыі былі характэрныя сусвету на працягу большай часткі перыяда ўласнага існавання – сітуацыі, у якіх не магло быць S, калі мы разумеем пад ім біялагічнае жыццё. Успрыманне ж у якасці S любых фізічных, хімічных і іншых прыродазнаўчых працэсаў не можа быць метадалагічна правільным, паколькі дадзеныя працэсы, з'яўляючыся ўмовамі, мусяць разглядацца часцей за ўсё як ролі інструмента, медыятара ці нават аб'екта. Далейшае развіццё дадзенага пытання выходзіць за рамкі і кампетэнцыю гэтага даследавання.

Вышэйпрыведзеныя і іншыя магчымыя падобныя дапушчэнні не абвяргаюць прапанаванай намі гіпотэзы ІМ універсальнасці, паколькі мадэль свету і светапогляд (у т.л. і яго бессвядомыя прадумовы і наступствы) не з'яўляюцца тоеснымі паняццямі. Тым не менш, гэтыя і любыя падобныя дапушчэнні неабходна мець на ўвазе ў тым выпадку, калі мы ставім перад сабой задачу выпрацоўвання фундаментальнага (не прыкладнога) механізма глыбіннага аперыравання тэкстамі ці то на ўзроўні чалавечага інтэлекту (напрыклад, у выпадку навучання замежным мовам), ці то на ўзроўні інтэлекту штучнага.

Такім чынам, нягледзячы на гіпатэтычную ўніверсальнасць мадэлі свету, існуе верагоднасць бессвядомага вылучэння прадстаўнікамі адрозных дыскурсаў на падставе агульных уваходных даных у выглядзе копіі свету розных светаполгядных стэрэатыпаў.

4) Індыкацiраванне ІМ ланцуга ў EX канструкцыях.

Як ужо было адзначана вышэй ў п. 2, неадназначнасць вызначэння ІМ ланцуга ў эксплікаваных фрагментах частотна абумоўленая менавіта ЕХ характарыстыкамі. Нягледзячы на гэта, даволі частотна рэгістраваліся выпадкі з наяўнасцю так званых «індыкатараў». Дадзеныя індыкатары выступаюць свайго роду паказчыкамі рэчаісных ІМ характарыстык, якія ў рознай ступені ідуць уразрэз з асаблівасцямі ЕХ канструкцый.

У пэўнай ступені падобнымі індыкатарамі могуць служыць і значэнні слоў, іх семантыка. Напрыклад, іерогліф 水 са спалучэння 水+擊 у *ex5.2.2*, *ex5.2.2.1*, нягледзячы на ПС прыналежнасць да УКВ₁, SEM індыкаціруе аб сваёй ІМ прыналежнасці да <SAO>_{O1.1.1}/Mt_{1.1.2} і не інакш.

Тым не менш, большую цікавасць у нас выклікаюць MS, а не SEM індыкатары ІМ ланцуга. Ніжэй мы прыводзім некаторыя адпаведныя прыклады.

У *ex3.1-ex3.3* 將 магчыма разглядаць як пЗАС^{801.a} 將 альбо ДВ₁. У выпадку разглядання яго як ДВ₁ мы не можам не звярнуць увагі на той факт, што паміж ДВ₁ і АКВ₁ ёсць адсутнічае стандартны ў падобных сітуацыях злучнік – ЗАС^{402.a}_B 而, што не з'яўляецца тыповай сітуацыяй і выклікае пытанне: чаму стандартны злучнік тут адсутнічае? На дадзенае пытанне магчыма адказаць, спасылаючыся на страту словам 將 у гэтым кантэксце сваёй семантыкі ПрЁ і набыццё ім метасемантыкі паў-ЗАС. Але і ў такім выпадку індыкатарам ІМ аднясення спалучэння [是+鳥] – [Аз_{уд1}+УД₁] (для пЗАС^{801.a} 將) і [Аз_{пд1}+ПД₁] (для 將 як ДВ₁) – да S з'яўляецца вынясенне яго ў пачатак сказа ў складзе Т.

Таксама з'яву індыкаціравання мы назіраем у *ex1.4.3* і *ex1.2.3*. Нягледзячы на пэўнае несупадзенне эксплікавання ІМ ланцуга (ЗАС^{501.b} 其 у абодвух выпадках выступае як субстытут розных ІМ элементаў), у гэтых двух фрагментах аднолькавым чынам ідэнтыфікуецца спалучэнне [千+里] як <SAO>_{O2} (*im.1.4.2* да *ex1.4.3*) і <SAO>_{O2.1} (*im.1.2.2* да *ex1.2.3*). ЗАС^{501.b} 其 у абодвух выпадках выступае субстытутам ІМ элементаў макрапрацэсу. Выходзіць, што наяўнасць паміж элементамі макра- і мікраўзроўню звязкі ў выглядзе АКВ (як правіла, адпавядае А) была б лагічна памылковая. Сінтаксічна ролю АКВ выконвае ЗАС^{601.a} 幾, але фактычна ён не з'яўляецца АКВ і не можа ім з'яўляцца семантычна. Значыць, ЗАС^{601.a} 幾 выступае індыкатарам эксплікаванасці рознаўзроўневых ІМ элементаў у лінейным адрэзку тэксту.

Свайго роду індыкатарам ЕХ мікрапрацэсаў можа выступаць ЗАС^{702.6} 者 і ЗАС^{702.b} 者, але іх функцыянаванне як індыкатараў згортак з'яўляецца ўжо больш відавочным на ЕХ узроўні. Прыкладам падобнага ідыкаціравання служыць *ex5.2.3.1-ex5.2.3.2*, у якім ЗАС 者 падразумявае згорнуты элемент – Or_{1.2.2}.

У вэб-апісанні існуе яшчэ адзін ІМ індыкатар – частотная адсутнасць выказніка ў сказах фазы 'быць'. Нягледзячы на тое, што выказнік у сказах фазы 'быць' магчымы, яго наяўнасць не з'яўляецца рэгулярнай. І гэта таксама натуральна, паколькі імпліцытна ПД такіх сказаў эксплікуе не О, а <SAO>_O (ён чалавек ► ён

мае чалавека характарыстыкі). У такім выпадку адбываецца аўтаўздзеянне S). Прыкладам можа служыць *im4.1*, эксплікаваны ў *ex4.1*.

Такім чынам, EX канструкцыі могуць не толькі ўскладняць вызначэнне ІМ ланцуга, але таксама і індывідуалізаваць яго характарыстыкі. Індывідуальнасці ІМ ланцуга ў EX канструкцыях могуць выступаць як семантыка EX элементаў, так і MS нападзенне іх і іх камбінацый.

5) Статыстычны аналіз эксплікавання ядзерных ІМ элементаў SAO і Р у тэксце СМ.

Мэтай дадзенага статыстычнага аналізу з'яўляецца выяўленне рэгулярнасці эксплікавання ІМ ядзерных элементаў і Р на прыкладзе разгледжанага ўрыўка з помніка старажытнакітайскай мовы «Джуандзы», а таксама дэманстрацыя атрыманых рэзультатаў. Безумоўна, дадзены аналіз не можа быць прыменены ў дачыненні да вэб-сайтаў, паколькі тэкст «Джуандзы» істотна метафарызаваны і адрозніваецца высокім узроўнем мастацкасці, што аўтаматычна прыводзіць да паніжэння колькасці выпадкаў прамога выяўлення ІМ элементаў і павышэння сітуацый эксплікавання мікрапрацэсаў.

З прычыны адносна вялікіх аб'ёмаў даных і патрабаванняў да аб'ёму даследавання аналіз ажыццяўляўся першачаргова на макраўзроўні. Пры неабходнасці аналізаваліся мікраўзроўні без дэталізавання іх глыбіннасці. Разглядалася эксплікаванне толькі найбольш верагодных варыянтаў ІМ ланцугоў. Не апісваліся выпадкі, у якіх адназначнае вызначэнне семантыкі элементаў і сэнсу сказаў немагчымае, за выключэннем сітуацый, калі гэта не паўплывала на структуру фрагмента ІМ ланцуга.

У якасці аб'ектаў аналізу былі абраны ядзерныя ланцугі, паколькі менавіта яны з'яўляюцца дастаткова частотнымі ў разгледжаным адрэзку СМ для вывадзення нейкіх высноў. Абіранне Р выклікана яго непасрэднай ІМ блізкасцю да О, праз якую аналіз О без аналізу Р не з'яўляецца паўнаважным.

Выбарка складалася з 43 SAO, з якіх 5 не разглядаліся з прычыны праблематычнасці адназначнага вызначэння семантыкі элементаў, 2 характарызуюцца як амаль гранічна ці гранічна згорнутыя. Непасрэдным аб'ектам аналізу выступіла 36 ланцугоў SAO і Р.

Вынікі аналізу класіфікаваліся для чатырох элементаў (S, A, O, P) па чатырох групам: прамая прэдыкацыя (20 выпадкаў); адваротная прэдыкацыя (8 выпадкаў); прамая прэдыкацыя з эксплікаваннем мікрапрацэсаў і/ці згорткай мікрапрацэсаў, ніжэй – прамая з мікрапрацэсамі (5 выпадкаў); адваротная прэдыкацыя з эксплікаваннем мікрапрацэсаў і/ці згорткай мікрапрацэсаў, ніжэй – адваротная з мікрапрацэсамі (3 выпадкі). Для кожнай групы прыводзіліся тыя EX элементы, у якія эксплікаваліся ІМ элементы.

Выпадкі ўніверсальнай метафарызацыі – 3 (з 11). Як відаць, адваротная прэдыкацыя з’яўляецца частотнай з’явай у разгледжаным урыўку СМ.

Рэзультаты для S

Прамая прэдыкацыя:

Дз – 7; |Дз| – 13.

Адваротная прэдыкацыя:

Аз_{Дз} – 4; не эксплікаваны – 4.

Прамая з мікрапрацэсамі:

Дз – 2; |Дз| – 3.

Адваротная з мікрапрацэсамі:

Аз_{Дз} – 1; сінтаматычнае ПД (Дз у сінтагме) – 1; не эксплікаваны – 1.

Рэзультаты для A

Прамая прэдыкацыя:

В (АКВ, ДВ) – 16; |АКВ| у сінтагме – 1; |В| (АКВ, ДВ) – 3.

Адваротная прэдыкацыя:

В (АКВ, ДВ) – 2; метафарызаваны В (АКВ, ДВ) – 2; не эксплікаваны (SEM часткова эксплікаваны ў Дз, ПД) – 4.

Прамая з мікрапрацэсамі:

В (АКВ, ДВ) – 2; метафарызаваны В (АКВ, ДВ) – 1; не эксплікаваны (SEM часткова эксплікаваны ў В) – 2.

Адваротная з мікрапрацэсамі:

не эксплікаваны – 1 (SEM часткова эксплікаваны ў Дз); не эксплікаваны – 2.

Рэзультаты для O

Прамая прэдыкацыя:

ПД (як сінтагма) – 3; ПД (для O/⟨SAO⟩_O) – 7; УКВ – 2 (з іх 1 праз 相 у функцыі ЗАС, O=S); не эксплікаваны (O=S, эксплікаванаму ў Дз/|Дз|) – 7.

Адваротная прэдыкацыя:

Дз – 3; ПД (для ⟨SAO⟩_O) – 1; не эксплікаваны (O=S, S не эксплікаваны) – 3.

Прамая з мікрапрацэсамі:

В (АКВ для ⟨SAO⟩_O) – 1; не эксплікаваны (O=S, эксплікаванаму ў |Дз|) – 2; не эксплікаваны (O=S, эксплікаванаму ў Дз) – 1.

Адваротная з мікрапрацэсамі:

Дз – 3.

Рэзультаты для P

Прамая прэдыкацыя:

ПД – 1.

Адваротная прэдыкацыя:

Дз (для P/⟨SAO⟩_P) – 1.

Прамая з мікрапрацэсамі:

ПД (для <SAO>_р) – 1.

Адваротная з мікрапрацэсамі: не зарэгістравана.

Як мы бачым з рэзультатаў аналізу, для S пры адваротнай прэдыкацыі найбольш частотнымі з’яўляюцца эксплікацыя ў Аз_{Дз} альбо неэксплікаванасць наогул.

Пры прамой прэдыкацыі частотна назіраецца апушчэнне Дз, што ў большасці выпадкаў выклікана не ўніверсальнай згорткай S (семантычная і кантэкстуальная нязначнасць эксплікацыі S, параўн. бел. *невядома*), а частотным апушчэннем у вэньяні S, узнаўляльнага з кантэксту. Пры гэтым граматычна абумоўленая эксплікацыя Дз нярэдка адбывалася ў сінтагмах, што яшчэ ў большай ступені падкрэслівае частотнасць апушчэння S у вэньяні.

Разам з тым не было заўважана залежнасці эксплікацыі S ад эксплікавання мікрапрацэсаў, што натуральна, паколькі пры прамой прэдыкацыі апісанне падзеі вядзецца ад S.

Для A эксплікаванне мікрапрацэсаў адыгрывае вышэйшую, але не ключавую ролю. Як відаць з рэзультатаў аналізу, нават пры неэксплікаванні A яе «семантычныя сляды» нярэдка магчыма прасачыць, прычым пры прамой прэдыкацыі яны часцей прыводзяць да B, а пры адваротнай – да Дз ці ПД.

Рэгулярнае эксплікаванне A пры прамой прэдыкацыі сведчыць аб яе большай значнасці як камунікатыўнага цэнтра выказвання.

Для O магчыма вылучыць адметную рысу, незалежную ад прыналежнасці да групы выпадкаў: пры аўтаўдзеянні S незалежна ад яго эксплікаванасці ў Дз, |Дз| ці неэксплікаванасці O адбываецца згортка O, што з’яўляецца праймай універсальнай згорткі.

Таксама звяртаюць на сябе ўвагу большая варыятыўнасць эксплікавання O, у т.л. пры прамой прэдыкацыі. Для O і P назіраюцца частотная згортка непасрэдна O/P пры эксплікаванні <SAO>_O/_р. Дадзены факт, верагодна, звязаны са спосабам вызначэння непасрэдна O/P, які прымяняўся ў дадзеным даследаванні. Напр., у фрагменце 鯨之大 ► 鯨大 Кунь |мае| вялікі |памер| значэнне ‘вялікі’ разглядалася як згортка-азначэнне да O ‘памер’, што аўтаматычна надае семантычнаму перакладу істотную ступень абстрагавання.

Такім чынам, незалежна ад назапашвання скажэнняў пры перадачы ІМ ланцуга ў ЕХ канструкцыях, непасрэднае аперыраванне ІМ данымі праз ЕХ абалонку магчымае, паколькі падобныя скажэнні маюць выразныя заканамернасці, а значыць, могуць быць сістэматызаваныя і прымененыя як у прыкладных, так і ў фундаментальных аспектах працы са схаваным веданнем, а праз яго – з чалавечым інтэлектам на ўзроўні прадвербалізавання.

ЗАКЛЮЧЭННЕ

У працэсе разбору сказаў разгледжанага тэксту выпадкаў, якія б пярэчылі гіпотэзе імпліцытнай універсальнасці, выяўлена не было.

Разгледжаны тэкст характарызуецца шматлікімі згорткамі і апушчэннямі, асноўная прычына якіх – лаканізм, т.б. эканомія камунікатарам часу і мускульнай энергіі (знакаміты прынцып Андрэ Марцінэ). Значная частка згортак носіць універсальны характар, што істотна спрошчвае разуменне тэксту, уключаючы вялікую долю выпадкаў эксплікавання мікрапрацэсаў. Апушчэнні, як правіла, адрозніваюцца высокай узнаўляльнасцю з кантэксту. Тым не менш, колькасць і якасць апушчэнняў альбо прымянення субстытутаў у асобных выпадках аказваецца настолькі высокім, што разуменне тэксту вэньяні атрымліваецца значна ўскладненым.

Таксама ў тэксце СМ было зарэгістравана нямала выпадкаў адваротнай прэдыкацыі, з якіх не ўсе адносіліся да спосабу ўніверсальнай метафарызацыі. Верагодна, адна з прычын дадзенай з’явы – высокая мастацкасць разгледжанага тэксту.

У большасці сітуацый прамога прэдыкавання разуменне экспліцытных канструкцый вэньяні не выклікае істотных цяжкасцяў. У некаторай, але не поўнай ступені выключэннем выступаюць перыядычныя выпадкі згортак, у т.л. вынясенне мікрапрацэсаў на экспліцытны макраўзровень. Сітуацыі ж адваротнай прэдыкацыі, калі размова не ідзе пра такія з універсальнай метафарызацыяй, выклікаюць істотныя цяжкасці.

Больш за тое, атрыманыя рэзультаты разбору сказаў сведчаць аб скажэннях пры перадачы імпліцытнага ланцуга на паверхневасінтаксічным узроўні. Да падобных скажэнняў, апрача непасрэдна сітуацый непрамога эксплікавання імпліцытных элементаў, адносяцца таксама сітуацыі паралелізму, калі імпліцытныя ланцугі, эксплікаваныя ў паралелізаваных канструкцыях, узаемна не супадаюць. Нягледзячы на рэгістраванне выпадкаў індывідуальнага індывідуальнага ланцуга, колькасць і якасць падобных індывідуальных недастатковая для разумення тэксту вэньяні без апоры на мадэль свету.

Тым не менш, падобныя скажэнні ў большасці выпадкаў, з’яўляючыся заканамернымі, падпадаюць пад пэўнае вызначэнне і дакладную катэгарызацыю пры ажыццяўленні падобнага ўпарадкавання з апорай на метадалагічна вывераны падыход. Факт падобных рэгулярных заканамернасцяў сведчыць аб магчымасці іх сістэматызацыі з мэтай аперыравання як імпліцытным ланцугом вэньяні ў прыватнасці, так і для выяўлення ўніверсальных заканамернасцяў эксплікавання імпліцытнага ланцуга ў натуральных мовах у агульным. У далейшым атрыманыя рэзультаты могуць выкарыстоўвацца для распрацавання механізмаў і сістэм аперыравання імпліцытным ланцугом у розных сферах і аспектах чалавечага жыцця.

Пры параўнанні экспліцытных канструкцый беларускай мовы і вэбняні было выяўлена мноства выпадкаў супадзення і аналагічнасці. Шматлікія сітуацыі экспліцытнага разыходжання паміж вэбнянню і беларускай мовай абумоўленыя значнай стылістычнай мастацкасцю разгледжанага тэксту, а значыць, і яго метафарычнасцю. Меркавана, падобныя разыходжанні магчыма абясці пры змяншэнні ступені мастацкасці тэксту на вэбняні.

Разам з тым у істотнай частцы сказаў СМ былі зарэгістраваны індикатары імпліцытнага ланцуга і/ці афармляльнікі экспліцытных канструкцый, адрозныя па форме але аднолькавыя па метасемантычных функцыях з такімі беларускай мовы, у т.л. і індикатары імпліцытнага ланцуга, што выступае яшчэ адным пацверджаннем гіпотэзы імпліцытнай універсальнасці.

БІБЛІЯГРАФІЧНЫ СПІС

1. Бенвенист, Э. Общая лингвистика / Э. Бенвенист. – М.: Прогресс, 1974. – 446 с.
2. Буланкова, А.Д. Восточный иностранный язык (второй) (хинди): курс практических занятий / А.Д. Буланкова. – Минск, 2022 (рукопись, аудиокурс).
3. Варпахович, Л.В. Лингвистика в таблицах и схемах: пособие / Л.В. Варпахович. – 2-е изд., испр. и доп. – Минск: Новое знание, 2007. – 129 с.
4. Гордей, А.Н. Атрибутивно-предикативная синтагма как языковая универсалия / А.Н. Гордей // Иностранные языки в высшей школе / ФГБОУВО «Рязанский государственный университет имени С.А. Есенина». – Рязань: Редакц.-изд. центр РГУ им. С.А. Есенина, 2019. – Вып. 4 (51). – С. 7–19.
5. Гордей А. Н. Виртуальная цепь как синтаксический код предложения (на примере китайского языка) // Язык, общество и проблемы межкультурной коммуникации. – Гродно, 2007. – Ч. 2. – С. 349–358.
6. Гордей, А. Н. Динамический синтаксис в семантическом представлении / А. Н. Гордей // Иностранные языки в высшей школе / ФГБОУВО «Рязанский государственный университет имени С.А. Есенина». – Рязань: Редакц.-изд. центр РГУ им. С.А. Есенина, 2017. – Вып. 4 (43). – С.26–34.
7. Гордей, А. Н. Лингвистическая и металингвистическая операции / А.Н. Гордей // Чтения, посвященные памяти профессора В. А. Карпова (Минск, 17 марта 2007 года) / редкол.: А. И. Головня (отв. ред.) [и другие]. – Минск: Изд. центр БГУ, 2007. – С.12–18.
8. Гордей, А.Н. Метасемантика языковых категорий // Вторые чтения, посвященные памяти профессора В.А. Карпова, Минск, 28 марта 2008 г.: сб. материалов / отв. ред. А.И. Головня. – Минск: Изд. центр БГУ, 2008. С.19–25.
9. Гордей, А.Н. Основания комбинаторной семантики / А. Н. Гордей // Слово и словарь = Vocabulum et vocabularium : сб. науч. тр. по лексикографии ; отв. ред. Л. В. Рычкова [и др.]. – Гродно : ГрГУ, 2005. – С. 32–35.
10. Гордей, А.Н. Принципы исчисления семантики предметных областей / А.Н. Гордей. – Минск: Белгосуниверситет, 1998. – 156 с.
11. Гордей, А.Н. Семантическая разметка события и её отображение средствами китайского и русского языков / А. Н. Гордей // Иностранные языки в высшей школе / ФГБОУВО «Рязанский государственный университет имени С. А. Есенина». – Рязань : Редакц.-изд. центр РГУ им. С. А. Есенина, 2021. – Вып. 2 (57). – С. 5–26.
12. Гордей, А.Н. Семантический синтаксис и комбинаторная семантика / А. Н. Гордей // Русский язык: система и функционирование (к 80-летию профессора П. П. Шубы). – Минск, 2006. – Ч. 2. – С. 9–13.
13. Гордей, А.Н. Теория автоматического порождения архитектуры знаний (ТАПАЗ-2) и дальнейшая минимизация семантических исчислений /

А.Н. Гордей // Открытые семантические технологии проектирования интеллектуальных систем = Open Semantic Technologies for Intelligent Systems (OSTIS-2014) : материалы IV междунар. науч.-техн. конф. (Минск, 20-22 февраля 2014 года) / редкол.: В. В. Голенков (отв. ред.) [и другие]. – Минск : БГУИР, 2014. – С. 49–64.

14. Гордей, А.Н. Теория перевода восточного языка: лекционный курс / А.Н. Гордей. – Минск, 2014 (рукопись, аудиокурс).

15. Гордей, А.Н. Теория перевода восточного языка: лекционный курс / А.Н. Гордей. – Минск, 2018–2019 (рукопись, аудиокурс).

16. Заде, Л.А. Нечеткие множества // Общероссийский портал Math-Net.Ru [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.mathnet.ru/links/c224eb8b91694a68ea35d549afbc1504/fssc12.pdf>. – Дата доступа: 06.05.2022

17. Карапетьянц, А.М. Учебник классического китайского языка вэньянь. Начальный курс / А.М. Карапетьянц, Тань Аошуан. – Москва : Изд-во «Муравей», 2001. – 432 с.

18. Кобзев, А.И. Тянь / А. И. Кобзев // Духовная культура Китая: энциклопедия: в 6 т. / Гл. ред. М. Л. Титаренко; Ин-т Дальнего Востока. – М.: Вост. лит., 2006–2010. – Т. 1 : Философия / М.Л.Титаренко [и др.] – 2006. – С. 612–613.

19. Коцик, К. Э. Топиковые структуры в современных лингвистических парадигмах : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / К. Э. Коцик. – Москва, 2018. – 308 л.

20. Курдюмов В. А. Идея и форма. Основы предикационной концепции языка / В. А. Курдюмов. – М.: Воен. ун-т, 1999. – 194 с.

21. Курдюмов В. А. Курс китайского языка. Теоретическая грамматика / В. А. Курдюмов. – М.: Цитадель-трейд: Вече, 2006. – 576 с.

22. Манцевич, Л.Н. Этнопсихология стран Дальнего Востока: лекционный курс / Л.Н. Манцевич. – Минск, 2022 (рукопись, аудиокурс).

23. Мартынов, В. В. Категории языка. Семиологический аспект. / В.В. Мартынов. – М: Изд-во «Наука», 1982. 190 с.

24. Мартынов, В. В. Кибернетика. Семиотика. Лингвистика. / В.В. Мартынов. – Минск: Изд-во «Наука и техника», 1966. 146 с.

25. Мартынов В.В. Семиологические основы информатики / В.В. Мартынов. – Мн., 1974. – 192 с.

26. Парфенова, К. К. Проблема имплицитности в лингвистике / К.К. Парфенова // Актуальные вопросы филологической науки XXI века: студенческий взгляд : сборник статей по материалам II Всероссийской студенческой научной конференции (10 февраля 2012 г.). – Екатеринбург : УрФУ, 2012. – С. 150–156.

27. Пономарева, Е. А Изучение педагогических понятий, связанных с терминами «эксплицитный» и «имплицитный» / Е. А Пономарева // Мир науки, культуры, образования. – 2015. – №2 (51). – С. 133–138.

28. Семантический синтаксис // Викиверситет [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : https://ru.wikiversity.org/wiki/%D0%A1%D0%B5%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%BA%D1%81%D0%B8%D1%81 . – Дата доступу: 06.10.2021

29. Синтаксис // Сайт RusskiiYazyk.ru [Электронны рэсурс]. – 2014-2022 – Рэжым доступу : <https://russkiyazyk.ru/sintaksis>. – Дата доступу: 03.01.2022

30. Синтаксис // Академик [Электронны рэсурс]. – 2000-2022 – Рэжым доступу : https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_philosophy/1100/%D0%A1%D0%98%D0%9D%D0%A2%D0%90%D0%9A%D0%A1%D0%98%D0%A1. – Дата доступу: 05.01.2022

31. Телефон // Oxford Languages [Электронны рэсурс]. – 2022 – Рэжым доступу : <https://www.google.com/search?q=%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D1%84%D0%BE%D0%BD+%D1%8D%D1%82%D0%BE&oq=%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D1%84%D0%BE%D0%BD+%D1%8D%D1%82%D0%BE&aqs=chrome..69i57j0i19l9.2798j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>. – Дата доступу: 28.03.2022

32. Чжуанцзы – Чжуанцзы (перевод Л.Д. Позднеевой) // Электронная библиотека TheLib.Ru [Электронны рэсурс]. – 2006-2021 – Рэжым доступу : https://thelib.ru/books/chzhuan_czy/chzhuancy_perevod_l_d_pozdneevoy.html#google_vignette. – Дата доступу: 15.09.2021.

33. Чжуан-цзы – Чжуан-цзы (перевод В.В. Малявина) // Электронная библиотека RoyalLib.Com [Электронны рэсурс]. – 2010-2021 – Рэжым доступу : https://thelib.ru/books/chzhuan_czy/chzhuancy_perevod_l_d_pozdneevoy.html#google_vignette. – Дата доступу: 25.09.2021.

34. Раманоўская, А.В. Сістэма кітайска-беларускай транскрыпцыі / А.В. Раманоўская // Научные чтения, посвященные Виктору Владимировичу Мартынову: сб. науч. тр. Вып. 2 / редкол.: Г.А. Цыхун (отв. ред.), А.Н. Гордей (зам. отв. ред.) [и др.]. – Минск: РИВШ, 2015. – С. 177–189.

35. Delacy, Richard. Elementary Hindi : an introduction to the language / Richard Delacy, Sudha Joshi. – 1st ed. – Singapore : Tuttle Publishing, 2009. – 337 p.

36. Offline dictionaries v3.4.5 [Электронны рэсурс]: электронны слоўнік. – электрон., тэкставыя дадзеныя і прагр. (71 МБ).

37. Pleco Version 3.2.87 [Электронны рэсурс]: электронны слоўнік. – электрон., тэкставыя, тактыльныя, аўдыёдадзеныя і прагр. (170 МБ). – 2021.
38. Phone // Oxford Languages [Электронны рэсурс]. – 2022 – Рэжым доступу :
<https://www.google.com/search?q=phone+meaning&oq=phone+meaning&aqs=chrome..69i57j0i512l9.3141j1j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>. – Дата доступу: 28.03.2022
39. SKARNIK моўны скарб [Электронны рэсурс] – Рэжым доступу :
<https://www.skarnik.by/>. – Дата доступу: 25.03.2022.
40. Synonymonline.ru [Электронны рэсурс] – Рэжым доступу :
<http://synonymonline.ru/>. – Дата доступу: 15.03.2022.
41. Telephone // Oxford Languages [Электронны рэсурс]. – 2022 – Рэжым доступу :
https://www.google.com/search?q=telephone+meaning&sxsrf=ALiCzsbk2xZhC_JccJ8ymBooKnBZK3w4oA%3A1655692354624&ei=QtyvYvDfJcWMkgX02oOwCg&oq=telephone&gs_lcp=Cgdnd3Mtd2l6EAEYADIMCCMQsQIQJxBGEPkBMgQIABAKMgQIABAKMgQIABAKMgQIABAKMgQIABAKMgQIABAKMgQIABAKMgQIABAKMSgQIRgASgQIRhgAUABYAGDDIWgAcAB4AIABYYgBYZIBATGYAQDAAQE&sclient=gws-wiz. – Дата доступу: 28.03.2022
42. HSK 标准教程.3/姜丽萍主编.——北京：北京语言大学出版社，2014.6（2016.9 重印）(Юй Мяо, Стандартизованы вучэбны курс HSK 3 / Юй Мяо, Лі Лінъ; пад рэд. Дзян Ліпін. – Пекін : Выдавецтва Пекінскага лінгвістычнага ўніверсітэта, 2014. – 191 с.)
43. 诌堂 // 汉典 ZDIC [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу :
<https://www.zdic.net/hans/%E5%9D%B3%E5%A0%82#:~:text=%E5%9D%B3%E5%A0%82%EF%BC%8C%E6%8B%BC%E9%9F%B3%E6%98%AF%C3%A0,%E6%8C%87%E5%A0%82%E4%B8%8A%E7%9A%84%E4%BD%8E%E6%B4%BC%E5%A4%84%E3%80%82>. – Дата доступу: 12.05.2022
44. 电话 // Oxford Languages [Электронны рэсурс]. – 2022 – Рэжым доступу :
https://www.google.com/search?q=%E7%94%B5%E8%AF%9D%E6%84%8F%E6%80%9D&sxsrf=APq-WBvvY6ZTHU5TQ4y7A07_ImPxrKU5bg%3A1648483485705&ei=ndxBYuTXKoWYrwTM_ImoCQ&ved=0ahUKEwikmtXE1-n2AhUFzIsKHUX-ApUQ4dUDCA4&uact=5&oq=%E7%94%B5%E8%AF%9D%E6%84%8F%E6%80%9D&gs_lcp=Cgdnd3Mtd2l6EAMyCggAEIAEEYQ-QEyBggaEAUQHjoHCCMQ6gIQJzoECCMQJzoFCAAQkQI6CwguEIAEEMcBEKMCOgUIABCABDoICC4QgAQQ1AI6BQguEIAEOgsILhCABBDBHARDRAzoFC4QkQI6DgguEIAEEMcBEK8BENQCOgQILhANogQIABANogcIABCABBAMoggIABAFAEAQQHkoECEYYAEoECEYYAFDWc1ilHmC-

I2gBcAF4AIABwAGIAa4NkgEEMS4xMpgBAKABAbABCsABAQ&sclient=gws-wiz. – Дата доступа: 28.03.2022

45. 而 // 大 БКРС. Китай и китайский язык для профессионалов и любителей [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://bkrs.info/slovo.php?ch=%E8%80%8C>. – Дата доступа: 15.05.2022

46. 夫 // 文学网 (hwxnet.com) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://wyw.hwxnet.com/view/hwxE5hwxA4hwxAB.html>. – Дата доступа: 07.05.2022

47. 海运 // 汉典 ZDIC [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.zdic.net/hans/%E6%B5%B7%E8%BF%90>. – Дата доступа: 12.05.2022

48. 将 // e 时空资源导航 (www.esk365.com) [Электронный ресурс]. – 2021 – Режим доступа : <http://www.esk365.com/xhzd/hzshow.asp?key=fd7fd4fd4fdafd1>. – Дата доступа: 02.05.2022

49. 庄子为什么被称为“南华真人”？至今仍是未解之谜！ // 网易 (NetEase) [Электронный ресурс]. – 1997-2021 – Режим доступа : <https://www.163.com/dy/article/G0IOGPH90521SID7.html#>. – Дата доступа: 07.09.2021

50. 且 // 文学网 (hwxnet.com) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://zd.hwxnet.com/search.do?keyword=%E4%B8%94&x=0&y=0>. – Дата доступа: 07.05.2022

51. 水擊三千里 // 字典網 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.70thvictory.com.tw/lishi/diangu/6/37826dy.htm>. – Дата доступа: 21.05.2022

52. 水击 // Baidu [Электронный ресурс]. – 2022 – Режим доступа : <https://www.70thvictory.com.tw/lishi/diangu/6/37826dy.htm>. – Дата доступа: 21.05.2022

53. 天池 // Baidu [Электронный ресурс]. – 2021 – Режим доступа : <https://baike.baidu.com/item/%E5%A4%A9%E6%B1%A0/20369438#:~:text=%E5%A4%A9%E6%B1%A0%EF%BC%8C%E6%B1%89%E8%AF%AD%E8%AF%8D%E8%AF%AD%EF%BC%8C%E6%8B%BC%E9%9F%B3tian,%EF%BC%9B%E6%98%9F%E5%90%8D%EF%BC%9B%E7%A9%B4%E4%BD%8D%E5%90%8D%E3%80%82>. – Дата доступа: 09.10.2021

54. 邪 // baike.com [Электронный ресурс]. – 2022 – Режим доступа : https://www.baike.com/wikiid/5988231413163074286?prd=result_list&view_id=4nl3xf1bzna000. – Дата доступа: 05.05.2022

55. 逍遥游 // 华语网 (Thn21.com) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.thn21.com/wen/famous/hdnj/zuangzi001.html>. – Дата доступа: 09.09.2021

56. 耶 // baike.com [Электронны рэсурс]. – 2022 – Рэжым доступу : https://www.baike.com/wikiid/4016217589842010091?prd=mobile&view_id=5u2ps6xlx24000#catalog_2. – Дата доступу: 05.05.2022
57. 也 // 词典网 (CiDianWang.com) [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://www.cidianwang.com/guhanyu/ye53.htm>. – Дата доступу: 20.05.2022
58. 已 // 词典网 (CiDianWang.com) [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://www.cidianwang.com/guhanyu/yi1035.htm>. – Дата доступу: 03.05.2022
59. 以 // 大 БКРС. Китай и китайский язык для профессионалов и любителей [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://bkrs.info/slovo.php?ch=%E4%BB%A5>. – Дата доступу: 03.05.2022
60. 则 // 大 БКРС. Китай и китайский язык для профессионалов и любителей [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://bkrs.info/slovo.php?ch=%E5%88%99>. – Дата доступу: 09.05.2022
61. 《庄子》全篇繁体字文字版.txt // 百度网盘 (pan.baidu.com) [Электронны рэсурс]. – 2021 – Рэжым доступу : <https://pan.baidu.com/s/1gdA69Kf>. – Дата доступу: 07.09.2021

ДАДАТАК 1 ТЭЖСТ СЫХОДНАЙ МОВЫ 《莊子》（南華經） （«ДЖУАНДЗЫ»）

《莊子》（南華經）

內篇

《逍遙游》

北冥有魚，其名為鯤。鯤之大，不知其幾千里也。化而為鳥，其名為鵬。鵬之背，不知其幾千里也；怒而飛，其翼若垂天之雲。是鳥也，海運則將徙於南冥。南冥者，天池也。齊諧者，志怪者也。諧之言曰：「鵬之徙於南冥也，水擊三千里，搏扶搖而上者九萬里，去以六月息者也。」野馬也，塵埃也，生物之以息相吹也。天之蒼蒼，其正色邪？其遠而無所至極邪？其視下也亦若是，則已矣。且夫水之積也不厚，則負大舟也無力。覆杯水於坳堂之上，則芥為之舟，置杯焉則膠，水淺而舟大也。風之積也不厚，則其負大翼也無力。故九萬里則風斯在下矣，而後乃今培風；背負青天而莫之夭闕者，而後乃今將圖南。蜩與學鳩笑之曰：「我決起而飛，槍榆、枋，時則不至而控於地而已矣，奚以之九萬里而南為？」適莽蒼者三飡而反，腹猶果然；適百里者宿舂糧；適千里者三月聚糧。

ДАДАТАК 2 ТЭКСТ ПЕРАКЛАДАЮЧАЙ МОВЫ «ДЖУАНДЗЫ» З ПЕРАКЛАДЧЫЦКІМІ ПАЗНАКАМІ

«Джуандзы¹»

Унутраны раззел

«Свабоднае вандраванне»

У Паўночным акіяне жыве рыба, якую завуць Кунь². Невядома, колькі тысяч лі³ складае яе велічыня. Рыба гэтая пераўтвараецца ў птушку, якую завуць Пэн⁴. Невядома, колькі тысяч лі цягнецца яе спіна. Калі яна магутна ўзнямаецца ў вышыню, яе крылы становяцца падобныя хмарам, што засцінаюць нябёсы. А птушка гэтая ўслед за ўскалыхнутымі хвалямі накіроўваецца да Паўднёвага акіяна. Паўднёвы ж акіян – гэта Нябёснае возера⁵.

Дасціпнік з Цзі, які запісваў усялякія дзівы⁶, распавядаў наступнае: «Калі птушка Пэн накіроўваецца да Паўднёвага акіяна, яна ўздымае сваімі крыламі валы ў тры тысячы лі, закручвае віхуры ды ўзносіцца на дзевяноста тысяч лі. Адпачывае гэтая птушка толькі праз шэсць месяцаў⁷, як пакідае Паўночны акіян».

Веснавыя туманы, што плывуць, нагадваючы імклівых дзікіх коней, аблогі буйнога і дробнага пылу, што клубяцца побліз зямлі, – спароджаны павевамі дыхання жывых істот. Блакіт неба – ці гэта сапраўдны яго колер? Ці яно далёкае і канца-краю яму няма? А калі ж глядзець адтуль уніз, то, пэўна, пабачыш тое самае ды нічога болей.

Калі воды неглыбокія, па іх не пройдзе вялікі карабель. Вылі кубак вады ў западзіну ў падлозе⁸ – і гарчычнае зернейка будзе плаваць там нібы лодка. Калі ж зверну туды змясціць кубак, то ён захрасне, не зварухнуўшыся з месца, бо для яго замала вады, а такая лодка занадта вялікая. Калі вецер слабы, яму не пад сілу стаць апорай для вялікіх крылаў. Толькі праз гэта Пэн здольная ўзняцца на дзевяноста тысяч лі, абапіраючыся на магутны вецер, што гойсае знізу. За спінай гэтай велізарнай птушкі – толькі блакітнае неба, якое Пэн нібыта нясе на сваіх плячах. Толькі праз гэта Пэн рушыць на поўдзень, не маючы перашкод.

Цыкада, смеючыся з яе, казала туркаўцы: «Я імкліва ўспыраю на галіну вяза ці сандалавага дрэва, а часінай, не даляцеўшы, зноўку апускаюся на зямлю. Навошта ж адпраўляцца на поўдзень на дзевяноста тысяч лі?» Тыя, хто накіроўваюцца за горад, бяруць з сабой ежы, каб хапіла на тры прывалы – і вяртаюцца дадому сытымі. Тыя, хто ідуць у паход на сотні лі, абдзіраюць зерне на правіант цэлую ноч. Тыя, хто адпраўляюцца за тысячы лі, назапашваюць харчаванне тры месяцы.

Перакладчыцкія пазнакі

¹ Іншая назва помніка «Джуандзы», якая, меркавана, пачала выкарыстоўвацца пачынаючы з 1-га года кіравання Тан Сюаньдзуна (імператар

дынастыі Тан у 712-756 гг., асабістае імя – Лі Лунцзі) пад дэвізам «нябёсныя скарбы» («цянь бао») – «(Сапраўдныя) класічныя трактаты з Паўднёвага Кітая» («Наньхуа (джэнь)цзін») [49].

² Рыба-кунь – міфічная рыба. Цуй Джуань (IV-V стст.) і лянскі Цзяньвэньдзі (VI ст.) лічаць кітом, Лу Дэмін (VII ст.) – нейкай іншай вялізнай рыбай; Го Цсінфань (XIX ст.), ідучы за Фан Іджы (XVII ст.), «рыбкай маленькай, якую Джуандзы выявіў гіганцкай». («Джуандзы цзішы», гл. 1, III, 2) [32].

³ Лі – кітайская мера даўжыні, раўная 0.5 км.

⁴ Пэн – міфічная птушка агромністага памеру [32].

⁵ Нябёснае возера (літ. «Прыроднае возера») – мора, акіян (вобразнае найменне) [53].

⁶ «Вастраслоўе з Цсі» («Цсісе»)/Цсі Се – невядомая кніга, звесткі пра якую ў старажытнай літаратуры Кітая адсутнічаюць. Некаторыя каментатары лічаць, што тут прыгадваецца імя нейкага аўтара [32] [33] [55]. Варыянт перакладу «дасціпнік з (княства) Цсі» быў абраны выключна са стылістычнага пункту гледжання.

⁷ Маецца на ўвазе месяц менавіта паводле месячнага календара.

⁸ Западзіна ў падлозе – маецца на ўвазе западзіна, невялікае паглыбленне ў падлозе, хутчэй за ўсё ў земляной падлозе адкрытай у двор залы ў доме [43].

ДАДАТАК 3 СХЕМЫ І ЛАНЦУГІ ДА ТЭАРЭТЫЧНАЙ ЧАСТКІ МАГІСТАРСКАГА ПРАЕКТА

Схема 1. Імпліцытны семантычны ланцуг

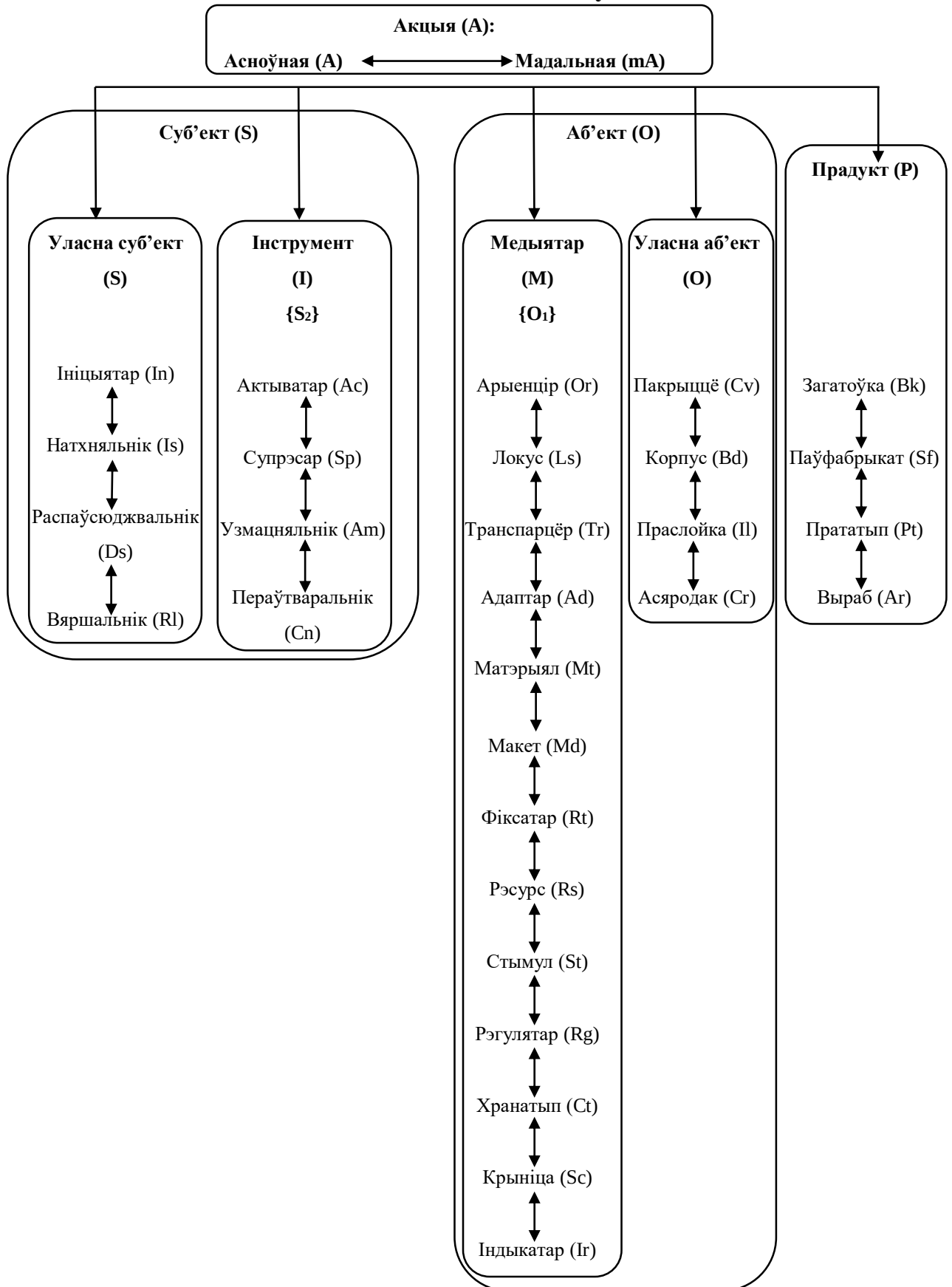

Схема 2. Сказ інших акцій з цалкам рреалізованими членами (паводле А.М. Карапецьянца і Тань Аошуан)

Схема 4. Глагольное предложение с полностью реализованными членами

夫 fū НЧ	昔 xī В 今	者 zhě сл	天 tiān М	下 xià	諸 zhū оП	侯 hóu сП	皆 jiē рП 莫 或
Рамка	Абсолютные обстоятельства				П Группа подлежащего		
為 wèi сл	大 dà оДе	王 wáng сДе	以 yǐ сл 用	占 zhān Ин	會 huì Сд	而 ér сл	善 shàn оС 不 無 有 勿 當 С
Предсказуемые обороты Группа					сказуемого		
太 tài оПД	子 zǐ сПД	恩 ēn	王 wáng КД	於 yú сл 于 乎	京 jīng МД	矣 yǐ КЧ 也 乎 哉 Рамка	
Д							

Схема 3. Фрагменты віртуальнага ланцуга для простага стандартызаванага сказа ў вэньні

Групы (поўны стандартызаваны варыянт):

Дз:	$[[(\text{Аз}_{\text{Дз}}) + \text{УДз}] + (\text{ЗАС}_{\text{Дз}})] / [(\text{Аз}_{\text{Дз}}) + (\text{УДз})] + \text{ЗАС}_{\text{Дз}} / [\text{сінтагма}]$
В:	$\text{¿}(\text{МКВ}_{\{\text{ДВ}\}} + \text{УКВ}_{\{\text{ДВ}\}})? + \text{ДВ} + [(\text{¿АЗ}_{\text{ПД}\{\text{ДВ}\}}? + \text{ПД}_{\{\text{ДВ}\}})] +$ $+ \text{ЗАС}^{402.\text{a}}_{\text{В}} \text{ 而} + \text{ЗАС}^{\text{не}}_{\text{АКВ}} + \text{МКВ}\{\text{пр}\ddot{\text{Е}}/\text{пс}\ddot{\text{Е}}\} + \text{УКВ} + \text{АКВ}$
ПД:	$[(\text{Аз}_{\text{ПД}}) + \text{ПД}] / [\text{сінтагма}] \{\text{канец сказа}\}$
УД:	$[(\text{Аз}_{\text{УД}}) + \text{УД}]$
А-ДМ:	$[\text{¿}(\text{АЗ}_{\text{А-ДМ}})? + \text{А-ДМ} + (\text{лакалізатар}) \{\text{О} \blacktriangleright \text{Ls}\}]$
АЧ:	$[\text{¿}(\text{АЗ}_{\text{АЧ}})? + \text{АЧ}]$
АМ:	$[\text{¿}(\text{АЗ}_{\text{АМ}})? + \text{АМ}]$
Ін:	$[(\text{Аз}_{\text{Ін}}) + \text{Ін}] / [\text{сінтагма}] \{\text{пры ЗАС}^{12.6}_{\text{Ін}} \text{ 以}\}$
АУД:	$[\text{¿}(\text{АЗ}_{\text{АУД}})? + \text{АУД}]$

Фрагмент віртуальнага ланцуга:

$(\text{ПЧ}) + \text{T}^* \{\text{Дз/ПД/УД/АЧ/¿АМ?/¿А-ДМ?/¿Ін?/¿АУД?}\} +$
 $+ (\text{ЗАС}^{201.6}_{\text{也}} \{\text{частотна сінтагматар}\} / \text{ЗАС}^{702.6}_{\text{者}}) + \text{АЧ} + \text{АМ} +$
 $+ \text{Дз} \{\text{частотнае апушчэнне Дз, за выключэннем сказаў акцыі 'быць'}\} +$
 $+ \frac{(\text{ЗАС}^{702.\text{в}}_{\text{者}}) \{\text{тс пасля Аз}_{\text{Дз}} \text{ пры } |\text{Дз}|, \text{ ПД} - \text{лічбавае значэнне}\} + \text{ПД} + (\text{КЧ})}{[\text{пЗАС}^{801.\text{a}}_{\text{將}} + \text{УД}] +}$
 $+ [\text{ЗАС}^{12.\text{a}}_{\text{Ін}} \text{ 以} + \text{Ін}] / [\text{Ін} \{\text{частотна сінтагма}\} + \text{ЗАС}^{12.6}_{\text{Ін}} \text{ 以}] +$
 $+ [\text{ЗАС}^{13.\text{a}}_{\text{АУД}} \text{ 為} + \text{АУД}] + \text{В} + \frac{\text{ПД} \{\text{сінтагма}\} + (\text{КЧ})}{\text{ПД} + \text{УД} + [\text{ЗАС}^{11.\text{a}}_{\text{А-ДМ}} \text{ 於} + \text{А-ДМ}] + (\text{КЧ})}$

* Каментарыі да Т:

{выкарыстанне маркераў Т ЗАС^{201.6} 也 /ЗАС^{702.6} 者 не з'яўляецца абавязковым, за выключэннем сітуацый, калі Т прадстаўленая сінтагмай}

{любый член сказа, вынесены ў Т, можа быць прадстаўлены сінтагмай}

{магчымая субстытуцыя на асноўнай пазіцыі Дз, вынесенага ў Т, пры дапамозе ЗАС^{501.\text{a}}} 其)}

{субстытуцыя на асноўнай пазіцыі ПД, вынесенага ў Т, пры дапамозе ЗАС^{701.\text{в}}} 之/ЗАС^{501.\text{в}}} 其}

{субстытуцыя на асноўнай пазіцыі УД, вынесенага ў Т, не была зарэгістравана}

{малаверагодная субстытуцыя на асноўнай пазіцыі АЧ, АМ, вынесеных у Т, паколькі асноўная пазіцыя АЧ і АМ знаходзіцца ў пачатку сказа пасля (ПЧ)}

{¿субстытуцыя на асноўнай пазіцыі іншых членаў сказа, вынесеных у Т, пры дапамозе ЗАС^{701.\text{в}}} 之/іншых ЗАС?}